

Ifjú purifikátorok sztrájkoló diáktársaikkal és empatikus pedagógusaikkal szemben a kecskeméti tanítónőképzőben 1948 decemberében

DONÁTH Péter

Professor emeritus, ELTE TÖK Társadalomtudományi Tanszék

MTMT: 10002426
donath.peter@tok.elte.hu

KEYWORDS

- Kecskemét
- students strike
- Students Union
- Sarolta Öllős
- Imre Jancsó

ABSTRACT

Young purifiers on strike against their fellow students and empathetic teachers at the teacher training college in Kecskemét in December 1948 | Following the nationalization of schools, during the months of the ideological offensive during the anti-Mindszenty campaign and the year of the turning point, students and teachers of previously denominational schools and teacher training colleges faced difficult challenges. In Kecskemét, Catholic girls who were admitted to the Bethlen Kata Teachers' Training College, which was created by the merger of Catholic and Reformed teacher training colleges, faced an even more unusual situation than usual. In the building of the former Reformed school, they were placed in the company of Reformed girls, most of them under the direction of teachers and directors unknown to them. In a situation that in itself demanded great tact and empathy, the demands of an increasingly demanding party state, which threatened their identity, rained down on them like fuel on a fire. In this situation, the municipal and school leaders of the essentially communist Students' Union, in cooperation with the local state security department, MDP organisation and trade union, struck at the slightest gesture of detachment and resistance by the students with purist zeal. Using ten archives, several contemporary recollections, and the contemporary press, the documentary narrative presents the antecedents of the spontaneous student strike in Kecskemét in December 1948 and its consequences for students, teachers, and the principal, using contemporary sources and contemporaries. The mechanism, as demonstrated in a city that kept its distance from the workers' parties: if you want to stay in school, you have to adapt at least superficially. If you don't, you fly away.

KULCSSZAVAK

- Kecskemét
- diáksztrájk
- Diákszövetség
- kizárások
- Öllős Sarolta
- Jancsó Imre

ABSZTRAKT

Az iskolák államosítását követően a Mindszenty-ellenes kampány és a fordulat évében az ideológiai offenzíva hónapjaiban nehéz kihívásokkal szembesültek a korábban felekezeti iskolák, tanítóképzők diákjai és tanárai. Kecskeméten a katolikus és református tanítónőképzők összevonásával létrejött Bethlen Kata tanítónőképzőbe került katolikus lányokat az átlagosnál is szokatlanabb helyzet várta. A korábbi református képző épületébe, túlnyomó többségében számukra ismeretlen pedagógusok, igazgató irányítása alá, református leányok társaságába kerültek. Az önmagában is nagy tapintatot, empátiát követelő helyzetben, mint olaj a tűzre záporoztak a formálódó, egyre követelőzőbb pártállam velük szemben támasztott, identitásukat fenyegető követelései. Ebben a helyzetben a lényegében kommunista Diákszövetség városi és iskolai vezetői – a helyi államvédelmi osztállyal, MDP szervezettel, szakszervezettel együttműködve – purifikátori buzgalommal csaptak le a diákok legkisebb távolságtartó gesztusára, ellenállására. A tíz levéltár, és több kortársi visszaemlékezés, valamint a korabeli sajtó felhasználásával készült dokumentatív elbeszélés a korabeli források és kortársak megszólaltatásával mutatja be az 1948 decemberi kecskeméti spontán diáksztrájk előzményeit és a diákokat, tanárokat, igazgatót érintő következményeit. Azt a mechanizmust ahogy a munkáspártokkal szemben távolságtartó városban demonstrálták: ha maradni akarsz az iskolában legalább felszínesen alkalmazkodnod kell. Ha nem teszed, röpielsz.

Bevezetés

Az iskolarendszert, az oktatáspolitikát meghatározó politikai–világnézeti szempontok az iskolákban, a pedagógusok és a diákok körében való adminisztratív és szelekciós eljárások révén már folyamatosan érvényesültek az 1945–1947. években is (Golnhofer, 2004. 75–83.; Kardos, 2007. 9–61.; Donáth, 2008. 1–65.; Gergely, 2014. 16–45). A felekezeti iskolák 1948. évi államosítását követően ez a folyamat hallatlanul felgyorsult. A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium, s annak területi szervei, a koalíciós pártok, a pedagógus-szakszervezet, s a Diákszövetség helyi vezetői a Nemzeti Bizottságokkal együttműködve a frissen államosított intézményeknek az új „politikai vallás”: a „marxista”, „marxista–leninista” ideológia, s a szovjetbarátság propagandájának rapid szolgálatába állítását tűzték ki célul (Sáska, 2018. 1–52.; Somogyvári, Polyák és Németh, 2019. 85–97). Beleértethetjük ebbe a Mindszenty József prímás érsekkel való leszámolás politikai előkészítésében való ilyen-olyan részvételt is. Forrásaink szerint ez a törekvés az 1948. október végi–decemberi időszakban két – a kommunisták szempontjából „reakciónak” minősített város – „a Mindszenty hagyatékát őrző Zalaegerszeg” és a baloldali pártokkal szemben szavazó Kecskemét¹ tanítónőképzőiben kisebb, szórványos ellenreakciókhoz, rövidebb diáksztrájkokhoz vezetett.

Előbb október végén Zalaegerszegen az immár államosított – korábban Mindszenty hívására a városba érkezett Notre Dame-apácák vezette katolikus – tanítónőképzőben két, politikai megfontolásból kizárásra kiszemelt diáklány melletti rövid, néhány órás, 100–150 tanuló részvételével lezajlott spontán demonstratív iskolaelhagyásra került sor. Ezt az államhatalmi és pártszervek, köztük a rendőrség államvédelmi osztályának (a továbbiakban: ÁVO) bevonásával vizsgálat, majd egy koncepciók eljárás keretében tizenkét diáklány kizárása követte (ötöt az ország összes középiskolájából, négyet az összes líceumból, egyet a város középiskoláiból, kettőt az intézetből). Emellett a kivonulás többi résztvevőjének „tűrhető” magatartás jegyet adtak. Két tanárnőt fegyelmi eljárás alá vontak: egyiket elbocsátották, a másikat kényszeráthelyezésre ítélték – vétlenül (Donáth, 2025).

A jelen dokumentatív elbeszélésben a kecskeméti katolikus és református tanítónőképzők összevonása révén létrejött Állami Bethlen Kata Tanítónőképzőben 1948 november–decemberében történeteket, s az azt követő fegyelmi eljárásokat próbáljuk – a Magyar Nemzeti Levéltár Országos-, Baranya-, Bács-Kiskun-, Pest-, Vas- és Zala Megyei Levéltáraiban (MNL OL és MNL BAVL, MNL BKML, MNL PVL, MNL VAVL, MNL ZVL), Budapest Főváros Levéltárában (BFL), az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában (ÁBTL), a Váci Püspöki Levéltárban (VPL), a Politikatörténeti Intézet Szakszervezetek Központi Levéltárában (PTI SZKL) és a Kecskemét Református Egyházközség Gyűjteményeiben (KREK, KREL), található források, a korabeli sajtó, s öt egykori

¹ „Kecskeméten a helyi lakosság 1945-ben és 1947-ben is határozottan elutasította az MKP, az SZDP és az NPP politikáját. Az ország összes törvényhatósági jogú városa közül mindkét alkalommal itt szerepeltek a leggyengébben. Kovács Jenő SZDP titkár 1946 januárjában az új főispán beiktatásakor a törvényhatósági bizottság ülésén kiemelte beszédében, hogy »Az ország közvéleménye Kecskemétet úgy ismeri, mintha a reakció és a fasizmus melegágya itt lenne.« Holott ... Kecskeméten a szélsőjobboldal támogatottsága is elenyésző volt. Inkább azt a következtetést vonhatjuk le, hogy Kecskeméten egyik szélsőséges politikai irányzatot sem támogatta a lakosság döntő többsége” – összegezte Rigó Róbert. Rigó, 2011. 321. Lásd továbbá: Szabó, 2010. 290–319.; Szabó 2017. 278–328.; valamint Donáth, 2025.

diák és egy lelkes résztvevőtől 2003-ban és 2024-ben kapott információk, valamint a témára vonatkozó szakirodalom felhasználásával – rekonstruálni.²

Két tanítónőképző Kecskeméten az államosításig

A KREL Gyűjteményéből

Kecskemét két tanítónőképzője 1917–1918-ban jött létre. Előbb az angolkisasszonyok katolikus tanítónőképzőjében indult a képzés 1917-ben, akkor még a vizsgáztatás joga nélkül, amit a nyilvánossági joggal együtt rövidesen megszereztek. A német megszállásig saját intézetükben működtek, ám akkor épületüket katonai kórház céljára igénybe vették, így a hasonló sorsra jutott, 1918-ban létrejött református tanítónőképzővel összevontan működtek 1945 májusáig. Majd ismét különváltak az államosításig. Az államosítást követően az angolkisasszonyok tanítónőképzőjének apáca tanárai nem fogadhatták el állami kinevezésüket (Donáth, 2008. 160–161.), s a képző épületét – helyi kezdeményezésre – általános iskolai tanulóotthonná alakították át.³ A diáklányokat, két világi tanárt, s egy óraadó hitoktató lelkeszt az ugyancsak államosított, 1918 nyarán alapított református tanítónőképzőbe helyezték át,⁴ felszerelésükkel együtt. Az immár Állami Bethlen Kata Leánylíceum és Tanítónőképző Intézet igazgatója – az általunk vizsgált események vétlen áldozatává vált, kényszernyugdíjazott – Öllös Sarolta maradt 1949 januárjáig (Krajcsovski és Krajnyák, 1990. 186–268).

1949. január 25-én a Kecskeméti Református Egyházközség presbitériumának elnöksége intézetük történetébe ágyazva a következőképp összegezte az akkoriban – idő előtt – nyugdíjba kényszerített igazgatónő munkásságát, érdemeit:

„A tanítónőképzőt a kecskeméti református egyház a reformáció négyszázados fordulójának emlékére állította fel. Az iskola egyik tanárául a mennyiségtan–természettudományi szakcsoportra Öllös Saroltát választotta meg a presbitérium. ... 1922-ben az intézet első igazgatója elhunyt és ekkor került az intézet élére, mint igazgató Öllös Sarolta. Ugyanakkor rábízta a Madas-árvaház és a vele kapcsolatos leányotthon vezetését is.⁵ Önálló épülete az intézetnek nem volt, az újkollégium egyik szárnyában volt maga az iskola, a Madas-árvaház és leányotthon pedig a mai intézet telkén lévő magánlakásban működött.

Öllös Sarolta volt az, aki minden erejét belevetette abba, hogy az intézményt minél teljesebb és korszerűbbé tegye. Anyagi források nem álltak rendelkezésére és így csak a legtakarékosabb és legtervszerűbb munkával érte el azt, hogy 1926-ban korszerűsítette a tanulóotthont és az árvaházat, 1930-ban pedig államsegéllyel a jelenleg is használt telket megvásárolta és felépítette az iskola és a tanulóotthon számára az új székházat. Az egyház akkor korszerűsítette a felszerelést és a berendezést is.

² Köszönettel tartozom a kutatásomat támogató levéltáros kollégáknak (különösen Gönczi Gergőnek), s az anyaggyűjtéshez segítséget nyújtó Moduna (Balai) Saroltának; Deák Jenőné Futó Annának; Kotkovits Jánosné Pap Máriának; Vincze Jánosné Bende Margitnak; Lázár Zsuzsannának, Jancsó Imrének, valamint Vetéssy Katalin ny. igazgatónőnek.

³ Öllös Sarolta 1949. március 30-i észrevételei a Budapestvidéki Tankerületi Főigazgatóság 1949. március 22-i, 881-2/1949. sz. határozatára. MNL OL XIX-I-1- u- 1040-Ö-2-1949. 158. d.

⁴ Az államosítás után összevonták az angolkisasszonyok leánygimnáziumát is a református leánygimnáziummal. Farkas, 1998. 171.

⁵ Az első igazgató Páthy Károly nyugalmazott polgári iskolai igazgató volt, aki betegeskedett, így helyére a tanári testület 1921 júniusában Öllös Saroltát választotta meg. Krajcsovski és Krajnyák, 1990. 241–246.

A Kecskeméti Református Tanítóképző épülete az 1940-es években
A KREK Könyvtárának Gyűjteményéből

Céltudatos munkával gyűjtötte össze az igazgató a tanári kart kiváló szakképzett nevelőkből és ebben az egyháznak a támogatását is élvezte. Ez annyira sikerült, hogy az iskola rövid idő után bármelyik állami iskolával felvehetette a versenyt és az ország egyik legjobb nevelőintézetévé vált. Növendékei a dolgozó néprétegek gyermekei közül kerültek ki, hiszen a tanítói pályára azok mentek, akik kisebb anyagi áldozattal rövid időn belül kenyérkereső képesítést akartak szerezni.⁶ Az árvaház elhagyott, árva gyermekek gondját viselte, akiket oklevélhez segített. Az árvaház vezetéséért Öllös Sarolta sohasem kapott fizetést, az ügy iránt érzett szeretetből végezte mindvégig munkáját. Soha, semmiféle társadalmi munkában nem vett részt, iskolán kívüli megnyilatkozásai nem voltak, minden idejét és energiáját egyetlen szerelmének, az iskolának szentelte.

Öllös Sarolta (1893–1961) az 1920-as 1930-as években, s nyugdíjazása után
(A fotókat Vetéssy Katalin ny. gimnáziumi igazgatónő bocsátotta rendelkezésünkre)

A második világháború után az iskola felszerelése csaknem teljesen elpusztult, az épület megrongálódott. A helyreállítás munkáját munkatársaival együtt Öllös Sarolta végezte. Nagyobb segílyt erre a célra sem az egyháztól, sem az államtól nem kapott, részint társadalmi gyűjtésből, részint a legnagyobb takarékos-sággal és tervszerű gazdálkodással tudta elérni, hogy ma az iskola és a tanulóotthon, a Madas-árvaházzal együtt Kecskemét talán legjobban helyreállított iskolája. Központi fűtése, vízvezetéke működik, új padokkal van felszerelve. Azóta is teljesen az iskolának szentelte életét, a helyreállítás munkája óriási munkaidőt és erőt igényelt. A múltban is, a jelenben is a nevelők minden megmozdulásában részt vett, az elmúlt 25 esztendőben a szélsőséges irányzatoktól távol tartotta magát. 30 éves nevelői pályáján

⁶ Lásd ehhez: Szabó, 2010. 319.

állandóan a népi kultúra, a nép és az iskola érdekeiért küzdött. Amikor a líceumi tantervet készítették ő volt az, aki a gimnázium alsó tagozatának lekapcsolásával a mai általános iskola gondolatát felvetette.”⁷

A három évtizedes áldozatos munka után nyugdíjazás alatt álló igazgatónő melletti kiállításukat alátámasztó dokumentum érthetően az ő személyes teljesítményére koncentrált. Nem említette, hogy 1924–1945-ig a Dunamelléki Egyházkerület oktatásügyét irányító-felügyelő neveléstudós, oktatáspolitikus Imre Sándor szellemi irányítása mellett működött a vele barátságos munkatársi kapcsolatot ápoló igazgatónő. Öllös az ellene folytatott fegyelmi vizsgálat során maga is többször utalt arra, hogy az 1945-ben elhunyt kitűnő pedagógiaprofesszor hatására korán nyitottá vált a közoktatás demokratizálása, a 8 osztályos nép/általános iskola eszméje, s az esetleges államosítás iránt.⁸ 1949. március 30-án a kényszernyugdíjazására vonatkozó ítélettel kapcsolatos, a miniszterhez intézett „észrevételeiben” is hangsúlyozta:

„a testület minden tagját a népi demokrácia és a haladás szellemében igyekeztem a szocializmus⁹ felé irányítani. Meggyőződésből tettem, mert az alapul szolgáló gondolatok nem újonnan felkapottak számomra, bensőmből fakadnak, gyermekkoromból hoztam magammal s olyan emberek vezetése alatt és barátságában éltem, akik a demokrácia és a szocializmus eszméit erőltették bennem.”¹⁰

A kecskeméti református presbitérium vezetői azt sem említették, hogy Öllös Sarolta több kollégája szintén évtizedek óta az intézetben tevékenykedett. Az igazgatónővel egyidős özv. Kerekes Ferencné Lacher Erzsébet 1919-től tartozott a tantestülethez. 1921-ben csak ők ketten jöhettek számításba a leányotthon és árvaház vezetését is magában foglaló igazgatói posztra. Öllös református, Kerekesné evangélikus volt. Emellett Öllös a korábbi igazgató, Páthy Károly mellett segédkezett az adminisztratív munkában, így abban is járatosabb volt. Ezért döntött a tantestület és a presbitérium mellette. Mindazonáltal 1944 októberétől 1945 nyaráig megbízott igazgatóként a Kecskeméten maradt Kerekesné tevékenykedett a Budapestre menekült Öllös Sarolta visszatéréséig. Így a tanítás újraindításában, a háborús károk felszámolásában neki is jelentős szerepe volt.¹¹

Történetünk szempontjából említésre méltó még, hogy a náluk 3 évvel fiatalabb dr. Gulyás István is több mint negyedszázada tanított az intézetben. 1947 januárjától megbízták őt a Budapest-vidéki Tankerület óvó- és tanítóképző intézeteinek tanulmányi felügyeletével. Ily módon – az igazgatónő mellett – ő is közvetlen munkakapcsolatba került az intézetet irányító-felügyelő tanügyi hatósággal. Emellett külön honorált tandíjkezelő volt. 1948 áprilisában, amikor a VKM

⁷ A kecskeméti egyházközség presbitériuma elnöksége 1949. január 25-i levelének melléklete az Egyetemes Konvent elnökségéhez. KREL Iktatott iratok. 26/1949.

⁸ Imréről lásd ehhez: Donáth, 2022. 444-543.

⁹ A mai olvasó félreértésének elkerülésére meg kell jegyezzük: a szocializmus akkoriban még a szociális tanok iránti nyitottságot, az alsó néposztályok felemelésére irányuló törekvést jelentette, hiszen a Tanácsköztársaság már messze volt, s a kezdetben a „népi demokrácia” jelszava mögött rejtőző rákosista diktatúra kiépítése első lépéseit tette. Aki nem ismerte a Szovjetunió történetét, nem sok fogalma lehetett a diktatórikus pártállam működéséről, mellyel Imre Sándor már 1919-ben szembehehelyezkedett.

¹⁰ Öllös Sarolta 1949. március 30-i észrevételei a Budapestvidéki Tankerületi Főigazgatóság 1949. március 22-i, 881-2/1949. sz. határozatára. MNL OL XIX-I-1- u- 1040-Ö-2-1949. 158. d.

¹¹ 1948. évi minősítése során az igazgatónő Kerekesné így jellemezte: „1919-től tanít a képzőben, széleskörű, alapos, megbízható, tervszerű, kiforrott, biztos, jól fejleszti növendékei ítélőképességét, példaadó, tanítványaival foglalkozik, kifogástalan, igazgatónak alkalmas, osztályzatban kitűnő: csupa 1.” Minősítési lapok: MNL PVL XXIV 501-b 1. d.

43000/1948. számú rendelete nyomán a református intézetben megalakult a Magyar Diákok Nemzeti Szövetségének (a továbbiakban: Diákszövetségnek) iskolai csoportja, a diákok körében népszerű Gulyás lett a szervezet tanácsadó tanára. Az ehhez szükséges tanfolyamot is elvégezte.¹²

Az 1948 decemberében „főbűnösnek” kikiáltott növendék, Bende Margit (Vincze Jánosné) – 2003. május 2-i telefonbeszélgetésünk alkalmával – úgy vélte, hogy az ambiciózus Gulyás tanár úr akkoriban „Öllös helyére hajtott”. Talán ezzel magyarázható, hogy az államosítás után, amikor az állami intézet diákszövetségi tanácsadói posztjára új jelölést kértek, az igazgatónő nem a diákok által javasolt Gulyás Istvánt, hanem a vele baráti viszonyban lévő, hozzá lojális – ám ezt a feladatot nem ambicionáló – Kerekesné ajánlotta első helyen erre az akkoriban politikailag fajsúlyossá váló, s az állami felsőbb szervek mellett a társadalmi– politikai szervezetek felé is kapcsolati lehetőséget nyújtó megbízatásra. Öllös Sarolta ezzel valószínűleg a hátát kívánta biztosítani az egyre radikálisabban változó politikai helyzetben. Utóbb e döntését az igazgatónő azzal magyarázta, hogy amikor választás elé állította Gulyás tanár urat, ő a tiszteletdíjjal járó tandíjkezelői megbízatást választotta.¹³ Gulyás István későbbi megnyilatkozásából úgy tűnt, hogy ez a változás nem nyerte el tetszését. Mindazonáltal 1948 októberében korrekt tájékoztatást adott a témában teljesen járatlan Kerekesnének az ezzel járó teendőkről.¹⁴

Az angolkisasszonyok tanítónőképzőjéből az egyesült képzőben igazgatóhelyettesé vált Gyönyör Tekla és Jancsó Imre óraadó hitoktató nevét érdemes kiemelni. Előbbi a korábbi katolikus 2. líceumi osztály, majd az egyesülést követő 4. líceumi osztály főnökeként, igazgatóhelyettesként Öllös Saroltával lojális együttműködésben igyekezett a váratlanul, számukra idegen iskolába került katolikus lányok beilleszkedését segíteni. Ebben Jancsó Imre is szerepet vállalt, de az akkori politikai helyzetben szerepe sajátos, jórészt valótlan megvilágításba került. A hatóságok őt tartották a decemberi diáksztrájk közvetett felbujtójának. Ezért róla kicsit bővebben kell szólnunk.

Jancsó Imrét 1946-ban Vácott szentelték pappá. Pályáját jezsuitaként kezdte, majd családi okból világi pappá minősítését kérte. 1946–1947-ben Tápiógyörgyén segédlelkészkedett, majd 1947 júniusában Kecskemétre helyezte át Pétery József püspök, akihez kb. 100 tápiógyörgyei hívó aláírásával kérvényt intéztek: hagyja náluk továbbszolgálni az általuk magasztalt fiatal egyházfit. Pétery püspök az illetékes esperes–plébánosnak írt július 1-jei levelében a hívek lecsendesítését kérte, azzal, hogy

¹² 1948. évi minősítése során az igazgatónő Gulyás tanár urat így jellemezte: szakszerű, alapos, biztos, tervszerű, egyéni, hangulatos, érdeklődést ébreszt a természettudományos kérdések iránt, növendékei sorsával foglalkozik., igazgatói állásra alkalmas, osztályzatban kitűnő: csupa 1. Minősítési lapok: MNL PVL XXIV 501-b 1. d.; Krajcssovski és Krajnyák 1990. 268.

¹³ Öllös Sarolta 1949. március 30-i észrevételei a Budapestvidéki Tankerületi Főigazgatóság 1949. március 22-i, 881-2/1949. sz. határozatára. MNL OL XIX-I-1- u- 1040-Ö-2-1949. 158. d.

¹⁴ „A diákszövetségi munkába egészen váratlanul október hónapban csöppentem bele. Tanácsadói kiképzésben nem részesültem. Tapasztalatom a diákszövetség vezetésében nem volt, nem lehetett. Annyit tudtam a diákszövetség vezetéséről, amennyit a nekem átadott »Magyar Diákok Nemzeti Szövetségének megalakulásáról« szóló rendelet tartalmazott, melyet lelépő elődöm Gulyás tanár adott a kezembe, azzal az utasítással, hogy mindenben ezek szerint járjak el” – mondta erről Kerekesné 1949. január 20-án a képző irodájában az őt kihallgató Sárközy István tanügyi titkárnak. (Az akkor készült jegyzőkönyvben. MNL OL XIX-I-1- u- 1040-Ö-2-1949. 153. d.)

„éppen az általuk is előadott buzgó lelképásztori munka alapján tüntettem ki Jancsó Imrét azzal, hogy fiatal kora ellenére az egyházmegye egyik legnagyobb plébániáján alkalmaztam”.¹⁵

A történetünk idején 29 éves, dinamikus Jancsó Imre már az angolkisasszonyok Szent Erzsébet-templomának lelkészeként, s 1948. március 1-jétől az intézet hitoktatójaként tevékenykedett eredményesen. Munkássága révén a Mária Kongregáció létszáma a katolikus képzőben az előző évi 98-ról 122-re emelkedett, s a tanév végén, 1948 júniusában Jancsó az ifjúság vallási és erkölcsi magatartására vonatkozó kérdésre elégedetten jelenthette, hogy az *„egyre öntudatosabb és aktívabb irányban fejlődik. Egyházhűség és a vallás becsülete nő.”*¹⁶ Ebben szerepe lehetett a Boldogasszony Évének, az iskolák államosítását megelőző mozgalmaknak, harcoknak és a hitoktató munkájának egyaránt.

Így láthatta ezt – a Gyönyör Teklától nyert információi, az állami intézethez átkerült iratok és saját első benyomásai alapján – Öllös Sarolta is, aki 1948. szeptember 30-i minősítésében úgy vélte: Jancsó tárgyi tudása alapos, széleskörű, tervszerűen tanít. Módszere közvetlen, gyakorlati. Tanításának eredménye jó, az eredményt helyesen ítéli meg. A tanítási óráin szociális gondolkozásra nevel. Óráin kívül sokat foglalkozik növendékeivel. Iskolán kívüli elfoglaltsága: vallásos ifjúsági egyesületek vezetése. Hivatalában buzgó. Egyéni társadalmi magatartása kifogástalan, ám – katolikus lelkész óraadóként – állami iskolában különleges megbízásra, igazgatásra nem alkalmas.¹⁷

Az ilyen minősítést készítő igazgató és az azt szintén aláíró tankerületi főigazgató akkor még nyilván nem tudhatott arról, hogy Jancsó Imre akkor már hónapok óta az ÁVO látókörébe került egy 1948. május 9-i kerekgyházi Mária-napi beszéde révén, melyben a rövidesen letartóztatott, majd elítélt ottani plébános, Vári Ferenc vallomása szerint Jancsó

„elmondta, hogy a mi csillagunk a betlehemi csillag és nem az ötágú csillag, továbbá az istent nem lehet bélistázní. Beszédének további kitételei olyanok voltak, melyek alkalmasok voltak a félreértésre. Jancsó káplán beszédének befejezése után megköszöntem Jancsó káplánnak előadását és a következőt mondtam: Köszönöm Jancsó főtisztelendő testvérem bátor szavait, amelyek az evangéliumnak a mai időkre szóló alkalmazásai voltak.”¹⁸

Néhány hét múlva Koltai Vilmos a kecskeméti ÁVO vezetője kihallgatásra idézte be Jancsó Imrét e beszédével kapcsolatban. Ennek jegyzőkönyve nem áll rendelkezésünkre, ezért csak egy több évvel később keletkezett visszaemlékezésre hagyatkozhatunk. Utóbb, az ötvenes évek második felében, a már fogságba került Jancsó Imre – egy zárdaügynöki jelentés/lehallgatási jegyzőkönyv (?) szerint – a következőképpen emlékezett az akkor történetekre:

„Elővettem a beszédet, ami meglepte őket. Koltai elkezdte olvasni és belekötött egyes kitételekbe. Azt állította pl., hogy én a legitimizmust propagáltam, mivel Szt. Istvánról szólva megemlítettem, hogy örökös érvénnyel felajánlotta az országot Máriának. Megmagyaráztam, hogy nem így van, ez nem a királyság örökérvényűségét jelenti, hanem azt, hogy Magyarország mindig Mária országa maradjon. ... Koltai

¹⁵ VPL privata 4185/47

¹⁶ Hittanári jelentés. VPL 4288/48.

¹⁷ Jancsó Imre minősítési lapja. MNL PVL XXIV 501-b 1. d.

¹⁸ Vári Ferenc 1948. június 18-i kihallgatási jegyzőkönyvéből. ÁBTL V-77140. A kerekgyházi ügyről lásd: Szalai, 2023.

szerint azonban a nép nem így értelmezte, ahogy én. Hasonlóképpen belekötött több kitételembé, ... arra hivatkozva, hogy itt mindennek két értelme van, és a papok által befolyásolt nép mindig a titkos értelmet kutatja a szavak mögött, sőt nem is érthet mást. Hiszen nyilván nekünk magunknak is ez a szándékunk, hogy szavainkat másképp magyarázza a nép és másképpen a hatóság, ezáltal teremtsünk ... magunknak legalizált formát az izgatásra. Így jutottunk el a vörös csillagról szóló részhez. Azt kérdezte, miért mondtam azt, hogy a vörös csillag pirosságát tűztől és vértől kapja. Én naívnak téve magam, azt magyaráztam, hogy azért, mivel úgy gondoltam, hogy a kommunisták képesek véruket is áldozni az eszméért, ha kell. Erre megint az volt a válasz, hogy a nép ezt nem így értette. Vitatkoztunk, végül jegyzőkönyvet vettek fel, és abban kijelentettem, hogy én az általam megmagyarázott értelmet kívántam adni kitételeimnek.

Közben azonban dél lett, és egyre csak tömeg vonult az ÁVO elé, engem reklamálva. Koltai kiment, majd dühösen rohant be, kérdezve kinek mondtam el, hogy hová jövök. Előadtam neki, mi a helyzet, nyilván a főnöknőtől tudták meg a diákok. Erre azt állította, hogy mindez az én agitációm eredménye. Bejött az ÁVO-ra egy papkollégám, és csak akkor nyugodott meg, amikor meggyőződött saját szemével, hogy nincsen semmi bajom. Így sikerült a gyerekeket is leszerelni, és azzal az ígérettel hazaküldeni, hogy egy órára otthon leszek.

Kissé késve, kb. fél kettőkor érkeztem meg, és alighogy nekiindultam a városból kifelé vezető útnak, nagy tömeg diákkal találkozott, akik abban a hitben, hogy én még mindig az ÁVO-n vagyok, ismét utánam akartak jönni, és mintegy tüntetni érettem. Alig tudtam leszerelni őket. Mikor kiértem a szentkúthoz, elém jöttek valóságos diadalmenetben lánytanítványaim, és nagy örömmel, hangos vidámsággal fogadtak. Meg kell jegyezni, hogy azért vált olyan nagyméretűvé a diákmegmozdulás, mert ezen a napon a piaristáknál is valami szünet volt, így sok diákfiú is kijött az események hallatára.

Ez az eset alaposan befűtött nekem Kecskeméten. Képzelje, csupán a lányiskolának kb. 700 növendéke volt,¹⁹ úgyhogy attól kezdve folytonosan acsarkodtak rám a komcsik. Persze ettől kezdve engem tettek felelőssé minden diákmegmozdulásért, akár volt benne valami részem, akár nem. Ez már 1948 tavaszán [kora nyarán? – D. P.] történt, tehát puszkaporos légkörben.

Amikor pedig ezeketán egy szép napon tele volt a város néhány utcája olyan feliratokkal, hogy: Nem engedjük elvenni iskoláinkat! Katolikus szülők ne hagyjátok elveszni gyermeketek lelkét! Álljatok ki egyházi iskoláink mellett! Éljen Mindszenty! stb. emellett pedig indigóval sokszorosított röplapokat is szórtak szerte a városban, természetesen nehezen sikerült magamat a gyanú alól kivonnom, bár szerencsére ezúttal a fiúiskolára gyanakodtak, néhány diákot zaklattak is emiatt.

De végül is egyik tanítványom, aki már nagyobbacska volt, képzőbe járt, bevallotta nekem, hogy ők csinálták ezt néhány társnőjével. Dicséretet várt tőlem, de letolást kapott. Megmagyaráztam neki, hogy nem helyes dolog, hogy ők nélkülem ilyesmit csinálnak, engem meg kellett volna kérdezniük, most mást hoznak bajba oktan cselekedetükkel. Igyekeztem vele beláttatni, hogy most már nem ez a helyes módszer ezekkel szemben, ezzel csak nekem okoznak kellemetlenséget és gátolják a sikeres működést.

Akkoriban történt ugyanis országos viszonylatban a mozgalmi munka lassú átalakítása csoportmunkává a meglevő keretek felhasználásával, mint arra az A. C. [Actio Catholica] vezetőségében Bulányi [György] és Kerkai Jenő kiadták az utasítást. Persze akkoriban még gyakorlatlanok voltunk ilyen téren, és nem is sikerült lényegében a legtöbb helyen 1948 folyamán ennek a megvalósítása, mivel sokan mereven ragaszkodnak az előző keretek működési formáihoz. Sokan oktan nyílt akcióba bocsátkoztak. Az én tanítványaim is csak nehezen akarták megérteni a változott idők követelményeit,²⁰ és amikor nekem nemsokára távoznom kellett onnan, bizony nagyon tájékozatlanul maradtak ott. Sőt, éppen a nyílt kiállítás miatt többeknek kellemetlenségük is lett az ősz folyamán... Akkor ősszel ugyanis nekifogtam a kongreganista keretek megszervezésének, bár azt még nem kellett volna illegális vonalra vinni, hiszen hivatalosan nem volt feloszlata a kongregáció. De a valóság az volt, hogy nem nagyon lehetett már gyűlést tartani, csak formai lehetőség volt rá, bár meg kell említenem, hogy a református képzőnek – ugyanis ezzel csapták egybe a mi iskolánkat – az igazgatónője nagyon rendesen viselkedett velünk szemben”.

¹⁹ A valós létszám ennél kevesebb volt.

²⁰ Jancsó Imre álláspontja megegyezett a katolikus püspöki karéval, amelynek 1948. november 3-i ülésén Hamvas Endre csanádi püspök azt javasolta, hogy „a kongregációk csak maradjanak azoknak, amik voltak. Maradjanak nyíltan bár csendesén, és legyenek választott, kipróbált tagok egyesülete... maradjon továbbra is a belső megszentülés és vallásos lelkiképzés. Maradjanak és képezzenek ki a kongregációk erős, mély katolikus egyéniségeket, akik a környezetük számára mindenkor szellemi kovász lesznek és jobb időben a katolikus megújulás előmozdítói.” Mire a püspöki kar úgy határozott: „A belső megszentelés és apostolkodási jelleget tartsák tovább is a kongregációk a választottság és az apostolkodás szellemében.” Beke, 1996. 419.

Így emlékezett évek múltán a karizmatikus hitoktató, aki talán még akkor sem tudta, hogy ellene izgatás vádjának javaslatával iratait 30.201/2-1948. sz. alatt, már 1948. június 3-án vádemelés céljából áttették a népbiztonságra.²¹

Minősítésekor erről a rendőrségi nyomozásról az igazgatónőnek nem lehetett tudomása, ezért adhatott – joggal – pedagógusszemmel egyértelműen elismerő, tanári és nevelőmunkáját nagy odaadással, sikerrel végző, a tanítványok által szeretett lelkes pedagógusnak kijáró minősítést. Nem tudhatta, hogy heteken belül a politikai helyzet és szempontok változásával az értékelés gyökeresen átalakul: az állami iskolában minél sokoldalúbb, hatékonyabb nevelőmunkát végez egy katolikus hitoktató az órán és a tanórán kívül, a tanügyigazgatás szempontjából a „klerikális reakció” annál veszélyesebb ügynökének minősül.

Márpedig az államosítás közeledtével az egyházak és az állam közötti érdekellentét fokozódott: az államosítás melletti és elleni aláírásgyűjtésekben, gyűlésekre mozgósításokban, sajtóvitákban stb. manifesztálódott. Ilyen–olyan módon ebbe elkerülhetetlenül bevonódtak a nevelőképző főiskolák terve miatt megszüntetésre, átalakításra szánt középfokú tanító(nő)képzők, fenntartóik, tanáraik, diákjaik és azok szülei is (Donáth, 2008. 139–170.; Donáth, 2009. 38–59). Nem lehetett ez másképp a Boldogasszony Éve, s más egyházi kezdeményezések által befolyásolt angolkisasszonyok tanítónő-képzőjében sem: a diákság bevonásával kinyilváníthatták ragaszkodásukat felekezeti iskolájukhoz.²² Az iskoláihoz végsőkéig ragaszkodó kecskeméti református egyházközség kollégiumába tartozó tanítónőképző sem maradhatott ki az államosítást megelőző küzdelmekből: a presbitérium ezen határozatát megerősítő 1948. május 25-i 1000 református szülő részvételével, majd a május 30-i 2500 hívó részvételével megismételt állásfoglalásokból (Szabados, 2000. 85–91). Így mindkét képző növendékei, továbbá szüleik részt vettek, tudomást szereztek azon érvelésről, melyeket a felekezeti iskolák megtartása mellett az egyes felekezetek felvonultattak.

Majd 1948. szeptember 4-én a kecskeméti iskolák 2000 diákjával együtt közös, nagyszabású, ünnepélyes tanévnyitó ünnepség keretében tudatosították bennük az államosítás megtörténtét, mikor is a helyi politikai vezetés reprezentánsai méltatták számukra „a Párt oktatás és kultúra területén aratott diadalát” (Szabó, 2010. 346).

²¹ Zárdaügybírói jelentés, lehallgatási jegyzőkönyv (?) Jancsó Imre aktáiban. ÁBTL V-141190/1. 28–32.

²² A kutatás jelenlegi fázisában a feltételező mód használata azért indokolt, mert az Actio Catholica központjába befutó tiltakozásokról készített hiányos listában nem találtuk az Angolkisasszonyok kecskeméti tanítónőképzőjének megnevezését. A május 29-i listában szerepel: „Kecskemét, Angolkisasszonyok leánygimnáziuma és általános iskolájának tanulói” és Katolikus Szülők Szövetségének ottani szervezete, a június 1-jeiben a nyíregyházi angolkisasszonyok tiltakozása, a június 5-iben Kecskemét, Kegyesrendi Gimnázium Katolikus Szülők Szövetségének helyi szervezete. ÁBTL V-700/57.

Kutatásunk során még nem találkoztunk olyan katolikus tanítónőképzővel, amelyik – a Katolikus Szülők Szövetsége és a Katolikus Tanügyi Főigazgatóság felhívására – ne tiltakozott volna az államosítás ellen. Ez különösen valószínűtlen lenne az azonos rendházhoz tartozó intézmények esetében. Bizonyosan tiltakoztak a képzősök is, csak az ezt bizonyító dokumentum nem áll rendelkezésünkre.

„Demokráciánk gazdasági és politikai fejlődése ... szükségessé teszi, hogy az ideológiai területen is az eddiginél fokozottabb ütemben haladjunk előre.”²³

Az államosítás előkészítése során világnézeti törekvéseit még valamelyest álcázó párt- és kormányzati oktatáspolitikai radikális változása tükröződött az 1948. november közepén megfogalmazódó – akkor még bizalmas – előterjesztésben. Ez azzal indokolta az Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetősége (MDP KV) Értelmiségi Osztályának Kultúrpolitikai Osztállyá való átszervezését, hogy az osztály korábbi feladatát: az értelmiség (köztük a pedagógusok) jelentős részének a párthoz való közelítését, beléptetését elvégezte, s ebben a helyzetben immár a népi demokrácia szocialista irányba történő továbbfejlesztése a feladat, a szovjet példa és a marxista–leninista ideológia egyre nyíltabb propagálásával (Golnhofer, 2004. 79–80.; Szabó, 2010. 305–307).

Ily módon már hónapok múltán igazolták Mindszenty hercegprímás – akkoriban általuk hevesen cáfolt – 1948. június 12-i érvelését arról, hogy miért nem fogadhatták el a klerikus pedagógusok az államosítás során számukra is felajánlott állást:

„az Egyház papjai és szerzetesei csak Krisztusnak és az Egyháznak a szellemében nevelhetnek. Ez hivatásukból és szerzetesi mivoltukból folyik. Az iskolai tanító–nevelő munkát eddig azért vállalhatták és végezhették, mert ezzel hivatásukat gyakorolták. Ha nem taníthatnak és nevelhetnek világnézetükkel és hivatásukkal egyezően, nem folytathatják ezt a tevékenységet, hisz önmagukkal kerülnének ellenkezésbe. Az iskolák elvétele pedig azért, elsősorban azért történt, hogy ezt a nevelési szellemet kiküszöböljék. Az elvett iskolákban következésképpen ennek a nevelési szellemnek az érvényesítése nem lesz lehetséges, kivéve a vallástani órákat, amelyeken a hitoktató és hittanár a vallási igazságokat tanítja majd.” Hiszen „a múlt iskolájának a célja: jó keresztényt alakítani a gyermekből” volt, addig „ma, ehelyett egy bizonyos társadalmi és politikai szemléletmódot várnak az iskolától” (Mindszenty, 1948. 125–127).

Így – 319 tanító(nő)képzős klerikus társukhoz hasonlóan – az angolkisasszonyok apáca pedagógusai sem taníthattak tovább, ezzel átmenetileg komoly szaktanárhiányt generálva e területen. A református, evangélikus, zsidó felekezetek pedagógusai ellenben – az állam által kieroszakolt „megállapodásaiknak” megfelelően tovább oktathattak. Így fokozatosan szembesülniük kellett a valódi céljait, elvárásait lépésről lépésre felfedő új iskolafenntartó velük szemben támasztott követeléseivel. Ezek egy részével már a helyi állami és pártvezetők ünnepélyes tanévnyitóján találkozhattak. Majd október elején a kecskeméti „értelmiségi nap” előadójaként Ortutay Gyula előadásában hallhattak erről. A korabeli tudósítás szerint a miniszter hangsúlyozta:

„ma a nem politizálok magatartása is politizálást leplez, illetve leplez le. Ma a marxizmus és nem marxizmus éppúgy elválaszthatatlan egymástól, mint a forma és a tartalom az alkotásban” (Szabó, 2010. 348).

Arról akkoriban még nem tudhattak, hogy október közepétől november közepéig lázasan munkálkodtak a MDP KV különböző bizottságai „a klerikális reakció” elleni harc iskolai módozatait

²³ Javaslat a MDP KV Szervező Bizottságának az Értelmiségi Osztály Kultúrpolitikai Osztállyá történő átszervezéséről 1948. november 15-e körül. MNL OL M-KS-276-109. 2. őe.

latolgatva. Október 19-én a MDP KV Köznevelési Bizottságának javasolták a Mérei Ferenc vezette Országos Neveléstudományi Intézet részéről:

„1. annak kimondását, hogy ifjúsági egyesületek és körök a./ az általános iskolában csak az »Úttörő Mozgalom« keretében, b./ a közép és középfokú iskolákban pedig a »Magyar Diákok Nemzeti Szövetsége« keretében működhetnek. 2. annak kimondását, hogy vallásos, illetve hitbuzgalmi egyesületek és körök az iskolában csak az igazgató ellenőrzésével, a hét meghatározott napjain és előre meghatározott időben tarthatják összejöveteleiket, és az összejövetelek, illetőleg ülések időtartama egy és fél óránál több nem lehet.”²⁴

A bizottság határozatában ennél tovább ment: „A vallásos egyesületeket fel kell számolni, azonban csak megfelelő politikai előkészítés után.” Majd megbízták Szávai Nándort, Jóború Magdát és másokat, hogy „egy héten belül dolgozzák ki a klerikális reakció elleni harc kérdését, és előterjesztésükben tegyenek javaslatot az adminisztratív és politikai rendszabályokra.”²⁵

November 9-én immár a Köznevelési Bizottság fölött álló MDP KV Agitációs- és Propaganda Bizottsága számára készült előterjesztés a témában, melyet 12-én tárgyaltak: „A klérus elleni harcban elért komoly sikereink ellenére, mi vagyunk ezen a téren a legelmaradottabbak az összes népi demokráciák között” – írták, hozzátéve, hogy

„takarnunk kell a közvetett vallásellenes propagandát a természettudományi felvilágosító munka formájában. ... Ki a klerikális reakcióval az iskolából! A Köznevelési Bizottság napirendre tűzte a kérdést. A vallásoktatók és a klerikális pedagógusok fegyelmi és gazdasági (esetleg rendőri) »megrendszabályozásával«; hitbuzgalmi egyesületek fokozottabb ellenőrzésével és újabbak feloszlásával; a diákok szabad foglalkozásának demokratikus megszervezésével kívánjuk megoldani ezt a feladatot. Különös feladat hárul itt a szülői munkaközösségekre, és a »vasárnapok meghódítására«, vagyis az ifjúság vasárnapi szabadidejének megszervezésére.”²⁶

Három nap múlva, 1948. november 15-én Szávai Nándor VKM-államtitkár (a Köznevelési Bizottság tagja) előterjesztést készített a minisztérium legfontosabb feladatairól, melyekből a témánkhoz kapcsolódókat a dokumentumban szereplő sorszámaikkal idézzük:

„2. A klerikális reakció elleni következetes harc, szorosan együttműködve a Párttal és a tömegszervezetekkel. ... 6./ A dialektikus materializmus mind fokozódó érvényesítése az állami oktatásban. 7./ A Szovjetunió társadalmi, gazdasági és kulturális eredményeinek fokozottabb megismertetése az iskolai és iskolán kívüli oktatásban és mint ennek leghatásosabb eszköze, az orosz nyelv tanításának tervszerű fokozása. 8./ Az iskolával kapcsolatos tömegszervezetekkel (Pedagógus Szakszervezet, Nőszövetség, ifjúsági szervezetek) való együttműködés szerves kiépítése, a minisztérium és a szervezetek munkaterveinek egybehangolása.”²⁷

Végül november 17-én a MDP KV Köznevelési Bizottsága tervezetet fogadott el

„a közép- és általános iskola vonalán a klerikális reakció elleni harcra”: „A közép- és általános iskolákban a klerikális reakció az új iskolaévben nagy aktivitásba kezdett. Újjá szervezték, megerősítették a Mária Kongregációt, a Szív Gárdát. Általános támadásba mentek át a demokratikus ifjúsági szervezetek ellen. A

²⁴ Vallásos és hitbuzgalmi egyesületek működése az iskolában. A Köznevelési Bizottság anyagaiban PTI SZKL 44, f, 371. dosszié és az Országos Neveléstudományi Intézet iratai között MNL OL XXVII-1-a-25. t. 5. d.

²⁵ Vallásos és hitbuzgalmi egyesületek működése az iskolában. A Köznevelési Bizottság anyagaiban PTI SZKL 44, f, 371. dosszié és az Országos Neveléstudományi Intézet iratai között MNL OL XXVII-1-a-25. t. 5. d.

²⁶ MNL OL M-KS-276-86. 2. 3-6., 22-25. és 3. őe. 1-3.

²⁷ MNL OL M-KS-276. f. 65. cs. 341. őe

feladat az, hogy a támadást megállítsuk, mi menjünk át támadásba. A Mária Kongregációt, a Szív Gárdát lekompromittáljuk, politikai felvilágosító és mozgalmi munkával előkészítsük az iskolából való kizárásukat, esetleg felosztatásukat és megakadályozzuk az iskolán kívüli működésüket (VKM., Ped. Szakszerv., SZM együtt).²⁸

Az utóbbi felsorolásból kimaradt, de a korábbiakban hangsúlyosan szerepelt a Diákszövetséggel való szoros együttműködés az MDP és a VKM által szorgalmazott világnézeti-politikai-ideológiai fordulat elérése érdekében. Országos vezetőségük az október–november havi munkájukról szóló, bizalmas beszámolóban kendőzetlenül írt erről:

„Feladatul tűztük ki: 1. A klerikális reakció szervezetét és befolyását a középiskolás diákok között szétverjük, illetve meggyengítjük. 2. Azokban az iskolákban, ahol a Diákszövetség gyenge, megakadályozzuk, hogy a klerikális reakció a diákságot mozgósítani tudja. Mindezt elérjük azzal, hogy megerősítjük a Diákszövetség szervezeteit, jó munkájukkal vonzóvá tesszük azokat a diákság előtt és felvilágosító munkánkkal a tanulás, a diákság jövője és az igazi diákélet védelmezése közben leleplezzük a klerikális reakciót. E munkánk összekapcsolódik a kongregáción belül folyó reakciós és demokratikus kongreganisták közti harccal”

– olvashatjuk egy 1948. december 1-jén készült beszámolóban.²⁹

A VKM-mel és az iskolákkal együttműködve szerepet vállaltak a Szovjetunió és az ottani kommunista ifjúsági szervezet, a Komszomol népszerűsítésében is. 1948. október 20-án Kerek Gábor a Diákszövetség országos elnöke levelet intézett a középiskolák tanácsadó tanáraihoz:³⁰

„A Szovjetunió Kommunista Ifjúsági Szövetsége október 29-én ünnepli fennállásának 30 éves évfordulóját. ... A Komszomol ma példaképe, iránymutatója az egész világ haladó ifjúságának, így a magyar ifjúságnak is. Éppen ezért azzal a kéréssel fordultunk az iskolákat fenntartó minisztériumokhoz, hogy rendeletet adjanak ki az iskolai Komszomol ünnepségekre vonatkozólag. ...

Az október 18-tól 23-ig terjedő héten a VKM középiskolákban a Szakszervezet és a Komszomol... lesz a mindennapi kérdések óráinak témája.

Az október 23-tól október 31-ig terjedő héten a VKM középiskolákban a Komszomolról szóló előadás... a mindennapi kérdések órájának anyaga.

November 1-től nov. 7-ig terjedő héten a VKM középiskolákban valószínűleg az októberi forradalom ismertetésére kerül sor a mindennapi kérdések óráján. Így ezekben az iskolákban a Komszomol dolgozatokat a következő héten, nov 7–11 között írják meg.” Kerek Gábor jelezte: iskolánként a 3 legjobbat jutalmazták. Majd hozzátette: „Október 23 és 31 között az alapszervezetek szerkesztenek faliújságot a Komszomolról. Október 29-én több iskolában Komszomol-ünnepséget szervez a Diákszövetség. Tanácsadó nevelők vegyék ki részüket az ünnepség megrendezéséből. Minél több iskola készítsen ajándékot a Komszomol számára. Tanácsadó tanárok hassanak oda, hogy szép kivitelű, díszes ajándékok készüljenek.³¹ Ezeket az ajándékokat kiállítjuk a MINSZ által rendezett Komszomol kiállításon.”³²

²⁸ A zárójelben szereplő rövidítések feloldása: Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium, Pedagógus Szakszervezet, Szülői Munkaközösség. PTI SZKL 44. f. 371. dosszié és MNL OL XXVI-1-a. 5. d. 24. t.

²⁹ Központi jelentés a Diákszövetség munkájáról és közvetlen feladatairól. MNL OL XXVI-I-1-a 25. t. 5. d. Az ONI anyagában az Ifjúsági Bizottság iratai között.

³⁰ Dr. Kerek Gábor a Diákszövetség országos elnöke 1948. október 20-án valamennyi tanácsadó nevelőnek. MNL ZVL VIII. 57. ad 139/1948. X. 23. és MNL BAVL VIII. 60. 218 és 227/ 1948–49.

³¹ Kerekes Ferencné, a kecskeméti tanítónőképző tanácsadó tanára 1949. január 20-i kihallgatása során említette: 1948. „október 29-én, a Komszomol ünnepséggel kapcsolatban az iskola növendékei egy díszes emlékalbumot készítettek, melyet feljuttattak a központhoz,.... Elkészítésében a tanácsadó tanár és a növendékek is a legnagyobb buzgalommal dolgoztak és anyagilag is jelentős összeggel hozzájárultak.” MNL OL XIX-I-1- u- 1040-Ö-2-1949. 153. d. 33–34.

³² Ezek a kiállítások – a korabeli propaganda ellenére – sem számíthattak osztatlan sikerre. Pl. pécsi gimnazisták – az egykori Pius majd az államosítás után a Janus Pannonius Gimnázium diákjai – „a legutóbbi Komszomol kiállításon... a szovjet ifjúságot gyalázó (röp)cédulákat” helyeztek el - közölte a *Dunántúli Napló*. Kiűzzük, 1948. 5.

A tankerületi főigazgatók ezt a levelet a VKM 52576/1948. III. sz. rendeletére hivatkozva továbbították azzal, hogy október 25–30. között, egy utolsó tanítási órán, a tanácsadó tanár, vagy a mindennapi kérdések óráján az osztályfőnök emlékezzen meg az évfordulóról.³³

A Diákszövetség vezetői a MDP KV Ifjúsági Bizottságának 1948. november 19-i ülésén számoltak be e kampány tapasztalatairól:

„A Komszomol-ünnepségek politikai célkitűzése az volt, hogy szakítva az addigi gyakorlattal, nyíltan beszéljünk az ifjakkal a Komszomolról és ezen keresztül népszerűsítsük a Szovjetuniót. ... Az egyház [október] 28-ára egész napos szentségimádatot, ifjúsági litániát rendelt el. Így akarta kivenni a fiatalokat az ünnepségekből. De a legtöbb helyen ezen jóval túlmentek” – írták, majd a VKM rendeletére hivatkozva szóltak a mozgalmi mellett a „hivatalos vonalról”, a „mindennapi kérdések óráin kapott lehetőségről és a kötelező dolgozatírásról. Örömmel konstatálták, hogy „a befutó dolgozatok azt mutatják, hogy ezt [az iskolák nyújtotta – D. P.] segítséget, jól alátámasztva mozgalmi munkával továbbra is fel kell használni.”³⁴

A klerikális reakció elleni kampányként álcázott kongregációk elleni fellépésnek, a Komszomol népszerűsítésének, a Diákszövetség szervezte „Tanulj Jobban” mozgalomnak jelentős ágensei voltak a mozgalmi és adminisztratív eszközökkel a diákok között terjesztett *Március Tizenötödike* c. lap, valamint Diákszövetség által kibocsátott, terjesztett plakátok. Esetenként ezek heves reakciót váltottak ki a magukat általuk megbántottnak érző hívő katolikus és a politikai másként gondolkodó diákok körében. Természetesen ellenük nyilatkoztak a szervezeteik, egyházuk, prímásuk elleni támadásokat fájlatló katolikus hitoktatók is.

Pécsett például középiskolások ellenálltak a tanulókörök megszervezésének, s a *Március Tizenötödike* c. lap 1948. október 22-i számának 20 példányát az államosított leánygimnázium 8 kongreganistája elégette. Erre a lap november 19-i számában álságos szerkesztőségi cikkel reagáltak:

„A tudástól, a társadalmi valóság megismerésétől óvták a népet a Hitler-fasiszták. Jól tudták, az igazi irodalom és újságírás közvetve vagy közvetlenül, az elnyomás lerázására, új világ felépítésére sarkalja a dolgozókat. A pécsi kongregációban ugyanez okból égették el a Március Tizenötödikét. De egyet ne felejtsünk. A hitleri könyvégetés óta 15 év telt el. Harcot, áldozatvállalást és sok szenvedést jelentett ez a 15 esztendő, de ez hozta meg egyben a harcok gyümölcsét is. A Szovjetunió győzelmével számos országban, köztük hazánkban is megsemmisült a fasiszmus, a szabad építőmunka útjára léptünk. Bemutatkoztunk egymásnak. Mi így szólunk: Legfontosabb feladatunk a tanulás. A pécsi kongregációban elégették újságunkat. Igaz, nem tettek mást, csak követték Mindszentyt, aki gyűlöli a demokráciát és a régi világot akarja visszahozni és ennek érdekében fog össze az újabb világháborút kiobbantani óhajító amerikai tőkésekkel. Azt a Mindszentyt, aki uszításaival megbontja a katolikus hívők lelki nyugalmát és szembe akarja őket állítani a magyar néppel. Mindszenty felfordulást akar az országban, felfordulást az iskolákban. Mindszenty konkolýhíntése Zalaegerszegen a tanulás, a nevelők iránti tisztelet megtagadására,³⁵ Békéscsabán a Tanulj Jobban faliújság összemázolására, Pécsett pedig a Március Tizenötödike elhamvasztására vezetett.”³⁶

(...) Aki a magyar diákság hangját tűzcsóvával próbálja elhallgattatni, aki a könyvégetők táborával tart, aki a tanulást akadályozza az iskolában, ezzel a szakképzett és öntudatos magyar értelmiség kialakulását akarja megakadályozni, ártani akar a magyar népnek, tehát nem hazafi, nem méltó arra, hogy

³³ MNL ZVL VIII. 57. ad 139/1948. X. 23. és MNL BAVL VIII. 60. 218 és 227/ 1948–49.

³⁴ MNL OL XXVI.-I-1-a 5. d. 25.t.

³⁵ Lásd ehhez: Donáth, 2025.

³⁶ A Pécsett történetekhez lásd pl.: Egy igazgatót, 1948. 2.; Egy igazgatót, 1948. 2.; Nyolcszáz, 1948. 5.; Mindszenty ügynökeit, 1948. 3.

középiskolába járjon.³⁷ ... A vallásos katolikus diákok is látják már, hogy az ő helyük nem a gyűjtogatók, a gyűlölködők, nem a tanulás és a rend ellenségei, hanem a felemelkedés, a szocializmus útján győzelmen haladó magyar nép mellett van.”³⁸

Plakátszagatások, átfirkálások, mázolások előfordultak több helyütt (Békéscsabán, Zalaegerszegen, Kecskeméten). Röpcédulákat is találtak több városban: Sopronban (Donáth 2024), Kecskeméten, Baján, Pécsen.

A Bajai Állami Tanítónőképző Intézet, Leánylíceum és Leánygimnázium V. gimnáziumi osztályában 1948. november 27-én „a kommunizmusra és a zsidókra súlyos kitételeket tartalmazó röplapokat találtak.” A tanári kar a helyi ÁVO bevonásával sem tudta kideríteni, hogy kik készítettek, helyezték el ezeket, ezért november 30-án fegyelmit adott az egész osztálynak.

„Fegyelmezetlenségük, meggondolatlan kijelentéseik és a súlyos bűn kollektív elhallgatása miatt valamennyiüket ötödfokú fegyelmi büntetésben részesítették, azzal a figyelmeztetéssel, hogy a legkisebb dolgot jelenteni kötelesek. Igazgató rámutatott arra, hogy a testület által jól ismert diákcsinnyeken ilyen messze túlmenő fegyelmezetlenségek az egész tantestületre, szülőkre, iskolára és intézetre súlyos következményekkel járhatnak. Ezért ezeket minden erővel meg kell akadályozni, az iskola egészséges szellemét minden erővel biztosítani kell, mert ilyen események messze túllépik a fegyelmi szabályzat alapján kiszabható legsúlyosabb büntetések kereteit. Ezért lett az ügy az egész testület óhajára rendőrségi ügyg. Az ilyen cselekmények elkövetői ellenségei az intézetnek, a szülők érdekével és a tantestülettel sem számolnak, úgy, hogy rájuk már nem is az iskolai fegyelmi szabályzat pontjainak erejével, hanem a demokratikus államrend törvényeinek teljes szigorával kell lesújtani.”³⁹

Kalocsán – az igazgató jelentése szerint – az államosított tanítóképzőben a diákok 1948. december 2-án, 10-én és 17-én is fegyelmezetten tüntettek „a Mindszenty-féle reakció ellen”.⁴⁰ Egyetlen politikai jellegű atrocitás történt:

„Tóth Lajos III. éves 3. fokú fegyelmi büntetésben, igazgatói megrovásban részesült mert vitatkozás és ösz-szeszólalkozás közben félreérthetően nyilatkozott a demokráciáról. Utána édesapja kivette az intézetből.”⁴¹

Utóbbi jelentésekből már igencsak érezhető, ezek az igazgatók és tantestületek már erősen érezték a felsőbb tanügyi hatóságok és hatalmi szervek elvárásait, az ÁVO fenyegető jelenlétét, s azoknak megfelelni igyekeztek. Volt mitől tartaniuk: tudomásuk volt arról, hogy milyen retorziókat szenvedtek el korábban soproni, esztergomi, zalaegerszegi stb. tanítóképzős kollégáik...

Az 1948. őszi ideológiai fordulat betetőzéseként december 10–11-én a Pedagógus Szakszervezet III. Küldöttközgyűlésén Révai József, Ortutay Gyula, Alexits György, Lukács Sándor magyarázták a pedagógus küldötteknek a velük szemben támasztott új elvárásokat.

Ortutay miniszter a korábbinál sokkal markánsabban fogalmazta meg a pedagógusokkal szembeni politikai világnézeti követelményeket a magyar demokrácia

³⁷ A lap nem tért ki arra, hogy ezen megmozdulások mindenütt drasztikus retorziókkal, iskolákból való kizárásokkal, tanárok igazgatók elbocsátásával, fegyelmiével jártak, több helyütt az ÁVO közreműködésével. Pécsen pl. egy igazgatót és négy tanárt felfüggesztettek, számos diákot pedig eltiltottak „a fasiszta provokációk miatt”. Egy igazgatót, 1948. 2.

³⁸ Az ő legfontosabb, 1948. 3.

³⁹ MNL BKML XXVI. 58. 1.d. 175/1948–49.

⁴⁰ MNL BKML XXVI 65. 1. d. 301/1948.

⁴¹ MNL BKML XXVI 65. 1. d. 315/1948.

„épülésének azokban a pillanataiban, mikor a népi demokrácia átépül, átépíti szervezetét, politikai, gazdasági, társadalmi, művelődési struktúráját a szocializmus felé. ... Az az igazság, hogy a nevelés egyben politikai funkció is. Tagadhatatlan, hogy a nevelés szakmai munka is. ... De nem akarjuk elhanyagolni a nevelőtársadalom politikai képzését sem. ... Mi tudatosítani kívánjuk, hogy a nevelésnek az általános iskola első osztályától, de a kisdudóvótól kezdve politikai funkciója is van, mert igenis a nevelő napról-napra való ráhatásával, munkájával politikailag is formálja a gyermeket. Nem közömbös, hogy milyen álláspontot idegeznek be a gyermekbe a szociális fejlődés, a világ eseményei iránti érdeklődés szempontjából. ... Éreznünk kell, hogy milyen teher ez a rossz, kártékony múlt bennünk, milyen forradalmi erővel kell ennek emlékét, hagyományait letörni, úgy, hogy az értékes nemzeti hagyományaink megőrződjenek. ...[É]ppen ezért, ha van társadalmi munka, amelyben a munka végzője nem ingadozhat egy pillanatra sem, akkor a pedagógusnak politikailag nem szabad ingadoznia. És az a pedagógus, aki inga-tag, aki kétkulacsos politikát folytat, és aki fahájában a reakciós erőknek megnyugtatóra azt mondja: »én nem tehetek másként, nem cselekedhetek másként«, aki mást mond az iskolában, mást a szülőknek, aki a reakcióval paktál, miközben a demokráciában, demokratikus iskolában akarja megkeresni kenyere-t, meg kell mondanom, ennek nincs helye miközöttünk.” (Ortutay, 1948. 3–6.)

Alexits György, a VKM államtitkára (majd az MTA főtitkára) előadásában hangsúlyozta:

„Tudomásul kell venni mindannyiunknak azt a tényt, hogy ma már a marxizmus–leninizmus nélkül egyetlen értelmes szót sem lehet kimondani olyan kérdésben, amely a társadalom fejlődését irányítja, így tehát a pedagógia tekintetében sem. Ha tehát a pedagógusok egyetértenek azzal, hogy nekünk politizálnunk kell, mert pedagógusok vagyunk, mert építeni akarunk, előbbre vinni országunk ügyét és ezzel saját ügyünket is, akkor minden pedagógus legelső feladatává válik, hogy a marxizmus–leninizmus kérdéseivel megismerkedjen és ezeket a mindennapi élet gyakorlatába átvigye. Ha nekünk a marxizmus–leninizmus vérünkkel válik, nem lesznek problémáink az egyházi reakcióval kapcsolatban és semmiféle más reakcióval szemben sem. ... Azt hiszem, hogy nekünk, haladó pedagógusoknak kötelességünk felvilágosítani minden magyar pedagógust arról, hogy mi csakis, mint a forradalmi társadalmi átalakulás élmunkásai állhatjuk meg a helyünket. Vegyük tudomásul azt, hogy nem tudjuk teljesíteni feladatunkat, ha nincs kellő értékünk a dolgozók előtt. Ezt pedig akkor érzük el, ha betöltjük hivatásunkat, vagyis a munka és a munkát végzők megbecsülésére, a valóságos szabadság tiszteletére tanítjuk népünket, arra, hogy hogyan kell építeniünk országunkat, hogyan jutunk el a népi demokrácián keresztül a szocialista Magyarországhoz és majdan egy kommunista, boldog jövő Magyarországhoz.” (Alexits, 1948. 32–33.)

A Kecskeméten történtek a Mindszenty-ellenes diáktüntetés előtt

Az általános ideológiai, oktatáspolitikai folyamatok, s az azokra született néhány helyi reakció áttekintése után, térjünk vissza a kecskeméti állami tanítónőképzőben történetekhez. A két intézmény összevonása korántsem volt egyszerű feladat. A katolikus és református tanítónőképzők szellemisége, tanmenetei eltértek egymástól, s a pedagógusok és diákjaik egyaránt számukra szokatlan helyzetbe kerültek. Ehhez adódott még az abból fakadó nehézség, hogy az összevont diákság nagy létszámához képest némi szaktanárhiánnyal kellett elkezdeniük a tanévet.⁴²

Az állami iskolarendszer létrehozásának egyik előnyét az amellől érvelő kortársak abban látták, hogy ez módot adhat a társadalom felekezeti megosztottságának csökkentésére, hiszen a különböző vallású gyermekek/fiatalok közös iskolába, osztályokba stb. járhatnak, megismerhetik egymást. Említettük már: Kecskeméten az összevonás elsődleges oka nem ez volt, hanem az, hogy a katolikus képző épületét általános iskolai tanulótthonként kívánták működtetni. Az év elején a felekezeti

⁴² Öllös Sarolta igazgató 1948. október 13-i jelentése a főigazgatóságnak. MNL BKML VIII. 83. Tk. 1035/1948. sz.

tanulók keverésére vonatkozó direkt utasítást sem kapott Öllös Sarolta, mégis először azzal próbálkozott, hogy azokban az évfolyamokban, amelyek bifurkációjára a nagy létszám miatt lehetőséget látott, kevert osztályokat hozzon létre a beiratkozók neveinek kezdőbetűi szerint.⁴³ Amikor a IV. líceumi osztály katolikus leányai tudomást szereztek erről, sírva kérték az igazgatónőt, hogy a számukra új, idegen iskolában, többségükben ismeretlen tanárok között, legalább az osztályban hadd maradjanak együtt.⁴⁴ Időközben az is kiderült, hogy a katolikus és református lányok más idegennyelvet tanultak, valamint az, hogy magyar irodalomból a katolikus lányok némi lemaradásban voltak református társaikhoz képest. Ezért az igazgatónő, a tantestülettel egyetértésben a IV. líceumi osztályokat meghagyta felekezeti osztályokként,⁴⁵ amiért előbb a kecskeméti polgármester és a helyi nemzeti bizottság elnöke vonták kérdőre, akkor még megértve érveit, majd 1949-ben az igazgatónő elleni fegyelmi vizsgálat során vetették a szemére, súlyos hibaként minősítve ezt az eljárást.⁴⁶

Akkor Vajda Valéria a líceum érintett IV. évfolyamának tanulója, az intézet diákszövetségi vezetőségének, az ún. diákbizottságnak a főtitkára másként értékelte, tálalta Öllös Sarolta tanév eleji eljárását:

„A IV. osztály vallások szerinti párhuzamosításával is meggyőződése szerint antidemokratikus törekvéseit akarta bizonyítani, mert úgy gondolta, hogy a diákok kívánságának engedve azzal, hogy a volt Angolkisasszonyok növendékei továbbra is a reformátusoktól elkülönítve, külön osztályba osztja be, azt akarta dokumentálni, hogy az egyházi iskolák rendszere mégiscsak helyesebb volt, mint az állami iskola-rendszer, mert akkor erőszakosan nem avatkoztak bele a diákok ilyen irányú törekvéseibe. Az államosítás erőszakos beavatkozás volt, ő azonban ezzel a cselekedetével a tanulóknak lehetővé tette, hogy összeszokott lányok továbbra is együtt maradhassanak.

Más eset is volt, ami szintén azt bizonyítja, hogy mélyítette a gyermekek lelkében a demokráciaellenes hangulatot. A tanév elején a katolikus lányok azzal a kéréssel fordultak hozzá, hogy engedje meg, hogy a keresztet kiakaszthassák a tanteremben. Ő erre, – miután hosszasan kérte magát – kijelentette szentimentális hangon, hogy ezt nem lehet fiaim, de őrizték meg a keresztet szívetekben. Meggyőződése, hogy ezzel jobban ártott Öllös Sarolta a demokráciának, mintha hozzájárult volna ahhoz, hogy a tanulók kívánsága teljesüljön”

– nyilatkozta Vajda 1949 januárjában az igazgatónő elleni vizsgálat jegyzőkönyve szerint.⁴⁷

⁴³ „A IV. osztályok szétválasztása eleinte olyan terv szerint történt volna, hogy az összesen 66 tanulót ABC sorrendet alapul véve ... két csoportra osztja az intézet. Ekkor derült ki azonban, hogy a két iskolába járó növendékek nem azonos tananyagot tanultak az előző tanévben” – emlékezett Tornyai Jenő tanár az 1949. január 19-i kihallgatása során. MNL OL XIX-I-1- u- 1040-Ö-2-1949. 153. d. 15.

⁴⁴ Ordas Katalin 1949. január 19-20-i kihallgatási jegyzőkönyvében. MNL OL XIX-I-1-u-1040-Ö-2-1949. 153. d. 22–24.

⁴⁵ Öllös Sarolta 1949. március 17-i nyilatkozatában. MNL OL XIX-I-1- u- 1040-Ö-2-1949. 153. d.

⁴⁶ „Ebben a kérdésben volt már kivizsgálás a főigazgatóság részéről. Sőt a Nemzet Bizottság képviselőjében kint járt Vadász Ferenc N. B: elnök és Czágány Ferenc polgármester is. Én akkor őket felvilágosítottam, hogy a csoportosítás oka a tanulmányokban rejlik... Abban a percben nem láttam semmi veszélyt, hogy a két csoport együtt maradjon” – nyilatkozott erről Öllös Sarolta az 1949. január 20-i kihallgatása során. MNL OL XIX-I-1- u- 1040-Ö-2-1949. 153. d. Másutt is ügyet kreáltak a felekezeti osztályok együtt hagyásából. Juhász Imre budapesti tankerületi főigazgató a VKM-hez írt 61. sz. biz./1948-49. sz. *Keresztény osztályok a VIII. ker. Zrínyi Ilona Leánygimnáziumban* tárgyú felterjesztésében beszámolt arról, hogy a MINSZ és az MNDSZ VIII. kerületi szervezeteinek vizsgálata, majd jelentése alapján maga is vizsgálatot indított, melyből kiderült, hogy Knébel Alfréd igazgató a főigazgató 688/1948-49. számú utasítását (ne legyen olyan osztály, amelyben az összes tanulók egyetlen felekezethez tartoznak) későn hajtotta végre. Ezért javasolta, hogy ellene a főpolgármesternél fegyelmi eljárást kezdeményezzenek. MNL OL P 2076. 21. d. 5531/1948.

⁴⁷ MNL OL XIX-I-1-u-1040-Ö-2-1949. 153. d. 25–26.

Ez arra utal, hogy a diákszövetség vezetői már korábban is fenntartásokkal, ellenérzésekkel fogadták Öllös Sarolta pedagógiai tapintattal, az újonnan érkezettek beilleszkedése megkönnyítésének szándékával a katolikus diákok felé tett gesztusait.⁴⁸ Ám ezt a véleményüket akkor még nem nyilvánították ki.

Szaktanárihiány miatt a líceumi III. évfolyam megosztására nem volt lehetőség, így ők 58-an egy osztályba kerültek.⁴⁹ A számunkra nyilatkozó egykori katolikus osztálytársak szerint ez sem ment zökkenő nélkül.

Kotvits Jánosné (Pap Mária) 2003 májusi levelében így írt erről:

„Elgondolni lehet, hogy 1948 szeptemberében mit jelentett nekünk az ismeretlen tanárok, új környezet között megkezdeni a tanévet. A régi tanárok közül senki sem volt ott, egyedül [Gyönyör] Tekla néni, [Galatz] Irma néni és Jancsó Atya jelenléte adott valami vigaszt. Az osztály másik fele a volt református tanítóképző diákjai voltak. Nekik semmi változást nem jelentett az új tanév, hiszen iskolájuk, tanáraik a régi-ek maradtak. Legfeljebb a megnövekedett osztálylétszám volt szokatlan. Valóban, nem nagyon közeledtünk egymáshoz, ők is, mi is, elhatároltuk magunkat. Ma már tudom, hogy ez helytelen volt. Ezért sem mi, a tanulók, sem a tanárok nem okolhatók, egyedül a kommunista diktatúra drasztikus intézői a bűnösök. Mit törődtek ők az ifjúságot ért traumával! Új tanáraink között voltak nagyszerű, emberséges nevelők is, akikre csak jószívvvel emlékezünk. Kerekesné Erzsébet néni, Horváth Joli néni, az osztályfőnökünk, Pimper Eliz⁵⁰ néni, Gulyás tanár úr. Azt hiszem a tanári kar egy része is bizonytalanul, talán félve, idegenkedve fogadta az új eseményeket.”

Lázár Zsuzsanna ny. pedagógus 2010. április 23-án Kecskeméten így emlékezett:

„A tanteremben az idegen református lányoktól külön ültünk, a hangulat kezdetben ellenséges volt. Régi osztályfőnökünk Tekla néni és Jancsó Imre atya, aki még az új iskolában is hittanórákat tarhatott, békeségre és beilleszkedésre buzdított bennünket. De mi védekező állásba helyezkedtünk és úgy akartuk élni mindennapjainkat, ahogy azt addig megszoktuk és ahogy a katolikus iskolában elvárták tőlünk. A tanítás előtt reggeli misén vettünk részt a közeli piarista templomban,⁵¹ csendes kereszttetéssel kezdtük az első órát, többünk gallérján, a nagy gallér alatt ott díszlett az apró Mindszenty-kereszt.⁵² Életkorunknak megfelelő szinten tájékozódunk a belpolitikai eseményekről és az egyházak elleni mozgalmakról. 16–17 évesen nem tudtuk elfogadni és befogadni, ami körülöttünk történik... Az angolkisasszonyoktól átkerült tanulókat már szervezett kommunista ifjak figyelték. Természetesen mi feltűntünk »rendellenes« szokásainkkal. Kecskeméten egyre gyakoribbá váltak a Diákszövetség által szervezett középiskolai tüntetések, melyek az úgynevezett demokráciaellenes történések kivédésére, vagy a kommunista vezérek, szervezetek ünneplésére – pl. Sztálin, Rákosi, Komszomol, Párt – szerveződtek. Ezekre kötelező volt a kivonulás, közös mozgalmi dalok éneklése, és az ütemes taps, a »vezérek« neve hallatán. Aki közülünk nem a Diákszövetség elvárása szerint viselkedett, azt figyelmeztették és a neveket feljegyezték. Mi tízen–tizenketten addig is szoros barátságban éltünk, a bajban még inkább összekovácsolódtunk. Különböző ötletekkel vidámítottuk a gyakori kivonulások, tüntetések óráit. A Diákszövetség megbízottja kezdte a tapsot: Él-jen- a Párt! Éljen a Párt! Mi is tapsoltunk ütemesen és harsogtuk: Éljen-Apád! Éljen Apád! A kedvenc mozgalmi dalt is kiforgattuk: »Kézben a kéz és az ajkon az ajk, nem marad így el a nagy diadal!« A megfigyelő elégedetten bólogatott, hiszen a hosszú sorokban nem lehetett észrevenni a hamis szöveget. Soha senki nem árulta el a másikat! 1948 őszi hónapjai mind a tanulók, mind a pedagógusok számára zaklatott hangulatban teltek. A Diákszövetség vezéralakjai (osztályunkban Molnár István) nemcsak diáktársaikat, hanem a tanári kart is félelemben tartották.”

⁴⁸ Lásd ehhez: Öllös Sarolta 1949. március 30-i „észrevételeit”. MNL OL XIX-I-1- u- 1040-Ö-2-1949. 158. d.

⁴⁹ Öllös Sarolta igazgató 1948. október 13-i jelentése a főigazgatóságnak. MNL BKML VIII. 83. Tk. 1035/1948. sz.

⁵⁰ Valójában: Pimper Erzsébet.

⁵¹ Valójában akkor még az angolkisasszonyok zárdájához közeli Szent Erzsébet-templomba jártak a növendékek, ahol egykori apáca tanáraikkal is összefuthattak, s ahol Jancsó Imre lelkeszként szolgált. Később Öllös Sarolta kezdeményezésére kerültek át a piarista templomba.

⁵² A Mindszenty-kereszt viselését Moduna (Balai) Sarolta is említette.

Kotvits Jánosné (Pap Mária) a korabeli légkört jellemezve megjegyezte:

„Általában tanáraink a passzív magatartásra, a túlélésre rendezkedtek be – mást nem is tehettek. Ezt igyekeztek sugallni nekünk is. Osztálytársaink közül két személy volt nyíltan kommunista párttag. ...Viselték a pártjelvényt az iskolában is, taggyűlésre jártak tanítási időben is, bent voltak a tanárban pl. osztályozó konferencián.⁵³ Az egyik Molnár István volt. ... úgy tudom, kezdetben az egyház karolta föl, mivel nagyon szegény családból származott. Vele együtt volt még néhány fiú a lányiskolában (a háború utáni helyzet miatt). Molnár Istvántól mindenki tartott, senki sem szerette, nem becsülte. Elsősorban a párttagsága miatt, mert ezen az úton akart érvényesülni, sajnos szellemi tevékenyége nem volt magas.⁵⁴ Voltak még mások is, akik párttagságukból adódó helyzeti előnyüket maximálisan éreztették, kihasználták. Felvonulásokon, mozgalmi összejöveteleken figyelték, ki hogyan tapsol, éljenez, énekel. Ők voltak a spiclik, mindenki tudta róluk. ... A másik párttag osztálytársamról nem tudok elmarasztaló dolgot írni, tehetséges, szorgalmas, ugyanakkor szerény, csendes lány volt (Deák Marika). Évtizedek múlva tudtam meg, hogy miért került a pártba: szüleinek társadalmi helyzete miatt (apja kubikos volt, meggyőződéses kommunista). Ő nem használta ki politikai előnyét velünk szemben. Néhány NÉKOSZ-os osztálytársunk is volt. Ők nem voltak hangadók, később össze is barátkoztunk velük. Az osztálytársak közötti idegenkedést néhány hónap múlva sikerült oldani.⁵⁵ Ezt elsősorban osztályfőnökünknek köszönhetjük. Megszüntette a szigorú elhatárolódást, egymás mellé ültette a kétféle iskolából jött lányokat. Így megismertük egymást, és barátkoztunk is.”

Így a kezdeti problémák lassan megoldódni látszottak. Ezért Juhász Imre tankerületi főigazgatónak az igazgatóhoz intézett 1948. október 8-i felszólítására:

„Bizalmas jelentésben térjen ki arra, – konkrét esetek felsorolásával – hogy vannak-e az államosítással kapcsolatban zavaró mozzanatok az iskola belső életében, és észlelhetők-e az iskolán kívül olyan jelenségek, melyek az iskolák demokratikus nevelésével nincsenek összhangban, vagy éppen gátolják azt.”⁵⁶ Öllös Sarolta október 13-án azt jelenthette, hogy „a munka zavartalanul folyik. Az iskolai munkában nehézséget okoz a tanárhiány. Emiatt nem lehetett mindeddig párhuzamosítani a líceum III. osztályát, amelynek létszáma 58. ...A tanári testület haladó szellemű, s ebben az ideológiában végzi munkáját. Behatóan foglalkozik a demokratikus államrend és állami élet kialakítása érdekében a szakszerű iradalommal. Hetenként lesz egy-egy tanári szeminárium óra, amelyeken korszerű kérdéseket és műveket tanulmányoznak. Megalakult a Diákönkormányzat... Működése jótékonyan hat a tanulói ifjúság haladó szellemében történő nevelésére és fejlődésére.”⁵⁷

Így október 29-én Öllös Sarolta minden nehézség nélkül, jó lelkiismerettel tehette le – immár állami – igazgatói esküjét:

„becsületeмre és lelkiismeretemre fogadom, hogy a magyar köztársasághoz és annak alkotmányához hű leszek; Magyarország törvényeit, törvényes rendelkezéseit megtartom; hivatali előjáróimnak engedelmeskedem, a hivatali titkot megőrzöm és hivatali kötelességeimet pontosan lelkiismeretesen a nép érdekében szem előtt tartásával teljesítem.”⁵⁸

⁵³ Az osztályozó konferenciákon a diákszövetségi vezetők és osztálybizalmik vettek részt. Akadtak köztük párttagok is.

⁵⁴ 2003. május 2-i telefonbeszélgetésünk során Bende Margit (Vincze Jánosné) úgy vélte, hogy „Molnár István beépített provokátor volt. Szörnyen buta, csúnya. Egy irányban laktak, szemben politizáltak. Molnár a Szovjetunióban tanult, doktorált. A rendszerváltáskor felakasztotta magát.” Aznap telefonbeszélgetésünk során Moduna (Balai) Sarolta is úgy vélte, hogy „Molnár István kicsi, csúnya, jelentéktelen, gyenge képességű volt.” Kotkovits Jánosné (Pap Mária) 2003. májusi levelében megemlíti: „Aztán Molnár István elbúcsúzott tőlünk, ment Moszkvába tanulni, oda, ahol Sztálin elvtárs él” – mondta meghatottan.

⁵⁵ Idővel „a volt katolikus és református képző tanulóinak egymáshoz és új tanáraikhoz, beleértve az igazgatónőt, a hittanárokat is, jó viszonya alakult ki. Politikai nézetkülönbség nem volt köztünk. A NÉKOSZ-os diákokkal nem voltunk se jó, se rossz viszonyban” – emlékezett levelében 2003. május 13-án Moduna (Balai) Sarolta.

⁵⁶ MNL PVL XXIV 501-b. 29/1948. eln. sz.

⁵⁷ MNL BKML VIII. 83. Tk. 1035/1948. sz.

⁵⁸ MNL OL XIX-I -1-u-1040-Ö-2-1949. 159. d.

A MDP megyei bizottsága akkor még az elhelyezésében az angolkisasszonyok zárdájával érintkező, államosított leánygimnáziummal volt elfoglalva. Az MDP KV Propaganda Osztálya számára készített októberi jelentésében a klerikális reakció fő működési köreként a volt zárdát és gimnáziumának diákjait, valamint azok szüleit jelölte meg. Az apácák

„kihasználva azt, hogy gyermekeik eddig klerikális nevelésben részesültek, s most pedig az iskola és a rendház egy részében székelve az érintkezést volt tanítványaikkal fenntartják, izgatják a tanulókat. A maguk sorsát elviselhetetlennek feltüntetve félrevezetik a fogékony gyermekeket és rajtuk keresztül a szülőket. A hó folyamán a Vöröskereszt által rendezett tarka esten, hol a volt zárdá énekkara is szerepelt, az eddig háttérben mozgó propaganda nyílt provokációban robbant ki. A konferáló ízléstelen összekötőszövege a hallgatóság egy részének ízlését sértette, különösen a volt zárdá növendékeit. Amikor a konferáló bejelentette az iskola énekkarát, azt mondta, hogy itt vannak a volt zárdá növendékei, azok hangos kiáltással tiltakoztak ellene, és ne bántsátok az apácákat kiáltással tüntettek.

A napokban lezajlott eseményt azonban már nem lehet a tanulók érzékenységre fogni, melyet a rossz konferálás, a diákok hamis erkölceinek megsértésével okozott. Ezek az érzékenylelkű lányok, amikor vasárnap körükben egy úttörő formaruhában megjelent, nekiestek és megtépték és megverték azért, mert úttörő mert lenni, és formaruhában jelent meg az iskolában. A Komszomol ünnepségen megjelent és tapsoló diákokkal pedig a zárdá növendékeinek zöme nem beszél és lábdobogással tüntet ellenük. Ezen keresztül a szülőkre is hatással van az apácák agitációja. Azonban az iskolában működő demokratikus érzelmű tanerők és a szülők nagyrésze is a helyi sajtón keresztül követeli ennek az uszításnak azonnali megszüntetését és az apácáknak az épületből való haladéktalan eltávolítását.⁵⁹ Az iskolában fejét felüti egyházi reakció ellen azonnal folyamatba tettük az intézkedéseket”⁶⁰

– írták azon kampány keretében, melynek során felülvizsgálták az államosítási bizottságok döntéseit annak érdekében, hogy a diákok a továbbiakban ne érintkezhessenek egykori szerzetes tanáraikkal.

Hasonlóan jártak el a kecskeméti, korábban piarista gimnázium és a rendház, valamint földjei ügyében is. 1948. november 21-én a kommunista „Kecskemét” c. lap

„45 hold földet »találtunk«... Zalaegerszeget akar előkészíteni Kecskeméten a mindszenhysta papság?” címmel megjelentetett cikkében így érvelt emellett: „Zalaegerszegen iskolasztrájkot szított a mindszenhysta papság,⁶¹ mely nem vonul ki az államosított iskolából és így módjában állott a tanulóifjúságnak főként fasiszta családokból származó tagjait megfertőzni. Mindszenhysta papságnak lehet nevezni azokat a papokat, akik az államosítás után nem fogadták el a demokrácia nagylelkű ajánlatát, (nem a demokráciára hallgattak, hanem a prímásra. Így elárulták, hogy éppen úgy ellenségei a haladásnak és a magyar népnek, mint a vezérük, a hercegprímás, akivel szemben pedig valóságos népszavazás született már meg, követelve határozott elnémitását.) Mivel Kecskeméten is vannak államosított egyházi iskolák, mindszenhysta papok és fasiszta családok, érthető, hogy meg kellett vizsgálni a volt egyházi iskolák és papjaik helyzetét, nehogy Kecskemét második Zalaegerszeggé váljék... Erre igen jó alkalmat adott a kultuszminisztérium azon rendelete, mely a Nemzeti Bizottságnak és a Pedagógusok Szakszervezetének feladatává tette a szétválasztás felülvizsgálását.”⁶²

E valótlan beállítással aligha győzhették meg a kommunista nyomulástól tartó kecskeméti közvéleményt, azt azonban elérhették, hogy akaratlanul felhívták a kecskeméti képzős diáklányok figyelmét a tiltakozás e lehetőségére.

⁵⁹ Lásd ehhez: Az angolkisasszonyok, 1948. 2.

⁶⁰ A MDP Bács-Bodrog Megyei Bizottságának 1948. november 8-i helyzetjelentése a KV Propagandaosztálya számára. MNL OL MKS-276-106- 62. öe. 86–88.

⁶¹ A diákok néhány órás iskolaelhagyásához Zalaegerszegen sem volt köze az apácáknak vagy az ezzel vádolt hitoktatóknak. Donáth, 2025.

⁶² 45 hold, 1948. 3.

A református tanítóképző épülete messze esett az angolkisasszonyok zárdájától, így az oda áthelyezett katolikus diáklányok csak a Szent Erzsébet-templomban általuk látogatott reggeli misék alkalmával találkozhattak egykori nevelőikkel. Főigazgatói nyomásra, ennek akadályozására kérte Öllös Sarolta Jancsó Imrét, hogy helyezték át az istentiszteleteket a piarista templomba, amely közelebb is esett a képző épületéhez. Az igazgatónő kérését Jancsó időlegesen azzal hárította el, hogy ott csak délután lenne lehetőség a tanítónőképzősök fogadására. Öllös Sarolta – a rá nehezedő nyomás és a távoli reggeli misékről az iskolába gyakran későn, zaklatottan érkező diákok miatt – nem tett le szándékáról, de annak megvalósítása már Jancsó utódjára és Gulyás István igazgatósága idejére maradt.⁶³

Öllös ebben is igyekezett megfelelni a tanügyigazgatás elvárásainak. Nem tudhatta, hogy október végén–november elején már a tanítónőképző felett is gyülekezni kezdtek a viharfelhők. A kecskeméti „klerikális reakció egyik megtestesítőjeként” érzékelt Jancsó Imre elleni nyomozás ugyanis kiterjedt az ő hittanári működésének felderítésére is. Ennek keretében az ÁVO helyi szervei kapcsolatba léptek néhány NÉKOSZ-os tanítónőképzőssel, s bizalmasan náluk érdeklődtek a hitoktató intézeti tevékenységéről.

„Jancsó Imre a Bethlen Kata állami leánylíceum, óvónőképző hittanára, ... Mária Kongregációjának vezetője az államosítás óta állandóan demokráciaellenes kijelentéseket tesz, ... és a növendékeket a demokratikus rendszer ellen izgatja... A legutóbb tett demokráciaellenes kijelentéseit és antidemokratikus tevékenységét bizalmas úton jegyzőkönyveztem, ennek során a következőket állapítottam meg:

Molnár István 20 éves, a Bethlen Kata leánylíceum III/b. osztályának növendéke (NÉKOSZ): ... Október 28-án Jancsó Imre egyháztörténelem óra alatt: »a középkorban különböző csoportok támadták a r. k. egyházat. Módszerük akkor is az egyéni agitáció, a különböző propaganda és az akkor még kezdetleges sajtó útján való támadás volt. Az akkori egyházüldözés sokkal enyhébb volt, mint most. A mai időkben sokkal erősebben használják ezeket a fegyvereket«. A... tanú előadta, hogy Jancsó Imre a növendékeinek mindig azt emlegeti, hogy ne feledjék a növendékek azokat az apácákat, akik az elmúlt tanévben tanították. – Elmondta, hogy f. hó 3-án Futó Anna III. éves növendék részére a Március Tizenötödike c. ifjúsági folyóiratot át akarta adni kiosztás végett. Futó Anna ezt visszautasította... [Itt a rendelkezésre álló másolaton a szöveg egy része hiányzik – D. P.] Tudomása van arról, hogy az iskola folyosóján kifüggesztett demokratikus plakátra az iskola növendékei közül valaki ráírta: »Büdös kommunisták«.⁶⁴

⁶³ „Tudok róla, hogy az igazgatónő felszólította Jancsó tisztelendőt arra, hogy katolikus növendékei ne a zárdai Erzsébet templomba járjanak reggeli misére, hanem a közelebbi piarista templomba, egyrészt azért, mert valahányszor a reggeli miséről az iskolába érkeztek, nyugtalanságot tapasztalt a növendékek között, másrészt a távolság miatt sokszor meg is késtek a növendékek. Jancsó ... szerint a piarista templomba való járásnak valami akadálya lett volna” – nyilatkozta Kerekes Ferencné 1949. január 20-i kihallgatásán. Öllös Sarolta ugyanakkor a vizsgálónak azt nyilatkozta, hogy „veszélyt láttam abban, hogy a Jancsó által tartott szentbeszédnek nyugtalanító hatással voltak a lányokra. Ennek hatására a Czollner térről át akartam csoportosítani a katolikus lányok templomba járását a piarista templomba. Ez kb. november elején volt. Jancsó technikai akadályokat hozott fel, azt mondta, hogy a fiú tanulmányosság foglalta el azt a templomot és ha én a lányokat oda fogom beosztani, akkor még 12 óráig sem kerül rájuk a sor. Én azonban a szándékomról nem tettem le, ezt keresztül akartam vinni. A kicsinyek szeptembertől kezdve ide is járnak.” MNL OL XIX-I-1- u- 1040-Ö-2-1949. 153. d.

⁶⁴ 1949. január 19-i kihallgatása során Molnár István erre így emlékezett: „Kb. októberben történhetett, hogy a központtól kapott két diákfejet ábrázoló plakátot az iskola emeleti folyosóján kiakasztottuk, és kb. 3 nap múlva észrevettem, hogy valaki a plakátra a következőket írta: »büdös kommunisták«. Először el akartam távolítani a plakátot, azonban a népi kollégista leánytársaim arra hivatkozva, hogy még csak pár napja függött kint a plakát, a felírást ceruzával áthúzgálták és így tovább is fennmaradhatott. Az eset azonban a rendőrség tudomására jutott, és az a plakátot bekérte. Pál Zsuzsa sajtófelelős szolgáltatta azt be és jelenleg is a rendőrségen őrzik a plakátot. Ebben az időben tanácsadó tanára az intézetnek nem volt, az igazgatónőhöz pedig azért nem tettünk jelentést, mert hozzá bejutni diáknak a lehető legtrikább esetben sikerült. De egyébként sem bíztunk volna abban, hogy Öllös Sarolta igazgatót kinyomoztatja a tettet, ezért magunk nyomoztunk az államvédelmi osztály felhívására. A legkülönfélébb módon próbáltuk megtalálni a tettet (íráspróbákkal stb.), ez azonban nem sikerült. A gyanú Lipóczy Mária II. liceumi osztályos tanulóra terelődött. A gyanút önmaga ellen azzal keltette fel, ... hogy elzárkózott az elől, hogy az egyik kollégista leánnyal

Pócze Mária 16 éves II. oszt. növendéke (NÉKOSZ):... elmondta, hogy mint sajtótitkár Lipóczi Sára osztálytársának a Március Tizenötödike c. lapot át akarta adni kiosztás végett, aki erre kijelentett, hogy: »Ne is haragudjatok, nekem ne adjatok újságot, én katolikusoknak azt az újságot nem árulhatom, mert ez tulajdonképpen ellenzéki lap. Éppen úgy, ahogy ti nem vásároljátok az Új Embert, nem vehetjük meg mi sem ezt a lapot. Ha megvesszük, csak ezért vesszük meg, hogy tudjuk, mit írnak rólunk.« – Ugyancsak november 5-én ezt a lapot eladásra kínálta Nyilas Julianna II. oszt. iskolatársának, aki... a következő kijelentést tette: »Ne haragudj, nem vehetem meg ezt a lapot, mert a napokban az Atya (Jancsó) behívatott és közölte, ha kongreganista akarok maradni, akkor ne vásároljam, és olvassam a Március Tizenötödikét«.

Pál Zsuzsanna 14 éves, líceum II. o. (NÉKOSZ): ... [október] 28-án a Március Tizenötödikét át akarta adni Varga Irén osztálytársnőjének... »Nekem ne adjatok a lap példányaiból, mert ha azt terjesztem, ki fognak zárni a kongregációból« [mondta]. Előadta továbbá, hogy Nyilas Julianna iskolatársnőjét hasonló ok miatt ki akarják zárni a Mária Kongregációból. – Elmondta továbbá, hogy Lipóczi Sára II. éves licista f. hó 2-án az egyik órákői szünetben bement az óvónőképző II. osztályába s ott felmutatta a Március Tizenötödike október 22-i számának 7. oldalán megjelent karikatúrát, amely azt ábrázolja, hogy a klerikális befolyás alatt álló diákokat el fogják távolítani az iskolákból.⁶⁵ Ez alkalommal Lipóczi Mária kongregáció vezetőségi tagja a következőket mondta: »Látjátok, ki akarják tenni a Mária kongreganistákat az iskolákból. Azt hiszem tudjátok, hogy ez mit jelent?!« Ezután felolvasta a fenti szám 7. oldalán levő cikket, mely szerint a népbutító papokat ki fogják tiltani az iskolákból. A cikk felolvasása után megjegyezte, hogy »Ehhez tartásotok magatokat!« – A fenti tanú az egyik tanulókör vezetője. F. hó 2-án a tanulókör részére nevet akartak választani. Varga Irén a Mária kongregáció vezetője kiment a táblához és felírta: »Pál Zsuzsanna Hunyadi SS tanulókör.«⁶⁶ – Előadta továbbá, hogy egy alkalommal odament Jancsó hittanárhoz, aki elmondta a beszélgetés közben, hogy a világot Isten teremtette, az nem gőz és gáztömegből alakult ki, a darwini elmélet hamis, mert az ember nem az alacsonyabb rendű szerves lényekből fejlődött ki a történelem során, hanem azt Isten teremtette. Elmondta még, hogy az iskola folyosóján kifüggesztett Március Tizenötödike folyóirat plakátjára az iskola növendékei közül valaki felírta, hogy »büdös kommunisták«.

Zsikla Teréz 14 éves, I. oszt.: »Jancsó Imre hittanár a Mária kongregáció alkalmával milyen előadást szokott tartani? Az október 26-án megtartott gyűlésen jelen volt és ez alkalommal Jancsó előadásának a következő volt a vázlata: Bűn-e a csók? Meddig szabad a csóknak tartani? Meddig szabad sötétben csókolózni? Meddig lehet világosban csókolózni? Milyen testrészekre lehet csókot adni?

Október 25-én futárpostával Jancsó Imre lelkészre vonatkozóan Ordas Éva és Zsikla Teréz egybehangzó tanúvallomási jegyzőkönyvét terjesztettem fel. Nevezettek egybehangzóan előadták, hogy az október 16-án és 17-én megtartott hittanórák alkalmával Jancsó Imre a következő kijelentéseket tette: »Ha a tízparancsolatot megtartanák, nem lenne annyi hazugság, tolvajlás, gyilkosság a Földön. Örök béke lenne, mert nem lehetne gyilkolni. Képzéljétek el, hogy a mai újságok félig üresek lennének, mert nem lehetne hazudni.« Ezután Jancsó ajánlotta az Új Ember és a Szív újság olvasását. A fenti tanúk elmondták, hogy október 23-án Jancsó Imre a következő kijelentést tette: »Minden házban kellene lenni Szentírásnak, azt kellene olvasniuk, nem a mai újságokat, mert a Szentírás igazságokat ír, a mai újságok csak múltó igazságokat.«⁶⁷

levelezen, aki éppen ezen az úton akarta kideríteni a tettes kilétét, sőt figyelmeztette társait, hogy vigyázzanak, ne levelezenek ezzel a lánnyal.” MNL OL XIX-I-1-u-1040-Ö-2-1949. 153. d. 29–30. Öllös Sarolta 1949. március 30-i „észrevételei” szerint az előtte eltitkolt, összefirkált plakátot Molnár István adta át a rendőrségnek. MNL OL XIX-I-1-u-1040-Ö-2-1949. 158. d.

⁶⁵ A Március Tizenötödike ezen számának 20 példányát égették el az ezen felháborodott pécsi kongreganista leánygimnazisták. Erről a lapszámról állította utóbb a szerkesztőség, hogy ők csak a jobb tanulásra kívánták ösztönözni a diákokat. Az ő legfontosabb, 1948. 3.

⁶⁶ Akkoriban többször előfordult, hogy katolikus gimnazisták, tanítónőképzősök a számukra bántó, nem tetsző intézkedésekre, személyekre azok ellenpontozására, bosszantására a rendszer legvadabb ellenségeinek felidézésével reagáltak. Esztergomban a tisztiiskolások képző előtti demonstratív fenyegető elvonulására egy diák azzal reagált, hogy ennél a „csúrhénél” inkább menne a nyilas hadseregbe. Donáth, 2024/1.126. Pécsen gimnazista fiúk nyilas indulókat énekeltek. Viharos gyűlésen. 1948. 3. Ahogy a fentiekben szó lesz róla, Molnár István szerint Bende Margit az ő bosszantására nyilas indulót énekelt. Itt a Diákszövetség által erőltetett tanulókör névválasztásánál bosszantott a 14-15 éves osztálytárs a Hunyady SS-re utalással. Ezek egyike sem volt megfelelő információ alapuló, megfontolt politikai állásfoglalás. A tizenévesek által meg nem gondolt spontán indulati tiltakozás gesztusai voltak, ha valóban megtörténtek. Feltűnő ugyanis, hogy minden diáktiltakozás résztvevőit valamilyen módon kapcsolatba hozták ilyen incidensekkel. Az sem kizárható, hogy ezeket csak ellenfeleik terjesztették róluk, lejáratásuk céljából.

⁶⁷ 1948 november eleji „jelentés III. vonal, Jancsó Imre hitoktató ügye”. ÁBTL V-141190. V-141190//1.

E kihallgatási jegyzőkönyvből egyértelmű: ugyan a Jancsó Imre „izgató” tevékenységére vonatkozó nyomozás folyt, a kihallgatott NÉKOSZ-os növendékek – különösen a *Március Tizenötödike* c. lap terjesztésével kapcsolatos tapasztalataik alapján, de más politikai vonatkozású esetekre vonatkozóan is – diáktársaikra szintén terhelő vallomásokat tettek, melyek nyomán ők ugyanúgy az ÁVO látókörébe kerültek. Molnár István egy későbbi megnyilatkozásából még az is tudható, hogy az ávosok megbízásából maguk próbáltak nyomozni a plakátjukra „büdös kommunisták” megjegyzést felíró személye után. A Diákszövetség országos központjából nyert felhívás nyomán a tanítónőképzőben is széleskörű anyaggyűjtésbe kezdtek.

Ordas Katalin, a városi diákbizottság titkára, az Állami Mezőgazdasági Iskola III. osztályos tanulója 1949. január 19-i kihallgatása során erre így emlékezett: az 1948.

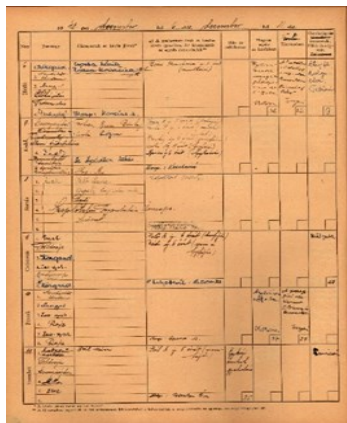
„november 16-án Budapesten tartott országos konferencián kapott utasításnak megfelelően Budapestről visszatérve összegyűjtöttem az iskolabizottságok és az az iskolák legmegbízhatóbb tagjait és az itt tartott megbeszélésen nyomatékosan figyelmeztettem a tanítónőképző intézet kiküldöttjeit, hogy fokozottabban figyeljék tanulótársaikat, mert a növendékek egy jelentős részének már több ízben megnyilatkozott anti-demokratikus magatartása miatt gyakori kifogásokat hallottam. Ezután több ízben jöttem hozzám jelen-teni, hogy tantermekből kifüggesztett demokratikus plakátokat az ismeretlen tettesek letépkedik.⁶⁸ ... És bár a növendékek ezt azonnal jelentették az intézet igazgatójának és a tanácsadó tanárnak, ők láthatólag a tettesek földelésére semmit sem tettek, sőt el akarták tussolni a dolgot. Kerekes Ferencné pl. ilyen kijelentést tett: Nem plakátszaggatásról van szó, hanem azért vitték el egyesek a plakátokat, mert azok meg-tetszettek nekik. ... Amikor a diákszövetségtől Budapestről leküldött, Rákosi Mátyás és más politikusok arcképével díszített képes faliújság kifüggesztéséről volt szó a III. osztályban, a növendékek a faliújság kifüggesztését megtagadták. Molnár István azonban mégis kifüggesztette s akkor Bende Margit III. osz-tályos növendék kijelentette, hogy hiába akasztja ki a faliújságot, mert úgyis letépi. Másnapra a faliújság valóban eltűnt.”

Az MDP és a Diákszövetség központjaiból gerjesztett az iskolák, pedagógusok, diákok szellemének, magatartásának befolyásolásáért folytatott politikai-világnézeti-ideológiai roham – akkoriban elsősorban a „Mindszenty és köre képviselte klerikális reakció” elleni küzdelem jelszavával – újabb és újabb szintre lépett. A kecskeméti tanítónőképzőben a Diákszövetség szervezte 1948. december 7-i Mindszenty-ellenes diáktüntetés és annak hullámai katalizálták a további fejleményeket.

⁶⁸ Moduna (Balai) Sarolta – akkor III. osztályos tanuló – 2003-as telefonbeszélgetésünk alkalmával úgy vélte: „lehet, hogy voltak plakátfirkálások, vagy tépések, de szerintem valószínű, hogy éppen a NÉKOSZ-os diákok csinálták, és ráfogták a mieinkre, hogy legyen mivel megrágalmazni őket és megfélemlíteni a többieket. Sőt, ezt 99%-os biztonsággal állítom is!”

Mindszenty-ellenes diáktüntetés és annak hullámai a kecskeméti tanítónőképzőben

A felvételt kérésünkre
Gönczi Gergő levéltáros
készítette. (MNL BKML
VIII. 83.b.)

Különös helyzetbe kerül a december eleji kecskeméti diáktüntetés körülményeit és következményeit vizsgáló kutató. Ma még ismeretlen okból az akkori tüntetés szervezői, résztvevői, vagy éppen elkerülői, s a következményeit vizsgáló kortársak egyaránt, következetesen úgy vélték, hogy a városi diákszövetség szervezte tüntetése december 9-én volt. Jegyzőkönyvek, dokumentumok, visszaemlékezések hosszú sora állítja tévesen, hogy akkor került sor erre a demonstrációra. Valójában 1948. december 7-én kedden mozgósították a városi középiskolásokat, amit több forrás bizonyít. Elsőként egy akkori képzős, IV. éves líceumi osztálykönyv aznapi bejegyzése tanúskodik erről, melyben a 2. és 3. óránál Gyönyör Tekla osztályfőnök bejegyzését láthatjuk: „Kivonulás a Mindszenty elleni tüntetésre”. Ellenben december 8-án és 9-én délelőtt valamennyi óra rendben meg volt tartva.

A *Szabad Nép* 1948. december 8-i szerdai számának 5. oldalán olvashatjuk:

„Kedden reggel Kecskeméten mintegy kétezer főnyi diák táblákkal, feliratokkal, énekelve, fegyelmezett zárt sorokban vonult fel a Városháza elé. A Kossuth szobornál felolvasták azt a határozati javaslatot, amelyben a kecskeméti diákok állást foglalnak Mindszenty reakciós tevékenysége ellen. Ezután a plébánia elé vonultak. A plébános előbb nem akarta őket fogadni, de aztán megígérte, hogy a diákok kérését továbbítani fogja felettes hatóságához.”⁶⁹

A *Kecskeméti Lapok* 1948. december 8-i számában tudósítottak e tüntetésről kissé félreérthetően:

„Ma, délelőtt 10 órakor a kecskeméti középfokú iskolák fiú- és leányövendékei a tanárok, vezetésével zárt sorokban a Kossuth-szobor elé vonultak. Mátyási János, a Katona József gimnázium VII. osztályú övendéke memorandumot olvasott fel, amely megbélyegzi Mindszenty József esztergomi prímás demokráciaellenes tevékenységét és követeli, hogy a kormány erélyes intézkedéseket foganatosítson vele szemben. Azután a városháza diákokkal megtelt közgyűlési termében Czagány Ferenc polgármester fogadta a memorandumot átnyújtó négytagú diákküldöttséget, a köztársasági induló éneklése után a polgármester a következő szavakat intézte az ifjúsághoz: Végtelenül örülök, hogy a kecskeméti ifjúság is bekapcsolódott abba a mozgalomba, amelynek célja, hogy véget vessen Mindszenty József demokráciaellenes uszításának. A prímás a papi palást mögé bújva igyekszik meggátolni a népi demokrácia fejlődését. Amíg Serédi Jusztinián, mint prímás, összesen csak három pásztorlevelet adott ki, s más egyházmegyébe ritkán látogatott el, Mindszenty, pásztorleveit hetenként olvassák fel s állandóan, felkeresi azokat a helységeket, ahol előzőleg a demokráciát építő és elősegítő beszédek hangzottak el.⁷⁰ Az esztergomi érsek ellenezte a köztársaságot s a békekötés idején a népi demokrácia vezetőit akarta felelőssé tenni a háború miatt. Befejzésül ezeket mondotta a polgármester: Békét akarunk, helyünk a Szovjetunió oldalán van s ifjúságunk

⁶⁹ Dunántúli, 1948. 5.

⁷⁰ Czagány Ferenc polgármester az akkori kampány szövegeit ismételte, tekintet nélkül arra, hogy akkor már Mindszenty József egy ideje visszafogottabb volt. Az 1948. november 3-i püspöki konferencián Grósz József kalocsai érsek megállapította: „Öminenciája a bíboros hercegprímás ellen újabban megint koncentrált támadást indítottak a másik oldalról. Törvényhatóságok, képviselőtestületek, nemzeti bizottságok és különféle demokratikus szervek megrendelt feliratokban és táviratokban követelik a kormánytól, hogy fékezze meg a bíboros hercegprímás antidemokratikus tevékenységét. ... Amúgy érthetetlen, hogy éppen most támadják, amikor legalább másfél hónapja nem történt olyan megnyilatkozás a részéről, amelybe beleköthetnének.” Beke, 1996. 406–407.

*előtt az a boldog világ áll, amelyet mi szocializmusnak nevezünk. Az ünnepség a MINSz induló és a Mar-seillaises éneklésével ért véget.*⁷¹

A kommunista *Kecskemét* c. lap december 12-én megerősítette:

„kedden reggel erőlyes hangú memorandumot fogalmaztak meg a különböző iskolák küldöttei, majd elhatározták, hogy azt a 10 órai szünetben testületileg elviszik az illetékeseknek. A diákság minden iskolában engedélyt kért a felvonulásra. Először a volt piarista diákok indultak útnak fegyelmezett, zárt rendben és sorban csatlakoztak hozzájuk a többi iskolák nagyobb növendékei is. Az elhatározás teljesen önkéntes, minden kényszer nélküli volt, amit az is bizonyít, hogy a Szenczi Molnár Albert-iskola igazgatója csak akkor akarta a diákokat az intézetből kiengedni, ha írásos engedélyt mutatnak fel. A diákok azonban ragaszkodtak eredeti elhatározásukhoz és engedély nélkül is elhagyták az iskolai épületet boldog arccal csatlakozva társaikhoz. A diákok, akiknek a száma közel kétezerre emelkedett menet közben is forradalmi indulókat énekelve a Kossuth-szobornál sorakoztak fel” – írták. Majd a tüntetés végéről szólva közölték: a fiatalok „négytagú küldöttséget jelöltek ki azzal a céllal, hogy kérje meg Baranyi [László] apátplébánost, hogy Péteri püspökön keresztül juttassa el kívánságukat a hercegprímáshoz: hagyja végre abba a magyar nép ellen folytatott eddigi politikáját, amivel nemcsak az országnak, hanem az egyháznak is igen sok kárt okozott. A küldöttek: Mátyás János, Ordas Katalin, Tapasztó István és Wágner Róza⁷² a plébánossal azonban nem beszélhettek, azt közölték velük, hogy temetésen van. A segédlelkész jelentkezett, aki először is megkérdezte, van-e köztük katolikus vallású? Amikor kiderült, hogy mindannyian katolikusok,⁷³ átvette továbbítás végett az üzenetet.”⁷⁴

Az „üzenet” valójában „a kecskeméti katolikus diákok” Ortutay Gyula kultuszminiszterhez címzett levele volt:

„Az elmúlt napokban mind erősebb visszhangja támadt annak a felelőtlen és rosszakaratú tevékenységnek, amit Mindszenty hercegprímás úr folytat, az a személy, akinek elsősorban kéne a krisztusi gondolatot és tanítást képviselnie Magyarországon. Sorban tiltakozik Mindszenty úr és csatlósainak reakciós politikája ellen az ország haladó szellemű diáksága, kik mind-mind valamennyien elítélik a hercegprímás úr és követőinek destruktív, az építőmunkát akadályozó és a népi demokráciát támadó tevékenységét.

Ez ellen az esztelen, reakciós politika ellen tiltakozunk egységesen mi, Kecskemét demokratikus érzelmű diákjai és különösen tiltakozunk mi, katolikus diákok, mert látjuk, hogy Mindszentyék népellenes elvakult kalandorpolitikája az örvény szélére sodorja Krisztus egyházát. Nem engedjük és minden erőnkkel küzdünk az ellen, hogy egyházunk elvakult vezetői népellenes összeesküvésbe sodorják az ifjúságot, mint ahogy azt már tették Zalaegerszegen⁷⁵ és Pécsen⁷⁶, és ezzel sok száz magyar ifjú életpályáját törtek, török össze.⁷⁷ Hány száz magyar édesanya sírt és mondott átkot Mindszenty álszent, az emberek vallásosságára épülő és háborúra uszító politikájára.

Mindszentynek nem jó a magyar demokrácia, őminenciájának nem imponál a dolgozókból álló kormány, neki és társainak nem elég előkelő a népi demokrácia, a hercegprímás úrnak nem érdeke, hogy tanuljon az ifjúság. Mindszenty úrnak úri Magyarország, őminenciájának degenerált grófokból és munkásokat kizsákmányoló tőkésekből álló kormány kellene. A hercegprímás úr szabotálja a »Tanulj

⁷¹ Kecskeméti diákok, 1948. 2. Bizonyára e félreérthető tudósításnak köszönhető, hogy Szabó Bence levéltári igazgatóhelyettes kolléga alapos, adat- és forrásgazdag tanulmányában e tüntetés időpontját december 8-ára tette. Szabó, 2010. 367.

⁷² Wágner Róza a tanítónőképző diákbizottságának elnöke volt.

⁷³ Ez az állítás talán a négy átdadó diákra igaz lehetett, ám a tüntető diákok egészére semmiképpen, hiszen az iskolák diákjait vallásra való tekintet nélkül mozgósították. Így történt ez a tanítónőképzőben is.

⁷⁴ A katolikus diákság, 1948. 1.

⁷⁵ Lásd erről: Donáth, 2025.

⁷⁶ Ahogy korábban említettük: Pécsen a *Dunántúli Napló* korabeli tudósításai szerint két korábban egyházi középiskola fiú és leány növendékei tartózkodtak a Diákszövetség által szorgalmazott diákkörök megalakításától. A Komszomol kiállításon röplapokkal tiltakoztak, és egy 15 éves fiúkból álló gimnáziumi V. osztályban néhányan nyilas indulót énekeltek. Ezért egy igazgatót, négy tanárt és számos diákot 1948. november 16–17-én felfüggesztettek, majd fegyelmi vizsgálatot indítottak ellenük, elsősorban a hittanárokat hibáztatva politikai felbújtóként. Lásd ehhez: Viharos gyűlésen, 1948. 3.; Egy igazgatót, 1948. 2.

⁷⁷ Nyilvánvaló csúsztatás: a fiatalok életpályája nem az ilyen-olyan tiltakozó gesztusaik, hanem az azt követő, a hatalom által gyakorolt retorzió miatt törhetett meg.

jobban» mozgalmat, a népi demokrácia ellen uszítja a diákságot, félrevezeti őket krisztusi eszméket hirdetve, hogy ezzel palástolja aljas céljait. – Na és az eredmény? Sorozatos kicsapások, melyeket még követni fognak mások, szépen kitervelt jövők kettétörése. Mindez miért? Egy ember bűnös politikája, egy ember esztelen törekvése miatt! Követeljük Mindszenty és csatlósai azonnali eltávozását!!!!

Nem nézhetjük tovább ölbe tett kezekkel, hogy az ország határán belül nyíltan szervezkedjenek igen felelős pozíciót betöltő elemek a demokrácia ellen és felelőtlenül uszítsák a diákságot az ellen a demokrácia ellen, amely édesapjuknak kenyeret ad, s neki tanulási lehetőséget. Hazánk, egyházunk védelmében követeljük Mindszenty nép- és országellenes tevékenységének azonnali beszüntetését, hogy mi továbbra is zavartalanul építhessük tanulással és munkával a jövőnket.⁷⁸

Az 1948. december 7-én hirtelen tüntetésre szólított diákok többsége aligha ismerhette előre a nevükben felolvasott, meglehetősen szélsőségesen, a sokak által tisztelt egyházfő ellen megengedhetetlen hangon megfogalmazott, csúsztatásokkal teli levél szövegét. Ám ismerhették a korabeli propaganda, az újságok és a korábbi tüntetések légkörét, hangnemet. Így nehéz helyzetbe, lelkiismereti válságba kerültek a váratlan tüntetésre mozgósítás során.⁷⁹

Lázár Zsuzsanna 2010. április 23-án erre így emlékezett:

„Eljött a december, amikor tetőpontra jutott a »klerikális reakció« elleni harc. A kommunista párt és kormánya egyre élesebben vádolta Mindszenty József hercegprímást a népi demokrácia megdöntésének tervével. A bíboros valóban kitartóan küzdött az iskolák államosítása ellen, persze, végülis eredménytelenül. Mi nagy tiszteletben tartottuk őt, hiszen ő szervezte... a Mária évet. Országszerte többeszes hívótömeg előtt mondta el nagyhatású szónoklatait, amelyekben kiállt az egyház és saját elvei, hite mellett. ... Ebben az időben Jancsó Imre atya volt a mi hittanárunk. Ő hithűségre és helytállásra tanított bennünket, de sosem lázított vagy biztatott gyűlöletre. ... Hálával és tisztelettel adózunk személyének, mert a kamasz és felnőttkor problémáiban a hozzáfordulónak mindig biztos lelki tanácsot nyújtott.”

Így történt ez a hirtelen lelkiismereti konfliktusba került képzősök kérdéseire adott válasza esetén is. Az ötvenes évek második felében Jancsó Imre erre így emlékezett:

„1948. december elején egyik napon Mindszenty ellenes tüntetést rendeztek Kecskeméten és erre a diákságot is ki akarták vonultatni. A képzőben a legfelső éves növendékek, tekintve, hogy jövőre elhelyezkedésüket féltették, nagyjából ki is vonultak, de nem őszinte érzésből, amit az is mutatott, hogy sok közülük a kivonulás előtt odajött hozzám, és megkérdezte tőlem, hogy kivonulhat-e ilyen egyházzellenes kommunista akcióra. Megnyugtattam őket, ... ne csináljanak belőle lelkiismereti kérdést, annál kevésbé, mivel maga a hercegprímás megengedte híveinek, hogy abban az esetben, ha bármilyen káruk származna az ellene kiadott ívek aláírása, vagy kivonulásokon való részvétel megtagadása miatt, nyugodtan engedhetnek az erőszaknak. Megmagyaráztam lányaimnak, hogy ezzel inkább jót tesznek önmaguknak és a mi megszervezendő új működési formánknak, mivel így elhárítják magukról a reakciósság gyanúját. Mindszentynek mit sem ártanak vele, magunkat pedig, és így az én személyemet is, kellőképpen álcázni tudjuk.”⁸⁰

⁷⁸ Közölte: Dancsné, 1979. 755

⁷⁹ „A tüntetés után az intézetben visszatérve a növendékek elmondták Lipóczy Máriának (aki a tüntetésen nem vett részt, hanem az intézetben maradt), hogy partnere is részt vett a memorandumot bemutató bizottságban. Lipóczy Mária erre haját tépve kegyetlenül sírni kezdett (egyébként egész délelőtt a Mindszenty miatti tüntetés miatt is sírt már) és a következőket mondta: »A fene egye meg a húsukat ezeknek a büdös kommunistáknak, mindenbe belevonják Jancsit!«” – állította Molnár István 1949. január 19-i meghallgatása során. MNL OL XIX-I-1- u- 1040-Ö-2-1949. 153. d.29–32.

⁸⁰ Zárdaügnöki jelentés, lehallgatás? Ugyanerről, Jancsó aktáiban. ÁBTL V-141190/1. 28–32.

Ám korántsem csak a katolikus lányok számára jelentett – sokuknál sírásig vezető – feszültséget⁸¹, hogy vajon miként reagáljanak a Diákszövetség felhívására. Öllös Sarolta igazgatónő is váratlan helyzetbe került, amikor néhány városi diákszövetségi és képzős vezető arra szólította fel december 7-én, kedden, az első tanítási óra után, hogy engedje el a diákokat a városi Mindszenty-ellenes diáktüntetésre. Egyfelől – ahogy 1949. március 30-án megfogalmazta –

„a Mindszenty-üggyel felmerült kérdésben megvolt a határozott állásfoglalásom. A politikáját demokráciaellenesnek tekintettem. Protestáns létemre semmi okom sem volt hozzájuk csatlakozni, egyházam meg- egyezett az állammal, a szabad vallásgyakorlat biztosított. A vezetésem alá került volt r. k. tanítóképző intézet növendékeit a demokrácia szellemében akartam a tanári testülettel együtt vezetni és nevelni.”⁸²

Másfelől évtizedes tapasztalata szerint az ilyen intézményközi kezdeményezésekre a tankerületi, vagy legalább a városi hatóságok közreműködésével, azok utasításaira került sor. Azzal, hogy más iskolák – ifjúsági szervezetben városi tisztségeket viselő – középiskolás diákjainak felszólítására függesztenék fel a tanítást az egész intézményben, még nem találkozott, ahogy az ezért az engedélyt megtagadó – a katolikus és református lánygimnáziumokat magában foglaló, állami – Szenczi Molnár Albert iskola igazgatónője sem. Az iskolai szervezet főtitkára, Vajda Valéria szerint:

„Öllös Sarolta először az írásbeli utasítás iránt érdeklődött, később az elmaradó órák miatt aggályosko- dott, s végül azt mondta, hogy nem tehet mást, megengedi a tüntetésben való részvételt.”⁸³

Ezt követően a diákszövetségi vezetők bejárták az osztályokat tüntetésre szólítva a tanulókat. Vajda Valéria

„az iskolabizottság főtitkára... teremről teremre járva világosan kifejtette, hogy nem vallás ellenes tünte- tésről van szó, hanem kizárólag Mindszenty politikai és gazdasági tevékenysége elleni tüntetésről.”⁸⁴

Hanga Sándor a városi szervezet sporttitkára vele együtt járta végig

„december 9-én délelőtt [7-én – D. P.] az osztályokat, közölve a növendékekkel, hogy a diákszövetség veze- tőségének határozata alapján önkéntes részvételre alapított tüntetést rendezünk Mindszenty ellen. Öllös Sarolta sem maradt télen: körbejárta az osztályokat és ő is felszólította a tanulókat, hogy mindnyájan vegyenek részt a tüntetésen.”⁸⁵ „Akik bent maradtak, betegek voltak, azokat le is küldtem a betegszobába. Csak egy osztály maradt ott véletlenül, akik nem kapták meg az értesítést, mert távollévő épületben vol- tak énekórán”

– emlékezett az igazgatónő a Nemzeti Bizottság ülésén.⁸⁶

⁸¹ Vajda Valéria 1948. december 21-i nyilatkozata szerint „december 9-én [7-én – D. P.] az intézetben bent maradt növendékek Jancsó hittanár köré sereglettek és sírva panaszkodtak. Jancsó pedig atyáilag magához ölelte, ill. átölelte a síró lányokat és azzal vigasztalta őket, hogy ne sírjanak, lesz ez még másképp is.” (8-9.) MNL OL XIX-I-1- u- 1040-Ö-2-1949. 153. d. 8–9.

⁸² Öllös Sarolta észrevételei a Budapestvidéki tankerületi Főigazgatóság 1949. március 22-i, 881-2/1949. sz. határozatára. MNL OL XIX-I-1- u- 1040-Ö-2-1949. 158. d.

⁸³ 1948. december 21-én készült jegyzőkönyv melyben a MINSZ városi irodájában Vajda Valéria Öllös Sarolta ellen tanúskodott. MNL OL XIX-I-1- u-1040-Ö-2-1949. 153. d. 4–7. „A Mindszenty ellenes tüntetésre nyomban elengedtem a növendékeket, az természetes, hogy a kivétel módjáról gondolkodtam, mi lesz a tanítás további menete, visszajönnek-e a tüntetés után?” Öllös Sarolta észrevételei a Budapestvidéki tankerületi Főigazgatóság 1949. március 22-i, 881-2/1949. sz. határozatára. MNL OL XIX-I-1- u- 1040-Ö-2-1949. 158. d.

⁸⁴ Ordas Katalin a városi diákbizottság titkára nyilatkozata az 1949. január 19-i Sárközy vizsgálat során. Jegyzőkönyv MNL OL XIX-I-1- u-1040-Ö-2-1949. 153. d. 22–24.

⁸⁵ Kálmán Lajosné tanár 1949. január 19-i tanúvallomásaiban. MNL OL XIX-I-1- u- 1040-Ö-2-1949. 153. d. 7.

⁸⁶ Öllös Sarolta észrevétele a Kecskeméti Nemzeti Bizottság 1948. december 27-i ülésén. MNL BKML XVII. 46. 710/1948. N. B.

A növendékek közül osztályonként csupán igen kis százalék (átlagban 4-5) csatlakozott azonnal hozzánk, a többi csoportokba verődve beszélte meg előtte a dolgot és az ugyanakkor

„a folyosón tartózkodó Jancsó Imre hittanár köré gyülekezett. De ezen növendékek nagyrésze is később csatlakozott hozzánk, csupán a III. osztály volt az, ahol a tanulóknak több, mint a fele bent maradt az iskolában.”⁸⁷

Utóbbit megerősítették az akkori III. osztályosok. Moduna (Balai) Sarolta memoárja szerint

„a kommunista diákszövetségek is országszerte tüntetéseket szerveztek ellene. Kecskeméten december 9-én [7-én – D. P.] került erre sor. A volt katolikus képzősök nagyon kevesen vettek ezen részt, ők is csak félelemből. Amit egészen biztosan tudok: az ötödévesek elindultak, de alkalmas helyen leszakadtak, várakoztak egy mellékutcában, és amikor a többiek visszafelé jöttek, ismét csatlakoztak. A mi osztályunkból is csak az árvaházisták mentek ki, félve az intézet vezetőinek retorziójától. A tüntetésen történekekről tehát nem tudok semmit.”⁸⁸

Kotvits Jánosné (Pap Mária) is így emlékezett:

„Valóban nem mentünk ki a Mindszenty ellenes tüntetésre.”⁸⁹ Lázár Zsuzsanna szerint „hogyan osztályunkból a katolikus tanulók közül ki vett részt a felvonuláson, ki szökdösött el a mellékutakba, ki búj el az iskolában, ki maradt az osztályteremben, már 60 év távolából nem egyformán emlékezünk. Mire a kivonulók visszatértek az iskolába, osztályunk táblájára fel volt írva: Éljen Mindszenty! Egyik tanárunk szerint ezt Molnár István írta fel, visszaosonva a kivonulók közül, hogy így hozza gyanúba a távolmaradotakat. Nem tudjuk így volt-e!”⁹⁰

A legalitásukat féltő, ezért a feltűnő viselkedés mellőzését javasló Jancsó Imre keserűen konstataálta, hogy néhány tanítványa nem hallgatott rá:

„Sajnos ennek ellenére az történt, hogy néhány forrófejű lány az iskolában a falakra, táblákra felírta: Éljen Mindszenty és izgató kijelentéseket tettek. Végül is a nagy céccal megrendezett kivonulási akció nem érte el célját, az említett feliratok miatt óriási patália tört ki. Az egyik nagyszájú diákszövetségi lány mintegy felelősségre is vont engem az ebből kifejlődött vita során. Persze én alaposan beolvastam neki és kidobtam a taknyos csitrit. Az ezt követő prédikációs alkalom során nem is tartottam beszédet, nem tudtam nem fognak-e belekötni valamelyik ún. kétértelmű kitételemben. Akkor már sejtettem, hogy hamarosan baj lesz. [December 8-án] az esti órákban megjelent nálam két ávos nyomozó, és felszólítottak, hogy kövessem őket, mivel őrizetbe vágok véve.”⁹¹

Akkor Jancsó egy pillanatnyi lehetőséget kihasználva a két nyomozót bezárta a lakásba, és maga évekre eltűnt az ÁVO látóköréből.⁹² Álnéven még egy ideig papi szolgálatot is teljesített, majd

⁸⁷ 1948. december 21-én készült jegyzőkönyv melyben a MINSZ városi irodájában Hanga Sándor Öllös Sarolta ellen tanúskodott. MNL OL XIX-I-1- u- 1040-Ö-2-1949. 153. d. 2–3. Schippert László 1949. január 19-i nyilatkozatában megerősítette ezt. MNL OL XIX-I-1- u- 1040-Ö-2-1949. 153. d. 21.

⁸⁸ Moduna (Balai) Sarolta leveléből. 2003. május 13.

⁸⁹ Kotvits Jánosné (Pap Mária) 2003. májusi leveléből. Ezt osztályfőnökük Horváth Jolán is megerősítette: „A Mindszenty-ellenes tüntetésig nyugodtak voltak a tanulók. A tüntetésben azonban csak látszólag vettek részt az angolkisasszonyoktól jött tanulók, mert kivonultak ugyan az utcára, de a tüntető csoportból kiváltak.” Az 1948. december 28-i kihallgatásának jegyzőkönyvében. MNL OL XIX-I-1-g.57-2-K-291445/1948. 250. d.

⁹⁰ Lázár Zsuzsanna 2010. április 23-án, Kecskeméten írt visszaemlékezéséből.

⁹¹ Zárdaügyneki jelentés, lehallgatás (?), erről Jancsó aktáiban. ÁBTL V-141190/1. 28–32.

⁹² Szökése miatt lakótársának és nagybátyjának megpróbáltatásokat kellett kiállni. „Kecskeméten a nálam lévő paptársamat bevitték az ÁVO-ra, megpofozták, majd kidobták. Emiatt ő még sokáig neheztelt rám. Nagybátyámat pedig, aki éppen akkor jött haza, szintén elvitték, 10 napra bezárták, mivel bejelentés nélkül tartózkodott nálam vendégként. Mindez azt mutatja, milyen örülden feldühödtek szökésem miatt. ... Azt, hogy akaratomon kívül kellemetlenséget okoztam másoknak, igen sajnáltam, de nem volt mit

segédmunkásként kereste kenyerét, közben folyamatosan ifjúsági munkát végzett lebukásáig. Sokáig kecskeméti egyházi előjárói sem tudtak a hollétéről,⁹³ bár az egykori képzős kongreganista lányok közül többekkel már 1949-ben kapcsolatba került.⁹⁴

Jancsó Imre tehát a kongreganista lányoknak tulajdonította a Mindszentyt éltető feliratokat, melyeket a III. osztály tábláján és a zeneterem két asztalán találtak a tüntetés után.⁹⁵ Mindkettőt jegyzőkönyvezték,⁹⁶ s az osztályfőnökök és a diákszövetségi vezetők megpróbálták kideríteni, ki írhatta fel ezeket. A gyanú Bende Margit III. osztályos tanulóra terelődött, legalábbis az osztályfőnöke, Horváth Jolán szerint:

„Tudomásom szerint két tanuló maradt bent a tüntetés idején az intézetben, ezek közül az egyik Bende Margit a zeneteremben tartózkodott. A tüntetés után egy óra múlva Kálmán tanár úr jelentette, hogy a zeneterem egyik asztalára krétával fel volt írva, hogy »éljen Mindszenty«. A tettet megállapítani nem lehetett. A növendékek antidemokratikus magtartását bizonyítja az is, hogy egy alkalommal (december 14-én de.) amikor demokratikus jelszavakat tartalmazó feliratok készítésére hívtam fel őket, a róm. kat. növendékek azt megtagadták egy kivétellel. Korholásomra Bende Margit kijelentette, hogy a közösségért a Mária-kongregációban dolgoznak.”⁹⁷

A Diákszövetség purifikátorainak támadása „reakciónak” vélt diáktársaik ellen

Korántsem mindenben megbízható forrásaink szerint Bende Margit aznap, 1948. december 14-én még egy, az akkori politikai helyzetben kihívással felérő gesztust tett politikai ellenlábasa, Molnár István felé. Utóbbi, 1949. január 19-i tanúkihallgatása során, a következőket állította Bende Margitról:

tennem, meg kellett lépnem. Azért pl. nem neheztelek, hogy a református igazgatónő utólag minden bajért engem tett felelőssé, ami az iskolában történt politikai síkon, tekintve, hogy neki fedeznie kellett magát, igen rendes, velünk nagyon együttérző nő volt.” (Zárdaügynöki jelentés, lehallgatás? erről, Jancsó aktáiban. ÁBTL V-141190/1. 28–32. 2003. évi találkozásunkkor Jancsó Imre megerősítette a fentiekben leírtakat. Lásd ehhez továbbá: Balai, 1992. 9.

⁹³ Baranyi László apátplébános 1948. december 14-én jelentette Pétery József váci püspöknek: „a kecskeméti Szent Erzsébet templomi lelkész és a vele kapcsolatos hittanári állás jelenleg betöltetlen, mert értesülésem szerint Jancsó Imre eddigi lelkész, illetve hittanár folyó hó 9. óta nem tartózkodik állomáshelyén. Távozását felettes előjáróságának nem jelentette be...” VPL privata 7774/48.

⁹⁴ Kotvits Jánosné (Pap Mária) 2003-ban írta: „Jancsó Atyával sikerült a kapcsolatot fenntartani azután is, hogy illegálisan élt. Nem kellett neki elmondani, úgys tudta a dolgokat. Az a sok mocskolódás, ami az újságokban megjelent róla, mind hazugság! Erről ő hitelesen tud beszélni. Néha összejöttünk néhányan Lipóczyéknál, ezek a találkozások inkább baráti beszélgetésekkel, lelki problémák megbeszélésével teltek el. Nem volt árulkodás, spiciliskedés. Jellemző, hogy azóta is tartjuk a kapcsolatot egymással.” 2003. májusi telefonbeszélgetésünk során Moduna (Balai) Sarolta is megerősítette: „Jancsó Imrével már 1949-ben felvettük újra a kapcsolatot.”

⁹⁵ A későbbiekben Jancsó Imre erről így nyilatkozott: „A tüntetés előtt megkérdezték a diákok, mit tegyenek. Azt feleltem: aki akar megy, aki akar marad. Én a plébániára siettem. Az iskolában maradt diákok – eléggé oktalanul – Éljen Mindszenty, vesszen Lenin feliratokkal fejezték ki véleményüket. A tüntetésről visszatérve a diákok közül valaki bejött a tanáriba jelenteni, mit látott a táblákon. Korábban a zárdában kapott kosztot, de akkor már népi kollégista volt. Megkérdeztem tőle: miért kellett ezt jelenteni? Tí azt mondjátok vesszen Mindszenty, mások azt, éljen! Elvégre szólásszabadság van. A diák ezt is jelentette, így már számítnom kellett arra, hogy valami történni fog.» Jancsó Imre sem az Új Embernek, sem lapunknak nem nevezte meg, hogy ki vádolta be. A kecskemétiiek azonban tudják, hogy a korábban zárdai ingyenesztos, majd NÉKOSZ-os Pető Mária volt az áruló.” Balai, 1992. 9.

⁹⁶ Kálmán Lajos énektanár 1949. január 19-i nyilatkozatából. MNL OL XIX-I-1- u- 1040-Ö-2-1949. 153. d. 16.

⁹⁷ Az 1948. december 28-i kihallgatásának jegyzőkönyvében. MNL OL XIX-I-1-g.57-2-K-291445/1948. 250. d.

„Még a Mindszenty elleni tüntetés előtti időben több ízben történt, hogy Bende Margit és Kovács Ilona osztálytársaim különféle demokráciaellenes kijelentéseket tettek (pl. gúnyosan kritizálták a kommunista erkölcsöt). A tüntetés után pedig azon a napon, amikor az 5 diáklány ügyével foglalkozott a diákbizottság, (valamilyen formában bizonyára ennek híre már előzőleg elterjedt, hogy a diákbizottságnak egyes növendékek ellen komoly kifogásai vannak) délelőtt a 2. óra utáni szünetben Kupka Mária osztálytársammal a lépcsőfeljárat I. emeleti korlátjánál álltam, amikor az osztályunkból kilépett Bende Margit és »Éljen a Szálasi, meg a Hitler, üssük a zsidókat bikacsökökkel« kezdetű dalt énekelve jött felénk. Kupka Mária figyelmeztette, hogy ilyen dalt ne énekeljen, ő azonban ezzel nem törődve az »Ébredj magyar« kezdetű nyilas nótát énekelve felszaladt a II. emeletre.⁹⁸ Ezt az esetet már nem jelentettük sem a tanácsadó tanárnak, sem pedig az igazgatónak, mert ekkor már teljesen elvesztettük a bizalmunkat a tanári testület iránt, hiszen állandó tapasztalatunk volt az, hogy minden jelentésünk úgyis eredménytelen volt. Különbben is már ennek a napnak a délutánján összeült úgyis a diákbizottság, tehát felesleges is lett volna ezzel a panasszal, illetve váddal külön is foglalkozni. A Mindszenty tüntetés napján is beszélgettem Bende Margittal, aki akkor politikai természetű témára terelte a szót. Azt mondta, hogy a mai vezetés sem különb a múltbelinél. Rákosi is, Gerő is ugyanolyan pompában él, mint a régi urak és lekicsinylően hozzátette, hogy Rákosi zsidó.”⁹⁹

Ordas Katalin, a városi diákbizottság titkára 1949. január 19-i tanúvallomásában elmondta, hogy 1948.

„december 14-én a városi vezetőség tagjaival folytatott beszélgetés során említette meg Molnár István, ... hogy Bende Margit III. osztályú növendék az iskolában »Éljen Szálasi meg Hitler, üssük a zsidókat bikacsökökkel« kezdetű nótát és a nyilas indulót énekelte. Ennek alapján vettük újból vizsgálat alá a tanítónőképzőben tapasztalt reakciós megmozdulásokat, és ekkor – megállapítva a legantidemokratikusabb növendékeket és ezek cselekedeteit, az iskolabizottság fegyelmi titkárával, Pető Máriával határozati javaslatot készítettünk ezen növendékek ügyében. Ezután átmerttünk a tanítónőképző iskolabizottságának rendszeres ülésére és ott előterjesztettük határozati javaslatunkat. Az ülésen jelen volt özv. Kerekesné tanácsadó tanár, aki láthatólag megrökönyödve fogadta előterjesztésünket és arra hivatkozott, hogy ő pedagógus és az az álláspontja, hogy ezeket a lányokat nevelni kell, mert még jó demokraták lehetnek. Az iskolabizottság és a diákbizottság véleménye az volt, hogy ezek a tanulók már több ízben tanúságát adták nevelhetetlen antidemokratikus magatartásuknak és éppen ezért, nehogy antidemokratikus beállítottságukkal tovább fertőzzék tanuló társaikat, őket az iskolából el kell távolítani. ...A vádlott tanulóknak a tanári testület előtt való kihallgatását azért ellenezte a diákbizottság, mert tapasztalatból tudjuk, hogy a síró lányok láttára a tanárok is meg fognak hatódni és helytelen irányba fogják terelni az ügyet. ...”¹⁰⁰

Az Ordas említette gyűlés jegyzőkönyvében előbb felsorolták a városi vezetőség és az iskolai diákbizottság jelenlévő tagjait.

„Jelen voltak: a városi vezetőség minden tagja: Ordas Katalin városi titkár, Horváth Bendegúz a helyettese, Sallai Zoltán szociális titkár, Zsikla József nevelési titkár, Schippert László tájékoztatási titkár, Hanga Sándor sporttitkár. Az iskolai diákelnökség tagjai: Wágner Rózsa elnök, Juhász Zsófia, Vajda Valéria, Molnár István, Varga Katalin, Tabakovits Vesztá, Pető Mária, Nyíri Katalin, Nyéki Zeka Ilona, Rendetzký Eszter. Hiányzik Pál Zsuzsa, betegsége miatt. Özv. Kerekes Ferencné tanácsadó tanár.”

⁹⁸ 2003. május 2-án telefonon beszélhettem Vincze Jánosné Bende Margittal. Akkor még nem tudtam erről a vádról. Így meg sem kérdezhettem a véleményét erről. A plakátszaggatással kapcsolatos, Molnártól származó vádat ő hamisnak mondta. Így e politikai ellenfelétől származó másik vádat sem szabad feltétlenül hitelesnek elfogadnunk. Akkoriban ugyanis az ÁVO és a politikai szervezetek szinte minden alkalommal keverték nyílással, szélsőjobbaldalisággal kapcsolatba hozható vádakokat a diákok és tanárok elleni ügyekbe. Ez annál inkább gyakori volt, mivel szinte minden politikai riválisukat, ellenfelüket nemes egyszerűséggel „fasisztáknak” nevezték.

⁹⁹ MNL OL XIX-I-1-u-1040-Ö-2-1949. 153. d. 29–32.

¹⁰⁰ Ordas Katalinnak, a városi diákbizottság titkárának, az Állami Mezőgazdasági Iskola III. o. tanulójának 1949. január 19–20-i Sárközy vizsgálata során tett tanúvallomásából. Jegyzőkönyv MNL OL XIX-I-1-u-1040-Ö-2-1949. 153. d. 22–24.

Majd rátértek a történetek ismertetésére:

„Vajda Valéria főtitkár jelenti: fegyelmi téren nagy bajok mutatkoznak, rémhírterjesztések, plakátszaggatások, a IV/b osztályban, az V/b. osztályban az »érdemes tanulni« plakátot letépték. Tanácsadó tanár szerint azért teszik ezt, mert tetszik nekik és más osztályba viszik. Vajda Valéria fölkérte a fegyelmi titkárt, hogy számoljon be az eredményről az ügyel kapcsolatban.

Pető Mária fegyelmi titkár jelenti: Magatartás terén tapasztalt állásfoglalást a népi demokrácia ellen. Ez azt bizonyítja, hogy a klerikális reakció jól működik intézetünkben. A fegyelmi titkár felolvassa a vádat. A vádiratban szereplő hat növendék a következő: Bende Margit, Lipóczy Mária, Tapodi Emese III. oszt. tanulók, Lipóczy Sára és Kerekes Ilona II. o. tanuló, Kosóczy Aranka I. o. tanuló. A vád felolvasása után megállapítja: ezek nem érdemlik meg, hogy demokratikus iskolában tanuljanak.

Kosóczy Aranka I. o. tanuló ellen a vád ez volt: Egyik társa kérdezte tőle: Te mondd, mi a demokrácia? Tudom már, torkig vagyok vele. Régi világban jobb sorunk volt, akármilyen reakciónak is mondják egyesek. Utálok ezt a rendszert.

Nyéki Zeke Ilona és Wágner Rózsa közölték, hogy Kosóczy Arankát úgy ismerik, mint aki mindig kiáll az osztály érdekében, részt vesz a közösségi munkában, s nem antidemokratikus magatartású.

Ordas Katalin városi nyilatkozik: Ezekről a tanulókról én rengeteget hallottam már, és aki ezek mellett kiáll és védi őket, az egyúttal állást foglal a népi demokrácia ellen. Javaslom, hogy ezeket távolítsuk el Magyarország összes középiskolájából.

Tanácsadó tanár hozzászólása: Addig nem lehet ítéletet hozni, amíg ez az ügy nincs bebizonyítva. Óvatosan vigyázzunk, hogy igazságtalanul ne ítéljünk. A legszigorúbban meg kell büntetni a bűnösöket, de előbb ki kell hallgatni őket.

Wágner Rózsa megállapítja, a lányok felelőtlenül beszélnek. Schippert véleménye szerint ez nem menti őket, mert egy 18 éves lánynak már felelnie kell a szavaiért. Sallai Zoltán ajánlotta, hogy akik tudnak adatokat, azokat idézzék meg, és ha a vád bebizonyosodik, akkor javasoljuk eltávolításukat.

Juhász Zsófia behívja Kosóczy Arankát. Pető Mára felolvassa Kosóczy Aranka előtt a vádat. Ő nem ismeri el, hogy ezeket mondta volna, utána eltávozott. Vajda Valéria megállapítja, hogy nem vette észre eddig, hogy antidemokratikus magatartást tanúsított volna. Kosóczy Aranka ellen emelt vádat az iskolabizottság felfüggesztette.

Hozzászólások a vádirathoz: Többek hozzászólása alapján kiderült, hogy Bende Margitot többször figyelmeztették társai, változtassa meg magatartását, de nem használt semmit sem. Molnár István is hallotta, hogy ma a nyilas indulót és az »az éljen Szálasi meg Hitler«-t énekelte. Kupka Mária rászólt, de Bende Margit azt válaszolta, hogy neki mindegy.

Tapodi Emese és Lipóczy Mária ellen a vád: Bendéhez hasonlóan, alig várják már, hogy kitegyék őket az iskolából.¹⁰¹ – Rendetkzy Eszter megemlíti, hogy Lipóczy Mária nagyon jó rajzoló, de Horváth Jolán osztályfőnök felszólítása ellenére sem hajlandó részt venni a közösségi munkában, ha Diákszövetségről van szó. Nyíltan kijelenti, hogy ő nem tagja a Diákszövetségnek. Márpedig aki nem vesz részt a diákszövetségi munkában, mert ezzel az országot építjük, az ellensége a népi demokráciának és megérdemelné, hogy nemcsak az iskolából, hanem a társadalomból is kiközösítsék.

Lipóczy Sára ellen a vád: Kijelenti, hogy ne vegyék a »Március 15«-t. Sülljedj el a demokráciával együtt, majd meglátod hová visz Rákosi és politikája.

Kerekes Ilona ellen a vád: Ne nézzétek meg a »Fösvény« c. színdarabot, mert az demokratikus. Inkább nézzetek meg egy jó szerelmes amerikai filmet. Nem lesz ez mindig így, mert nemsokára jönnek az amerikaiak.

Tanácsadó tanár megjegyzi, hogy az osztályfőnöki órákon nagyon értelmesen felel. Meg kellene őket szigorúan büntetni [de nem egyből kizárni – mondhatta egyéb megnyilatkozásai alapján Kerekesné – D. P.] Hanga Sándor megjegyzi: Bátyja is eliteli felelőtlen viselkedéséért.

Vajda Valéria megjegyzi, hogy erélyes intézkedésre van szükség, mert nem remélhető, hogy a kívánt értelemben megváltoznak. Horváth Bendegúz erre válaszol és megjegyzi: Elismert tény, hogy ezek a diákok Kecskemét legreakciósabb diákjai közé tartoznak. Ordas Katalin azt mondta: Ha ezt az iskolát hurcolnák meg ... akkor a városi bizottság nem merne kiállni az iskola mellett. Sallai hozzáfűzi: Az iskolából ki kell zárni az ilyen reakciós elemeket. Horváth Bendegúz szerint nem érdemes figyelmeztetni őket, mert már nagyon sokszor figyelmeztette őket a Diákszövetség. Tulajdonképpen amikor társaik figyelmeztették őket, az már a Diákszövetség figyelmeztetés volt.

¹⁰¹ Más forrásaink ezt nem említik.

Molnár István: Ezeket ki kell csapni az iskolából, de ez nem elég, nevelni is kell őket. Nézzük a dolog másik oldalát is. Őt embert teszünk ki, akik 300 diákot fertőznének meg demokráciellenes viselkedésükkel. Ha nem tanulnak tovább, még jó háziasszonyok lehetnek.

Ordas Katalin: 1948. december 14-én nem lehet nyilas indulót énekelni. A figyelmeztetéstől megijednek, de állásfoglalásukat nem változtatják meg. Nem nevelhetők, mert ezt a szellemet nem az iskolában tanulták. Félelemből elhallgatnának, de a hátunk mögött továbbra is szidnák a demokráciát.

Horváth Bendegúz: Zalaegerszegen is az iskolában csak két lányt kellett volna először kitenni, ennek a két lánynak az izgatása sztrájkot idézett elő és miattuk a végén harminc lány bűnhődött.¹⁰² Nem akarjuk, hogy itt is ez következzen be.

A tanácsadó tanár sajnálattal bejelenti, hogy el kell mennie mert a dolgozók iskolájában órája van. Ezekkel a szavakkal búcsúzik: Csak arra kérem a vezetőséget, hogy bölcs, okos, igazságos és lelkiismeretes ítéletet hozzon.

A vezetőség határozata: egyhangúlag kizárásra javasolja az öt tanulót Magyarország összes középiskoláiból. ...

Utána Ordas Katalin városi titkár jegyzőkönyvi kivonatot diktált a vezetőség fegyelmi határozatáról. Az egész Diákönkormányzat, a városi vezetőséggel együtt aláírta. Utána Juhász Zsófia a jegyzőkönyvet a tanácsadó tanár után vitte a tanáriba aláírni, A tanácsadó tanár nem írta alá a jegyzőkönyvet azzal a megokolással, hogy szerinte Lipóczy Mária és Kerekes Ilona nem antidemokratikusak.¹⁰³ Ő ezen ítélethez nem járul hozzá.

Majd az egész vezetőség elvonult az igazgató lakására, a gyűlés határozatáról a jegyzőkönyvi kivonatot átadni.¹⁰⁴

Ordas Katalin szerint akkor Pető Máriával, Wágner Rózsával ő is jelen volt.

„Az igazgatónő átvette a határozati javaslatot és megígérte, hogy azt továbbítani fogja felettes hatóságához, azonban bizonyítékokat kívánt a tanulók ellen, azért kérte, hogy részletes jegyzőkönyvet adjunk át az ügyel kapcsolatban. Ezt a részletes jegyzőkönyvet másnap, vagy harmadnap át is adtuk, akkor megözü. Kerekesné akadékoskodott, és kijelentette, hogy jogilag nem megfelelő a jegyzőkönyv és ő is, meg Öllös Sarolta is az 1947-ben a diákönkormányzatokat szabályozó rendeleteket vette alapul. Ezt a jegyzőkönyvet sem fogadták el, és így új jegyzőkönyvet voltunk kénytelenek készíteni, és azt december 16-án adtuk át az igazgatónőnek.¹⁰⁵ Időközben azonban saját megnyugtatómra telefonon beszéltem Hollósy Gyula országos szervezési titkárral, aki megnyugtatót, hogy az eljárásunk és a felvett jegyzőkönyv jogilag is teljesen helyes volt, és az érvényben lévő rendeleteknek megfelelt.”¹⁰⁶

Vérbeli pedagógusokként – utóbb – Kerekesné és az igazgatónő azzal érveltek a számukra váratlan helyzetben választott eljárásuk mellett, hogy ők elsősorban pedagógiai eszközökkel nevelni és nem ebből a lehetőségéből kizárni kívánják tanítványaikat. Más vallásúakként megnyerni, s nem elidegeníteni kívánják őket.¹⁰⁷ A szankcionálást pedig csak az érintettek meghallgatása után, alapos bizonyítás eredményeként, s a fokozatosság elvének megfelelően tartják méltányosnak.¹⁰⁸ Emellett

¹⁰² Hamis hivatkozás. A Zalaegerszegen történekről lásd: Donáth 2025.

¹⁰³ Kerekes Ferencné osztályfőnökük volt, így jól ismerte őket.

¹⁰⁴ Jegyzőkönyv a kecskeméti képző diákönkormányzatának 1948. december 14-i üléséről. MNL OL XIX-I-1-u-1040-Ö-2-1949. 153. d. 3.

¹⁰⁵ Forrásainkból nem világos: a rendelkezésünkre álló egyetlen jegyzőkönyv melyik a három közül. Részletessége alapján gyanítható, hogy az utolsó.

¹⁰⁶ Ordas Katalin 1949. január 19–20-i Sárközy vizsgálata során tett tanúvallomásából. Jegyzőkönyv MNL OL XIX-I-1-u-1040-Ö-2-1949. 153. d. 22–24.

¹⁰⁷ 1949. január 19-én Pető Mária, a képző diákszervezetének fegyelmi felelőse így emlékezett: „Özü. Kerekesné az 5 kizárásra javasolt lány ügyében igen sokat akadékoskodott, állandóan azt hangoztatta, hogy ezeket a tanulókat meg kellene nevelni és nem akart belenyugodni a diákönkormányzat határozatába...” Ordas Katalin Sárközy István vizsgálata során. Jegyzőkönyv MNL OL XIX-I-1-u-1040-Ö-2-1949. 153. d.

¹⁰⁸ 1948. december 14-én „arról beszélünk, hogy a kizárásra javasolt növendékek ügyében kihallgatásokat kell még tartani és annak alapján kell a végleges javaslatot a tanári testület elé terjeszteni. A diákszövetség ugyanis Kerekesné véleménye szerint

nyilván nekik is szemet szűrt a jegyzőkönyv néhány igen sommás kirekesztő, fenyegető megállapítása. Ilyen lehetett, hogy aki nem dolgozik az elvileg önkéntes tagságon alapuló diákszövetségben, az a demokrácia ellensége, akit a társadalomnak is ki kell taszítania;¹⁰⁹ s hogy az is, aki őket védi, a népi demokrácia ellensége.¹¹⁰ Zavarhatta őket továbbá, hogy egy-egy talán meggondolatlan mondatért sújtottak volna 15-18 éves diákokat az ország összes iskoláiból való kizárással. Nyilván, az sem csak az ügy mai kutatójának tűnik fel, hogy e diákszövetségi vezetők, akik zömükben az általuk vádoltak kortársai és politikai riválisai voltak, elkötelezett ellenfeleikként (peres félként) maguknak vindikálták a vádló és az ítélőbíró szerepét is. Tették ezt akkor, amikor a kizárások kimondására csak a tantestület javaslatára a felettes tanügyi hatóságuk, a VKM bírt jogosultsággal.

Másnap, 1948. december 15-én Öllös Sarolta a Budapestvidéki Tankerületi Főigazgatóság 1360/1948. sz. rendeletére, mely az iskola és az egyház viszonyáról kért beszámolót, jelentette, hogy 1.

„Jancsó Imre rk. kat. vallástanár legutóbbi jelentésem óta nem tartja meg a vallástani órákat. Távolmaradását nem igazolta. Holléte felől érdeklődtem a plébániai hivatalban, de sem ott, sem ismerősei körében nem tudtak felvilágosítást adni elmaradásának az okairól. 2. Intézetünk növendékeinek egyes csoportjaiban az utóbbi időben nyugtalanságok merültek fel, amelyek a Mindszenty-ellenes tüntetéssel kapcsolatosan lettek nyilvánvalóvá. Az igazgatóság és a Diákszövetség külön-külön foglalkozott az ügy kivizsgálásával. A Diákszövetség f. 14-én este tartott iskolaügyi bizottsága az iskola 5 tanulóját, név szerint: Bende Margit, Tapodi Emese, Lipóczy Mária, Lipóczy Sára és Kerekes Ilona növendékeket antidemokratikus magatartásuk miatt az ország valamennyi középiskolájából való kizárással javasolja. Az e tárgyban lefolyt gyűlés jegyzőkönyvét nem kaptam meg, amint itt lesz nyomban felterjesztem. Szükségessé tartom, hogy az ügy kivizsgálására a Tankerületi Főigazgató Úr megbízottját kiküldeni szíveskedjék. A Diákszövetség kérésére tudattam a fentnevezett 5 tanulóval, hogy az ellenük indított fegyelmi eljárás ideje alatt az iskolát nem látogathatják.”¹¹¹

Spontán diáksztrájk a líceumi III. osztályban

A Mindszenty-ellenes városi diáktüntetés, az annak nevében felolvasott, majd elküldött levél felzaklatta az addig az angolkisasszonyok neveléséhez szokott, katolikus diáklányokat. Közülük a Jancsó Imrével legközelebbi kapcsolatban álló, rá hitbéli és erkölcsi tanácsadójukként, a Mária-kongregációjuk vezetőjeként tekintők számára sokkoló lehetett a lelkész–hitoktató december 8-i eltűnése, a hittanórák elmaradása. Többen tudtak arról, hogy Jancsót néhány hónappal korábban az

kissé elhamarkodta ezt a dolgot” – emlékezett Wágner Rózsa 1949. január 19-i meghallgatása során. MNL OL XIX-I-1- u- 1040-Ö-2-1949. 153. d. 28–29.

¹⁰⁹ Különösen hangzott ez a követelés Kecskeméten, ahol akkor a diákszövetségi vezetők által képviselt értékrendet, politikai irányultságot képviselők elsöprő kisebbségben voltak a helyi társadalomban (is).

¹¹⁰ 1948. december 28-i kihallgatása során Kerekes Ferencné erről ezt válaszolta Sárközy István tanügyi titkár kérdésére: „szabályszerűtlennek láttam a december 14-i diákvezetőségi ülésnek az összehívását, hogy az összehívott fegyelmi gyűlés lett volna, arról nem volt tudomásom. Ezen a gyűlésen felhozott vádak alapján nem láttam tisztán a helyzetet, ezért az ügynek a megvizsgálását és a vádlottak kihallgatását tanácsoltam, amelynek alapján a legszigorúbb büntetést kértem. De a Diákszövetség a javaslatomat elvetette és meghozta határozatát. ... [N]em keltem a tanítványaimnak a védelmére, csak mert az öt lány ellen felhozott vádak egyáltalán nem voltak bizonyítékokkal alátámasztva, és súlyosságukat illetően különböző fokúak voltak, az igazság kiderítését szerettem volna kérni, ezért javasoltam az ügy megvizsgálását és a növendékek kihallgatását. A Diákszövetség szabályzatában részemre, mint tanácsadó tanárnak előírt pedagógiai alapelveket óhajtottam érvényesíteni, akartam tárgyilagos lenni. ... A fenti vádak alapján azt következtették az ott jelenlévők, hogy magam is antidemokratikus magatartású vagyok.” Jegyzőkönyv. MNL OL XIX-I-1-g.57-2-K-291445/1948. 250. d.

¹¹¹ MNL BKML VIII. 83.Tk 1286/1948. sz.

ÁVO-n kihallgatták. Talán az sem maradt teljes titokban, hogy NÉKOSZ-os társaik tanúskodtak Jancsó iskolai megnyilatkozásairól az ávosoknak.

Molnár István emlékezete szerint, amikor

„a tüntetést követő napon Jancsó Imre lelkes nyomtalanul eltűnt, ... az iskolában egyesek (Tapodi Emese stb.) azt kezdték híresztelni, hogy a népi kollégisták vitették el, meg hogy az Államvédelmi Osztály vitette el megbilincselve. A dolognak utána érdeklődtünk, s kiderült, hogy az államvédelmi osztály sem ismeri, hogy hová és mikor távozott el Jancsó Imre.¹¹² Amikor ezt az értesülésünket közzétűk az osztályok növendékeivel, a lányok egy része valósággal fellázadt és szemünkre vetette, hogy hogyan merészeltünk ilyen híreket terjeszteni.”¹¹³

Molnár állítása szerint ebben a feszült légkörben került sor Bende Márta kihívó éneklésére december 14-én, s annak nyomán a diákszövetség 5 tanuló kizárására vonatkozó javaslatára, melynek hatására az igazgatónő a vizsgálat idejére iskolalátogatásukat felfüggesztette.

Erről a három harmadikos kitiltott lány osztálytársai is tudomást szereztek, s ennek kapcsán 1948. december 15–16-án a katolikus lányok között élénk eszmecsere folyt. Erre – a december 21-i kihallgatások során – az osztálytárs Verdon Kata úgy emlékezett, hogy

„a harmadik osztályban Balai Sári szólt, hogy ne jöjjenek iskolába, mert a többiek sem jönnek. Emlékszem arra, hogy Futó Anna azt mondta, hogy az öt lányon kívül még 15-öt kizárnak az iskolából. Ezután hangozott kijelentette az osztályban, hogy maholnap a reformátusok egyedül maradnak az osztályban.” Ugyanazon kihallgatáson Huszár Erzsébet közölte: „Futó Anna szerda délelőtti kijelentésére emlékszem..., hogy maholnap a reformátusok egyedül maradnak az osztályban.”¹¹⁴ Továbbá, hogy csütörtök de. a harmadik osztályban a hátsó padokban csoportosulás volt, ahol a sztrájkokról beszéltek. Legnagyobb hangja Balai Saroltának volt, aki kijelentette, hogy holnap nem jön iskolába. ... Futó Anna szerdán délelőtt többször ment a hátsó padokba Balaiékkal beszélni.”¹¹⁵

Ennek nyomán december 17-én pénteken és 18-án szombaton a III. osztály katolikus tanulóinak többsége nem jelent meg az iskolában.

A számunkra elérhető résztvevők – évtizedek múltán – erre különbözőképpen emlékeztek.

Kotvits Jánosné (Pap Mária) 2003. májusi levelében azt írta:

„Valóban volt sztrájk részünkről az eltávolított társaink miatt. Nem tudom, hogyan is gondoltuk, hogyan alakult így, de természetesnek vettük, hogy kiálljunk értük.” 2010-ben Lázár Zsuzsanna hozzátette: „Mi már a hivatalos jelentés előtt megtudtuk, hogy ez vár a társainkra, és mellettük tüntetve 2 napig nem jelentünk meg az iskolában.”

Vincze Jánosné Bende Margit is úgy tudta, hogy osztálytársaik miattuk sztrájkoltak.

Ám az egyik szervezőként megnevezett Moduna (Balai) Sarolta 2003-ban és 2024-ben is határozottan tagadta, hogy ő lett volna az akció kezdeményezője. Elmondta, hogy évtizedek múltán Deák Jenőné Futó Annától kérdezte:

¹¹² Azt, hogy 1948. december 8-án este lépett le letartóztatásuk elől Jancsó Imre, az ávos nyomozók jól tudták, de nem akarták a NÉKOSZ-os diákok orrára kötni, hogy a lelkes szökecskor túljárt az eszükön.

¹¹³ MNL OL XIX-I-1- u- 1040-Ö-2-1949. 153. d. A Sárközy István által 1949. január 19–20-án felvett jegyzőkönyvben. 29–32.

¹¹⁴ Nem ismert, hogy Futó Anna honnan vette – falsnak bizonyult – információit. Lehet, hogy a Március Tizenötödike c. lap arra vonatkozó október 22-i sejtetéséből, hogy a klerikális növendékeket kirakják az állami iskolákból.

¹¹⁵ Jegyzőkönyvek a képző diáklklubjában 1948. december 21-én végzett kihallgatásokról. MNL OL XIX-I-1-u-1040-Ö-2-1949. 153. d. 9–12.

„emlékszik-e miért sztrájkoltak? ... [aki] azt mondta erre: igen, mert ő volt a szervezője, és a Mindszenty ügy miatt maradtak otthon. Jót nevettünk, hogy 55 év után tudtam meg az igazságot.”

Ugyanakkor Moduna (Balai) Sarolta, aki évtizedek múltán szintén úgy vélte, hogy

„nem az 5-ök miatt sztrájkoltak”, hozzátette: „egy suttogó propagandában jelzett újabb Mindszenty-ellenes tüntetésen nem akartak részt venni.”

2003. május 16-i telefonbeszélgetés során Deák Jenőné Futó Anna számunkra is megerősítette, hogy *„ő kezdeményezte az otthonmaradást, Mindszentyvel való szolidaritásból, ám az újabb tüntetés készültéről nem tudott.”* Hozzátette, hogy *„nem tudja honnan jött, szerinte spontán volt az ötlet.”* Utóbbit látszik megerősíteni, hogy a decemberi–januári kihallgatások hosszú során sem tudták kiszedni a résztvevőkből, hogy ki szervezte a megmozdulást. 2024-ben Moduna (Balai) Sarolta nevetve jegyezte meg: a kihallgatók a résztvevők megátalkodottságának tulajdonították hallgatásukat, holott spontán akció révén egyszerűen nem tudták, hogy volt-e szervező, s azt sem, hogy ki volt az.

Természetesen már december 17-én feltűnt a nagyarányú hiányzás a III. osztályban, s ezt jelentették Öllös Saroltának. Visszaemlékezése szerint ő azt mondta, hogy várják meg a következő, szombati tanítási napot, hogy kiderüljön, miről is van szó.¹¹⁶ 18-án reggel megjelent az osztályban a korábbi két napot a gyakorlóiskolában töltött Molnár István, aki – saját szavai szerint – a helyzetet látva ismét magához ragadta a kezdeményezést:

„[M]egdöbbenve láttam, hogy kb. 25-en hiányoznak az osztálytársaim közül, akik mind az Angolkisasz-szonyok volt növendékei közé tartoztak. ... Azonnal jelentettem az esetet Vajda Valéria főtítkárnak és vele együtt lementünk az igazgatónőhöz. Az igazgatónő kijelentette, hogy ő is tud a dologról, de meggyőződésem szerint csak a mi fellépésünknek köszönhető, hogy utána feljött az osztályterembe és felszólította a tanulókat, hogy mindenki menjen el néhány hiányzóhoz és délután 4 órára rendelje be őket. ... Én csupán egy helyre mentem el, ott megállapítottam, hogy a növendék (Lapu Ilona) először nem is volt otthon, és csak második kísérletre találtam végre odahaza. Ő először azt mondta, hogy a foga fáj, cáfolatomra azután végre bevallotta, hogy a nagybátyjának (Kővágó János fülöpszállási lelkész) hétfőn, 20-án lesz a népbíróági tárgyalása, amelyen részt szeretne ő is venni, és hogy akkor a távolléte ne legyen feltűnő, már előzőleg két napot mulasztott. Ezt a kifogást sem fogadtam el, erre valóban megmondta, az igazat, hogy azért mulasztott, mert már szerdán délután elhatározták többen, hogy az eltávolított osztálytársnő-ik iránti szimpátia kifejezésére több napon távol fognak maradni az iskolából.

Délután az idézettek közül kb. 17-en jelentek meg. Öllös Sarolta igazgató egyenként sorra kérdezte, hogy miért nem voltak iskolában. A lányok különféle betegségekre hivatkoztak. Az utolsó háromnak azonban már nem jutott eszébe, és ezért sírva fakadtak és bevallották, hogy »sajnálták« a kizárt osztálytársaikat, s emiatt maradtak távol. Ekkor én előlépve megkértem az igazgatónőt, hogy a lányokat eskesse meg vallomásaik valódiságára vonatkozóan. Mire azok élénken tiltakoztak, és kijelentették, hogy csak akkor esküdnek, ha papjuk erre engedélyt ad nekik. Ekkor én elmondtam délelőtti tapasztalataimat, mire a lányok sorából Futó Anna kilépett, és mindnyájuk nevében kijelentette, hogy »ha egészségesek lettek volna, akkor sem jöttek volna iskolába, mert egyszerre dobban a szívük«, de ugyanakkor tiltakozott azellen, hogy ez a magtartásuk előre megtervezett lett volna.

Ezután Dudás Mária növendék lépett elő, aki viszont azt jelentette, hogy ő, ha nem lett volna beteg, eljött volna az iskolába. Öllös Sarolta ezután – menteni akarva a lányokat – megkérdezte tőlük, hogy »ugye hétfőn már jöttetek volna iskolába?« Mire azok igennel válaszoltak. ... [Mire] láthatóan meglege- detten közölte velük: »elmehettek kislányaim«.

¹¹⁶ Öllös Sarolta hozzászólása Kecskemét Nemzeti Bizottságának 1948. december 27-i ülésének jegyzőkönyvében. MNL BKML XVII. 46. 710/1948. N. B.

Azt, hogy a tanári testület mindenáron menteni akarta a kicsapásra ítélt 5 lányt, bizonyítja, hogy... 18-án délelőtt a folyosó egyik zugában özv. Kerekesné és Wágner Rózsa beszélgettek az esetről, s akkor.... Kerekesné a következőket mondta: »Nem baj, hogyha alá is írtátok a jegyzőkönyvet, most majd új jegyzőkönyvet fogunk felvenni és a korábbi meg fogjuk semmisíteni.«.¹¹⁷

Molnár István – Vajda Valériához, Pető Máriához és a diákszövetség városi vezetőségének akkor jelenlévő tagjaihoz hasonlóan – sértődötten vette tudomásul, hogy a tanári testület maga is kihallgatta az általuk kizárásra javasolt lányokat, s tanúként beidéztetett osztálytársaikat is, akiknek többsége részt vett a kétnapos diáksztrájkban, tehát az elmarasztaltakkal szolidárisnak mutatkozott.

A később erről nyilatkozó szemtanú tanárok egyöntetűen másképp látták a december 18-i és 20-i tanári értekezlet lefolyását.¹¹⁸ Az angolkisasszonyoktól az állami intézetbe került katolikus Gyönyör Tekla így emlékezett:

„December 18-án a tanári testület kihallgatta a vádlottakat. E tárgyaláson jelen voltak a Diákszövetség városi vezetősége részéről: Horváth Bendegúz, Sallai Zoltán, Schippert László. Meghallgatta a tanári testület az egyes vádpontok felolvasása után a vádlottakat, valamint a Diákszövetség részéről megnevezett tanúkat. A tanári testület gyűlését december 20-án de. 9-kor folytatta, melyen magáévá tette a Diákszövetség javaslatát,¹¹⁹ és a felvett jegyzőkönyvet a főigazgatósághoz továbbítani elhatározta. ... Az első kihallgatáson, melyen jelen voltam az igazgató főfelvilágosítására a vádlottak osztálytársai közül Kovács Ilona, Balai Sarolta és Papp Mária azt vallották, hogy az öt vádlott iránti sajnálatból nem jöttek iskolába. A többi növendék betegségre vagy családi okokra hivatkozott. Később Futó Anna kijelentette, hogyha nem lettek volna betegek, akkor társaik iránti sajnálatból ők sem jöttek volna iskolába. Dudás Margit azt vallotta, hogyha nem lett volna beteg, ő megjelent volna az iskolában.»¹²⁰

Diákszövetségi purifikátorok a sztrájkolók és „védelmezőik”: az igazgató főfelvilágosító és a tanácsadó tanár ellen

A tanári kar tárgyszerű és rendtartásszerű eljárásában a diákszövetség vezetőinek lejárátását látta, s a lányok felmentésére irányuló törekvést feltételezett Molnár Istvánhoz hasonlóan a tárgyaláson jelen volt Horváth Bendegúz, a városi diákszövetség titkárhelyettese¹²¹ is:

„A diákvezetőség és az iskolabizottság is úgy látta, hogy a tanári testületnek azon tagjai, akik a kihallgatást vezették (Öllös, Kerekesné és kisebb mértékben Pimper Erzsébet) menteni igyekeznek a vádlott növendékeket.... Ezeket a tapasztalatainkat és észrevételeinket [még aznap, december 18-án este – D. P.] közöltük az MDP egyik fontos tagjával és tőle tanácsot kértünk. Az illető alaposan ismeri Öllös Sarolta igazgatót. Tőle azt a tanácsot kaptuk, hogy forduljunk a Szakmaközi Bizottsághoz, és kérjük ott az ügy kivizsgálását.»¹²²

¹¹⁷ Emlékezett Molnár István 1949. január 19-i meghallgatása során. MNL OL XIX-I-1- u- 1040-Ö-2-1949. 153. d. 29–32.

¹¹⁸ A december 18-i és 20-i tanári értekezletek jegyzőkönyve sajnos nem áll rendelkezésünkre, ezért a történeteket csak a résztvevők visszaemlékezéseiből próbáljuk rekonstruálni.

¹¹⁹ „A tanári testület december 18-i értekezletén részt vettem, ... az öt felelősségre vont diáklányt bűnösnek tartom, de legbűnösebbnek Bende Margitot, akinek a tanári testület előtt tanúsított magatartása is elképesztő volt” – nyilatkozta Kallós Elekné tanárnő 1949. január 19-i meghallgatásán. MNL OL XIX-I-1- u- 1040-Ö-2-1949. 153. d. 10–11.

¹²⁰ Gyönyör Tekla nyilatkozata 1948. december 28-i meghallgatása során. Ugyanakkor, ugyanott Horváth Jolán a III. osztály főnöke is így emlékezett. MNL OL XIX-I-1-g.57-2-K-291445/1948. 250. d.

¹²¹ Ordas Katalin városi titkár néhány másik népi kollégista lánnyal együtt autóbaleset következményeként kórházban feküdt már december 18-án is, ezért helyettese képviselte a szervezet álláspontját.

¹²² Horváth Bendegúz 1949. január 18-i meghallgatásának jegyzőkönyvéből. MNL OL XIX-I-1- u- 1040-Ö-2-1949. 153. d. 8–9.

E vizsgálathoz december 19-én, vasárnap, a diákszövetség városi bizottságának titkársága és a képző diákbizottságának három tagja két dokumentummal készült. Az egyikben egyhangúan javasolták, hogy

„Magyarország összes középiskolájából zárják ki a 21 tagú diáksztrájk megszervezőjét és résztvevőit. A kivizsgálásra a kecskeméti szakszervezeti tanács titkárságát kérjük fel.”¹²³

A másikban az általuk „reakciónak” vélt és kizárásra javasolt 5 diáklány „védelmezői” ellen fordultak empátiát nem ismerő vehemenciájukkal:

„A Diákszövetség célkitűzései közé tartozik, hogy minden iskolában a demokratikus nevelést biztosítja és elősegíti. Ez a munka ellenállásba és akadályokba ütközik. A tanári kar egy része antidemokratikus és ezek passzív magatartásukkal és ellenállásukkal akadályozzák a Diákszövetség demokratikus átnevelő munkáját.

Az Állami Tanítónőképzőben a következő dolgok történtek. Az egész évben antidemokratikus magatartást tanúsító 5 tanulót az iskolai és a városi Diákszövetség vezetősége pozitív bizonyítékok alapján kizárásra javasolt. A javaslatról szóló jegyzőkönyvet átadtuk az Igazgatónőnek azzal, hogy azt továbbítsa az illetékes szakminisztériumnak. Az Igazgató egy állítólagos Gyalmos nevű miniszteri kiküldött¹²⁴ utasítására összehívta a tanári konferenciát.

Az egész konferenciának egyedüli célja volt a bűnösök tisztára mosása. Ezt bizonyítja az a tény, hogy a tanári konferencián nemcsak a tanárok vettek részt, hanem felvonultatták a harmadik osztályt is és azokat a növendékeket, akik idők folyamán szintén bebizonyították jobboldali magatartásukat. Jellemző eset, hogy Öllös Sarolta igazgató a Mindszenty tüntetésekor a főtitkártól és a városi vezetőség tagjaitól írásbeli utasítás iránt érdeklődött, és az elmaradt órákért aggályoskodott. Ugyanakkor a sztrájkba lépő 21 lány 10 igazolatlan óráját nem jelentette azonnal a felettes hatóságoknak. Ellenben mikor mentőtanúknak behívta őket, az a hozzáfűzni valója volt, hogy reméli, hétfőn már jönnek iskolába, és nem egészen helyesen cselekedtek. Arra a kérdésre, hogy meddig folytatták volna a sztrájkot, nyíltan kijelentették a sztrájkolók, hogy addig, amíg öt társuknak az ügyét a tanári kar nem rendezi, nem jönnek iskolába. Erre kérdezte meg Sarolta néni, ugye jöttek volna már hétfőn iskolába? A lányok tévován felelték, igen, mert hallottak róla, hogy a tanári kar vizsgálja ki a dolgot.

Bende Margit kihallgatásakor az Igazgatónő részletesen kitért a zsidóügyre. Amikor Bende azt a kijelentést tette, hogy Magyarországon a zsidók jólétben vannak, míg mások nyomorognak, Sarolta néni [ezt] elismerte és azzal magyarázta, hogy ez azért van, mert a zsidók elhalt rokonaiktól örökölték a vagyont.

Kerekes Ferencné és Pimper Erzsébet¹²⁵ tanárok minden tekintélyüket latba vetették, hogy tisztára mossák a vádlottakat és azt igyekeztek bebizonyítani, hogy a Diákszövetség vádjai koholtak, alaptalanok. A tanúkat pedig mint felelőtlen és egyéni bosszú által vezetett egyéneket tüntették fel.

Úgy látjuk, hogy a diákság tüntetése és reakciós magatartása mögött tanárok is állnak, ezért kérjük a Szakszervezeti Tanácsot, hogy tegye meg a lépéseket Öllös Sarolta és özv. Kerekes Ferencné leváltására és Pimper Erzsébet tanárnő kicserélésére vagy áthelyezésére.¹²⁶ Kérjük a Szakszervezeti Tanácsot, hogy a sztrájkolókkal kapcsolatban sürgősen hallgassák ki Futó Annát, Papp Máriát, Kovács Ilonát, Balai Sárát, Lapu Ilonát és Molnár Istvánt, hogy könnyebben kideríthessék ki volt a sztrájk elindítója.” (Aláírta: a képzős Vajda Valéria, Molnár István, Pető Mária és még 5 városi vezető.)¹²⁷

¹²³ A diákszövetség nagykecskeméti titkárságának javaslata. MNL OL XIX-I-1-u-1040-Ö-2-1949. 153. d. 1.

¹²⁴ Dr. Gyalmos János miniszteri osztályfőnök és Janson Vilmos főigazgató véleményét kérte a Diákszövetséggel kapcsolatos eljárásról az igazgató. (Öllös Sarolta 1948. december 23-i 1348/1948. ig. számú jelentésében a főigazgatónak. MNL BKML VIII. 83. Tk 1348/1948. sz.)

¹²⁵ „A december 18-i fegyelmi tárgyaláson jelen voltam és az ott elhangzottak alapján a vád alá vont 5 tanuló közül 4-et határozottan bűnösnek tartok, 1 tanuló ügyében nem látom a vádat bizonyítottnak. A kihallgatásokat nem én vezettem, csupán néha olyan esetben szóltam közbe, mikor úgy láttam, hogy nagyon bonyolódik az ügy, és a kihallgatásokat akartam... tovább lendíteni” – emlékezett erre 1949. január 19-i meghallgatása során Pimper Erzsébet. MNL OL XIX-I-1-u-1040-Ö-2-1949. 153. d. 11–14.

¹²⁶ Ez korántsem volt ritka a Diákszövetségben. 1948. november 27-én Kerek Gábor, a Diákszövetség országos elnöke Szávai Nándor VKM államtitkártól a csurgói kollégium „reakciós” igazgatójának leváltását kérte: „Macskássy Attila ... akadályozza a csurgói Diákszövetség működését. Reakciós gondolkodású és beállítottságú, eddig egyetlen pártba sem kérte felvételét. Akadályozza a NÉKOSZ kollégium létrehozását Csurgón. Kérjük ügyének kivizsgálását, és ennek megfelelően leváltását.” MNL OL XIX-I-1-1 3. d.

¹²⁷ A Diákszövetség nagykecskeméti bővített városi vezetőségének határozati javaslata a képzőben történekről MNL OL XIX-I-1-u-1040-Ö-2-1949. 153. d. 2.

Beadványokra a kommunista Zalai Sándor a Szakmaközi Bizottság titkára 19-én, vasárnap este 20 órára

„a szakszervezet hivatalos helyiségébe megidézte Öllös Sarolta igazgatót, özv. Kerekesné és Pimper Erzsébet tanárokat, az 5 kicsapott diáklányt és a 21 szimpátiatüntetőt közül egy nagyobb csoportot. A vizsgálatnál jelen voltak (Zalain kívül) a diákszövetség városi vezetőségének minden tagja, a tanítónőképző intézet iskolabizottságának főtitkára, szervezési és fegyelmi titkára. A meghívottak közül az igazgató és a tanárok, továbbá Futó Anna és Lapu Ilona növendékek jelentek meg. Ismertettem a meghívottak előtt a diákbizottság véleményét ... Ezután az érdekeltek is kifejtették saját álláspontjukat, amiből kb. kétórás vita keletkezett. Utána Zalai Sándor szakszervezeti titkár közölte velünk, hogy a Nemzeti Bizottság elé olyan javaslatot fog terjeszteni, hogy Öllös Sarolta igazgatót nyugdíjazásra, özv. Kerekes Ferencné pedig azonnali áthelyezésre kell javasolni a tanügyi hatóságoknak.”¹²⁸

Öllös Saroltát és a tanárnőket Zalai vélhetően nem tájékoztatta a rájuk vonatkozó javaslatáról, velük csak annyit közölhetett, hogy a tanítónőképzőben történtek ügyét a Nemzeti Bizottság elé terjeszti.

Erre még aznap késő este Öllös Sarolta – azt demonstrálandó, hogy hamis az ellene és a tanári kar ellen felhozott vád, mely szerint felmenteni kívánták a vádolt 5 tanulót – maga is levelet írt a kecskeméti Nemzeti Bizottsághoz:

„A kecskeméti állami tanítónőképző-intézet és leánylíceum növendékei közül a városi Diákszövetség vezetősége öt tanulónak, név szerint Bende Margit, Tapodi Emese, Lipóczy Mária, Lipóczy Sára, Kerekes Ilona, az ország valamennyi iskoláiból való kizárására tett javaslatot. Az igazgató a Diákszövetség javaslatát nyomban jelentette a tankerületi főigazgatóságnak és kérte, hogy küldjön ki valakit az ügy kivizsgálására. Mindeddig nem jött senki. A tanári kar december 18-án, szombaton megvizsgálta az ügyet, amelyről kiderült, hogy nagyrészen súlyos politikai természetű s forrásai iskolán kívül eső területre nyúlnak. A tanári testület súlyosan elítéli a vádlottakat, egyetért a határozatra vonatkozóan a Diákszövetség javaslatával. Mielőtt azonban a VKM-be felküldené az öt tanuló fegyelmi ügyében a határozatot, ismertetni óhajtaná azt a Nemzeti Bizottsággal. Először a vádak politikai természete miatt, másodsor azért, mert az intézet felettes hatóságától tanácsot kapott arra nézve, hogy az iskola fontosabb és nagyobb jelentőségű ügyekben keressen kapcsolatot a helybeli demokratikus szervekkel. Nagyon kérem, hogy az ügy sürgősségére való tekintettel, már a holnapi napon felvehessük a kapcsolatot.”¹²⁹

A tanítónőképzőben történtek a kecskeméti Nemzeti Bizottság előtt és a helyi sajtóban

A *Kecskeméti Lapok* 1948. december 19-i számában tudósított az ötök kizárására vonatkozó javaslatról:

„A Bethlen Kata Állami Tanítónőképző diákönkormányzata javaslatára a kecskeméti Diákszövetség az Állami Tanítónőképző öt növendékét: Bende Margit, Tapodi Emese, Lipóczy Margit harmadikosztályos tanulókat, Lipóczy Sára és Kerekes Ilona másodosztályos tanulókat kizárta. A kizárás indokolása, hogy az öt tanuló az iskolán belül nyíltan demokráciellenes magatartást tanúsított és több esetben fasiszta szölamokat hangoztatott.”¹³⁰

Ezzel a tanítónőképző ügye a szélesebb városi nyilvánosság elé került.

¹²⁸ Emlékezett Horváth Bendegúz városi titkárhelyettes 1949. január 18-i meghallgatása során. MNL OL XIX-I-1- u- 1040-Ö-2-1949. 153. d. 8–9.

¹²⁹ Öllös Sarolta íg. Kecskemét város Nemzeti Bizottságához a fegyelmi ügy kapcsán kapcsolatot kér. MNL BKML VIII. 83. Tk 1330/1948. sz.

¹³⁰ Kizárások, 1948. 2.

Vélhetően e cikknek is szerepe lehetett abban, hogy Zalai Sándor és Öllös Sarolta kezdeményezései nyomán a Nemzeti Bizottság már másnap, 1948. december 20-án foglalkozott e kérdéssel. Az akkori jegyzőkönyv nem áll rendelkezésünkre. Szabó Bence forrásgazdag tanulmányában ismertetett, idézett két véleményt az ülésről, mely érzékeltetheti számunkra, hogy milyen hangulatban közelítettek a témához.

„A tanítóképző növendékeinek nagy hányada ... földbirtokos, keresztény családok leányaiból tevődött ki. Többek a szerzetesi iskolák felszámolását követően, az angolkisasszonyok intézetéből kerültek ide. A »növendékek 50%-a az apácák által nevelt ... és nem vitás, hogy más szellemben voltak nevelve« – vélekedett Kovács László kecskeméti nemzeti bizottsági tag, melyhez Koltai Vilmos, az államvédelmi osztály vezetője hozzátette: az »Iskolák államosítása után a Bethlen Kata leánygimnáziumban, ahol ma is az iskolában 75%-a jobboldali kiváltságos emberek gyerekei járnak, kiéleződött az osztályharc.«.”¹³¹

Öllös Sarolta és Pimper Erzsébet parasztpártiak lévén, az NPP városi titkára felvetette, hogy nem a parasztpárt elleni hajszáról van szó? A nemzeti bizottság tagja Kecskés József az ülésen megjegyezte: „nem forog-e fenn az, hogy ilyen igazgatónőt – mármint parasztpártit – ki kell nyírni.”¹³² Erre egy pártközi megállapodás alapján¹³³ albizottságot küldtek ki a képzőbe az ott történtek kivizsgálására.

Közben december 20–22-én a Diákszövetség tanárok bevonásával folytatta a diáksztrájkban részt vett 21 diák kihallgatását, melynek során – eredménytelenül – a kezdeményezőket próbálták azonosítani. Ezt követően egyelőre csak belső használatra 2 vagy 4 diák kizárását/megbüntetését tartották indokoltnak, de a végleges határozat meghozatalát a téli szünet utáni időre, Ordas Katalin és ugyancsak sérült nékoszos társai felgyógyulásának idejére halasztották.¹³⁴

Ám nemcsak a diákszövetségi funkcionáriusok nyomoztak a tanítónőképző ügyében, hanem a velük akkoriban szoros munkakapcsolatban álló államvédelmi osztály munkatársai is. Bizonyára a Nemzeti Bizottság december 20-i ülése nyomán léptek akcióba: kizárólag az igazgatónővel rossz viszonyban lévő özv. Árva Józsefné, a Lorántffy Zsuzsanna Kollégium igazgatónője és nékoszos, valamint diákszövetségi források alapján lesújtó környezettanulmányt készítettek Öllös Saroltáról.¹³⁵ Ennek is jelentős hatása lehetett a Nemzeti Bizottság december 27-i állásfoglalására. (Tartalmát alább ismertetjük.)

Előbb olvasóink figyelmébe kell ajánlanunk az egyre szorultabb helyzetbe került Öllös igazgató 1948. december 23-i jelentését a tankerületi főigazgatóhoz:

„A Diákszövetség javaslatot nyújtott át az igazgatónak öt tanulóknak az iskolából való kitiltására, és kérte, nyomban terjesszem fel a felettes hatósághoz (Miniszter Úrhoz) e javaslatot az öt lánynak az ország va-

¹³¹ Ismertette, idézte: Szabó, 2010. 319.

¹³² Idézte: Szabó, 2010. 368.

¹³³ MNL BKML XXXV. 43. 20. ő. e. A kecskeméti pártbizottság jelentésében a december óról. 4.

¹³⁴ Lásd erről az 1949. január 21-i tanári értekezletről alább közöltek. MNL BKML VIII. 83. 1949. január 18-án Horváth Bendegúz így nyilatkozott erről: „A diákvezetőség ... december 20., 21., 22-én kihallgatta a szimpátiasztrájkban résztvevő 21 diáklányt. Ott olyan határozatot hozott, hogy közülük csupán kettőnek az eltávolítását fogja javasolni..., a többinek pedig különböző kisebb fokú fegyelmi büntetések kiszabását határozza el. ... erre csak január 16-án este tartott ülésen került sor.” MNL OL XIX-I-1-u-1040-Ö-2-1949. 153. d. 8–9.

¹³⁵ A kecskeméti ÁVO-n 1948. december 21-én készült környezettanulmány Öllös Saroltáról. MNL OL XIX-I-1-u-1040-Ö-2-1949. 153. d. 8.

lamennyi középiskolájából való kizárására. Első percben láttam az ügy súlyos és bonyolult voltát, ezért kértem a Főigazgató Urat, hogy küldjön ki valakit az ügy kivizsgálására.

Időközben kedvező alkalmam nyílt arra, hogy e kérdésben személyesen beszélhessek dr. Gyalmos János miniszteri osztályfőnök úrral és Janson [Vilmos] főigazgató úrral, akiktől tájékoztatást kértem a tanárikar és a Diákszövetség együttműködésére vonatkozóan. Megerősítettek elgondolásomban, hogy először a tantestület foglalkozzék az ügygel. Meg is cselekedtük, de a diákszövetségi tagokban bizalmatlanságot keltett, annyira, hogy fellebbeztek a helyben lakó Zalai Sándor úrhoz, a Szabad Szakszervezet megyei titkárához, aki maga elé rendelte a tanárikar 3 tagját, a diákszövetségi képviselőket és a fegyelmi gyűlésre vonatkozó beadvány alapján vizsgálatot tartott. A kérdés egyre bonyolódott és nehezedett. Jelentést tettem a kecskeméti Nemzeti Bizottsághoz, 20-án pedig telefonon kerestem a Főigazgatóságot. Sárközy titkár úrral sikerült beszélnem, akivel abban állapodtunk meg, hogy felterjesztem az iratokat. Ezt karácsony előtt nem tehetem, mert a jegyzőkönyvek egy része a Nemzeti Bizottságnál van, továbbá azért sem, mert újabb fegyelmi vétségek (a kitiltottakkal való szolidaritás) ténye merült fel. Ebben az ügyben még folyik a Diákszövetség vizsgálata. Ez alkalommal a tanárikar és a magam nevében tisztelettel kérem a Főigazgató Urat, hogy a vádak természete miatt, az ügy kivizsgálását az ünnep után nyomban elrendelni szíveskedjék.¹³⁶

Az igazgatónő sokáig figyelmen kívül hagyott kérését nyomatékosította a kommunista Kecskemét c. lap 1948. december 25-i, karácsonyi számának 1–2. oldalain megjelent *Mi történt a »Bethlen Kata« tanítónőképző III. osztályában? A lányok egy részét megfertőzte a kerekegyházi rémhírközpont, majd Jancsó Imre katolikus hitoktató és az eredmény: 26 kicsapás az ország összes iskoláiból* című cikk megjelenése. Az ÁVO és a Diákszövetség forrásaiból származó tartalma:

„...Az ügy előzményei régebbi keletűek és visszanyúlnak Kerekegyházára. Itt működött az a rémhírközpont, melynek Vári plébános volt a vezetője és amely néhány diáklány bekapcsolásával a rémhírekkel ellátta Kecskemétet is. Amikor a kerekegyházi rémhírközpontot leleplezték és felszámolták, annak szerepét Jancsó Imre kecskeméti hitoktató lelkesítette át.

A Bethlen Kata tanítónőképzőt vette célba, ahol vegyesen tanultak a reformátusok és az Angolkisasszonyok volt növendékei. Jancsó atya az utóbbiak beszerzésére tért rá. Amint nem tudott az iskolában elvégezni, elvégezte a paróchián. Éjszakánként idején lakására rendelte a lányokat, akiket konkrét utasításokkal látott el.¹³⁷ Így született meg az a kb. 390 népi demokráciát és vezetőit gyalázó röpcédula, melyekkel elárastották a várost.¹³⁸

A rendőrség figyelmeztette Jancsót, hagyjon fel mesterkedéseivel. A hitoktató azonban a figyelmeztetésben nem jóindulatot látott, ami tulajdonképpen volt, hanem a demokrácia gyengeségét látta és tovább folytatta lelkiismeretlen, aljas és bűnös szervezkedését. Az iskolában valóságos »osztályharcot« szervezett. A demokratikus ifjúsági egyesületektől eltiltotta és elriasztotta a katolikus növendékeket, gyanús szándékú egyesületekbe szervezte be őket.¹³⁹ Amikor a városban a Szabad Nép agitáció folyt, amiben az iskolák növendékei természetesen nem vettek részt, a lányokat Új Ember agitációra küldötte.

Odáig fejlődött, már a dolog, hogy a lányok már nem akartak egymás mellett ülni a padokban, Jancsó egymás ellenségévé nevelte őket. Ilyen körülmények között érkezett el december 9-e, [7-e – D. P.] amikor a diákság önkéntes elhatározásból tüntető felvonulást rendezett Mindszenty ellen. A tüntetéshez csatlakozott az egész III. osztály is,¹⁴⁰ kivéve öt lányt, akik kijelentették, hogy nem hajlandók a tüntetésben részt venni (ez is bizonyítja a hatalmas arányú megmozdulás önkéntes jellegét) és bent maradnak a tانتetemben. Itt várta meg a tüntetés végét Jancsó atya is. Amikor a lányok visszajöttek a tüntetésből, látták, hogy a táblára fel van írva: »Éljen Mindszenty!« Egy katolikus kislány nyomban letörölte a provokáló

¹³⁶ Öllös Sarolta 1948. december 23-i 1348/1948. ig. sz. jelentése a főigazgatónak. MNL BKML VIII. 83. Tk 1348/1948. sz.

¹³⁷ Ennek forrása Horváth Bendegúz lehetett. 1949. januári kihallgatása során utalt erre is. MNL OL XIX-I-1- u- 1040-Ö-2-1949. 153. d. 8–9. Moduna (Balai) Sarolta 2024-ben említette, hogy – természetesen nem éjszaka – de valóban többször jártak a lelkesítő tanári szerepében megingathatatlan Jancsó Imre lakásán.

¹³⁸ Jancsó Imre tagadta, hogy a röpcédulázáshoz bármi köze lett volna. A kongregáció legalitását féltve tanítványait óvta az ilyen akcióktól. Zárdaügnői jelentés, lehallgatás? Ugyanerről, Jancsó aktáiban. ÁBT L V-141190/1. 28–32.

¹³⁹ Erről semmilyen forrás sem áll rendelkezésünkre. Lehet, hogy légből kapott rágalmazás volt.

¹⁴⁰ Többségük a tüntetés idején valóban elhagyta az iskolát. A tüntetésen való részvétel helyett sokan mellékutcákba bújtak, s csak az onnan visszatérőkhöz csatlakozva tértek vissza a képzőbe.

feliratot, mire Jancsó, különös formában értelmezve a szabadságjogokat, igen keményen megkorholta.¹⁴¹ A tüntetésben résztvevőket azonban; még más meglepetések is fogadták. Az ifjúsági újság, a Március 15 [faliújságja – D. P.] tele volt firkálva: Pizkos kommunista és egyéb becstelenségekkel.¹⁴² Bende Margit, aki Jancsó látható főmegbízottja volt az iskolában,¹⁴³ nyilas dalokat énekelt: Éljen Szálasi meg a Hitler, üssük a zsidókat bikacsökökkel!

Jancsó atya rendkívül mozgékony volt ezekben az órákban. Jóllehet csak két hittanórája volt, mégis állandóan az intézetben tartózkodott – ezt tette máskor is – és óraszünetekben magához gyűjtötte az angol-kisasszonyok volt növendékeit. Ekkor tárgyalták meg a várható fejleményeket és ekkor adott Jancsó utasításokat. Így állapodtak meg abban, mit tesznek, ha kicsapásokra kerül a sor és ha Jancsót valami baj érné.¹⁴⁴ Így született meg már másnap az a rémhír, hogy Jancsót a rendőrség elvitte, jóllehet egyszerűen megszökött a paróchiáról, ahova ma sem tért még vissza. December 15-én [14-én – D. P.] összeült a Diákszövetség, amely alaposan, töviről–hegyire kivizsgálta az ügyet és meghozta szigorú, de mindenben igazságos ítéletét: Bende Margit és öt társa [és négy társa – D. P.] nem méltó arra, hogy a demokrácia iskoláiban tanulhasson. Kicsapták az öt diáklányt Magyarország összes iskoláiból.

Bár az iskola növendékeinek túlnyomó nagy része várta és helyeselte ezt az ítéletet,¹⁴⁵ a III. osztály egyes diáklányai tovább szították a tüzet a szökevény Jancsó atya szellemében és az előzetes megbeszélések alapján. Amikor az egyiktől megkérdezték, tudod-e, mi a demokrácia, így felelt kérkedve: Torkig vagyok vele, utálom ezt a rendszert! A másik pedig, aki pedig jó rajzoló, ezt hirdette: Nem veszek részt az iskola munkájában,¹⁴⁶ mert tudom, hogy munkámmal a demokráciát erősíteném, ennek pedig ellensége vagyok! Nyíltan izgatott a harmadik a színházban műsorra tűzött Fösvény ellen: Ne nézzétek meg, inkább egy szerelmes angol filmet a moziban.

Bende Margit, akiről kiderült, hogy Barankovics-párti képviselőnek a lánya,¹⁴⁷ a legeszeveszettebben izgatott: Nem lesz ez így mindig, mert jönnek az amerikaiak... December 17-én a III. osztály 58 tanulója közül nem jött be az iskolába 32 lány. Mindössze 26-an voltak a padokban. Ez a jelenet másnap megismétlődött. A diákok maguk elhatározták,¹⁴⁸ mivel, gyanússá vált a dolog, hogy megnézik a lakásukon a »betegeket«. A legtöbbet azonban nem találták otthon, mindössze tizenegyről lehetett megállapítani, hogy valóban beteg. Nem volt kétséges: 21 lány sztrájkot kezdett. Szombaton délután végre az igazgatónő berendelte őket és volt köztük néhány becsületesebb, aki mindjárt kijelentette, hogy mindaddig sztrájkolni akartak, amíg öt kicsapott társukat nem veszik vissza az iskolába.

Vasárnap egész nap iskolai nyomozás folyt, ebbe belekapcsolódott a Nemzeti Bizottság és a Pedagógusok Szakszervezete is és hétfőn összeült a tanári konferencia, mely döntött: mind a 21 sztrájkoló diáklányt kizárta az intézetből.¹⁴⁹ Most már rend és nyugatom van az intézetben, simán, nyugodtan folyik a tanítás és a tanulás.

Ez történt a Bethlen Kata tanítónőképző III. osztályában. Az ügy, mint már jelentettük, a Nemzeti Bizottságot is foglalkoztatta, mely megállapította a megtett intézkedések feltétlen szükségességét, de megállapította azt is, hogy a kötelező éberség elmulasztásáért, az időközi kellő intézkedések elmulasztásáért súlyos felelősség terheli az igazgatónőt és két tanárnőt is. Az ő ügyükben sem késhet sokáig a döntés.¹⁵⁰

Másnap, december 26-án, az ily módon immár nyilvánosan is üldözötté vált igazgatónő megpróbált előre menekülni. Sietve elküldte a tanári kar külső nyomás alatt született határozatát a tankerületi főigazgatóságra:

¹⁴¹ Jancsó Imre szerint nem a letörléseért, hanem a felirat feljelentéséért korholta a diáklányt, illetve a feliratok miatt őt támadó diákbizottsági vezetőt. Zárdaügnöki jelentés, lehallgatás? Ugyanerről, Jancsó aktáiban. ÁBTL V-141190/1. 28–32.

¹⁴² Ez már korábban történt, s csak egy felirat volt, az is átfirkálva a plakáton.

¹⁴³ Erre vonatkozó forrással nem rendelkezünk.

¹⁴⁴ Erre vonatkozó forrással sem rendelkezünk.

¹⁴⁵ Légből kapott állítás.

¹⁴⁶ Nem az iskola, a Diákszövetség munkájában nem kívánt egy-két diák részt venni.

¹⁴⁷ 1949. január 20-i meghallgatása során Öllös Sarolta közölte: „Nyilas dalokat nem énekeltek. Egy növendék énekelt dúdolva a tanúvallomás szerint. A politikai vezetők ócsárló kifigurázása egy növendék részéről fordult elő, kinek az apja Barankovics-párti képviselőjelölt volt. Ezek is a legutóbbi időben.” MNL OL XIX-I-1- u- 1040-Ö-2-1949. 153. d. 8–41.

¹⁴⁸ Valójában Öllös Sarolta küldte el osztálytársaikat egy aznap délutáni tanári értekezletre invitáló levéllel.

¹⁴⁹ December 20-án még nem határoztak a 21 sztrájkoló ügyében.

¹⁵⁰ Mi történt, 1948. 1-2.

„kérem, hogy a kecskeméti áll. tanítónőképző és leánylíceum öt növendékének az ország valamennyi középiskolájából való kizárására a VKM úrnak előterjesztést tenni szíveskedjék:

A növendékek neve és adatai: Bende Margit, 1930. büntetése nem volt, Lipóczi Mária, 1930. büntetése nem volt, Tapodi Emese, 1932. büntetése nem volt, Lipóczi Sára, 1931. büntetése nem volt, Kerekes Ilo-
na 1931. büntetése nem volt.

A kizárás oka: antidemokratikus magatartásuk, amelyről a tanári kar a tárgyalás folyamán meggyőződött. A fegyelmi ítélet: kizárás az ország valamennyi középiskolájából. IX. fok. ... A részletes tárgyalás jegyzőkönyvét nem áll módomban csatolni, mert azt a helybeli Nemzeti Bizottságtól nem kaptam vissza, éppen azt a részt nem, amely a tanúvallomásokat tartalmazta.”¹⁵¹

Nem is kaphatta még vissza, hiszen a Nemzeti Bizottság másnap, 1948. december 27-én hallgatta meg a korábban kiküldött albizottsága javaslatát, és fogadta el határozatát. Arra az ülésre – miheztartás végett – meghívta a város összes középiskolájának igazgatóját. Még távollétükben a bizottság tagjai összegezték véleményüket.

Zalai Sándor: „Tudomásom szerint a diákönkormányzat határozott a Bethlen Kata Tanítónőképző Intézetben szervezett terror [?] résztvevői felett és azt javaslom, hogy hagyjuk helyben ezen határozatot. Javasolom a Nemzeti Bizottságnak, hogy a diákönkormányzat által hozott javaslat szerint 5 lány után a 21-et is csapják ki, de a Diákszövetség vizsgálja felül, s szociális szempontokat figyelembe véve döntsön.

Fehér István tudomása szerint a terror [?] és a szervezkedés előkészítője és irányítója 7-8 leány volt.

Zalai Sándor: Ismét javasolja, hogy a Diákszövetség csapja ki a 7-8 leányt. A bűnösöket büntessék, aki nem bűnös, azt ne bántsák. Öllös Saroltára nézve tekintettel, hogy hónapokon keresztül nem jelentett, hiszen már előzőleg március 15-én telefirikálták a padokat piszkos kommunista ellenes jelszavakkal, mindez nem jelentette... Oda egy erőskező igazgató kell, nekünk garancia legyen, hogy ilyen a jövőben ne forduljon elő. Kerekesnére vonatkozóan azt a javaslatot terjeszti elő ..., hogy helyezzessék el Kecskemétről...

Kecskés József bizottsági tag: „Az albizottság lefolytatta nyomozási munkáját és úgy látja jónak, hogy az igazgatónőt..., Öllös Saroltát el kell távolítani az iskola éléről. Nem megfelelő egy iskola vezetésére, demokratikus szellemben nem tud nevelni. Nem vétett ugyan kimondottan, nem lehet azt megállapítani, hogy ő volt a kezdeményező, de mulasztás terheli. És így nem látni azt, hogy őre volna az iskolában a demokráciának. Kerekesnére vonatkozóan... úgy látta az albizottság, hogy el kell helyezni más helyre.”

Az igazgatók behívása után Dugár Sándor felszólalása elején lényegében megismételte a Kecskemét c. lapban két nappal korábban közölt vádakat, majd így folytatta:

„A Nemzeti Bizottság arra az elhatározásra jutott, ha tovább is így megy, annyira elfajulhat az ifjúság részéről ez a bizonyos ellen-állásfoglalás, hogy a Nemzeti Bizottságnak ebben az ügyben cselekedni kell. ... [A] Nemzeti Bizottság kinyilvánítja azt a határozatát, hogy felelőssé teszi az iskolák igazgatóit és a vezetőit azért, ami az iskolában történik, továbbá azt, hogy mint a tanári testület hivatalos főnökei kényszerít-sék, vagy készítsék a tanári testület minden egyes tagját arra, hogy a Diákszövetség munkájában cselekvően vegyenek részt, és közös erővel térjenek ki a mai fontos politikai eseményekre és legyenek mindenben segítségére a diákönkormányzatnak. Reméli a Nemzeti Bizottság, hogy a többi iskolában nem ismétlődik meg ez az esemény, amikor is súlyos ítéletet kellett hozni, hogy az 5 kizárt tanulón kívül 21 tanulónak a személyét is felül fogja vizsgálni és kizárási javaslatát fogja javasolni az intézetből.

Zalai Sándor: Én ... azt tapasztaltam, és a legsúlyosabbnak találom, hogy nem történt semmiféle olyan intézkedés, amely megelőzte volna az ilyen cselekedeteket, amikor még fasiszta indulóktól sem riadtak vissza. Ha a legelső alkalommal szigorú vizsgálatot indítottak volna a tettesek ellen, ha a demokráciaellenes plakátok, feliratok firkálójánál azonnal történik intézkedés, nem fajultak volna idáig az események. Én arra kérem a megjelenteket, hogy igyekezzenek megelőzni a bajt, részben a neveléssel, részben pedig, ha valahol valami felüti a fejét szigorúan. Mint ahogy mi is fogunk cselekedni azok ellen, akik súlyosan vétkeztek, ne elégedjünk meg, hogy kicsapjuk őket, hanem rendőri vizsgálatot is kérünk ellene, hogy ne a 18 éves lányokat állítsunk oda bűnösnek esetleg 30–40 évesek helyett, akik az irányítók és a

¹⁵¹ Öllös Sarolta ig. a tankerületi főigazgatónak Tk 1357/1948. sz. alatt felterjesztette – a diákszövetség javaslata alapján – a tanári kar határozatát 5 növendéknek az ország valamennyi középiskolájából való kizárására. MNL BKML VIII. 83. 1357/1948.

felbujtók. Ha el akarjuk kerülni ezeket a dolgokat, akkor meg kell előzni és legszigorúbban járjanak el azok ellen, aki a demokrácia elleni viselkedésükkel érdekessé akarják tenni magukat.

Fehér István: ... [M]eggyőződésem, hogy más iskolában is vannak ilyen történetek. Amikor a Mindszenty ellenes tüntetés volt több iskolában is maradtak bent növendékek és alig ment ki néhány tanár velük és az is előfordult, hogy éppen a tanár hívta fel a figyelmet, hogy menjenek haza ne csatlakozzanak a tüntetőkhez. Így történt meg hogy a növendékek egy része hazament, egy része kiment a diákokkal tüntetni, egy része pedig ottmaradt az iskolában. Pontos értesítést kaptunk, hogy általában nem vállaltak szolidaritást a tanárok a növendékekkel és bent maradtak az iskolában. Mi éppen ebből indultunk ki, hogy ez állapot nem mehet tovább. Nagyon furcsának találjuk és telnek a hetek és hónapok halmozódnak egymás után az események és nem kapunk az iskolák igazgatóitól jelentést. Nagyon fontos funkcióban vannak és kellene, hogy ilyen értelemben meglenne a kapcsolat a Nemzeti Bizottság és az iskolák igazgatói között. Ha észreveszik, hogy az iskolában olyan tünetek vannak, amelyek demokráciaellenesek a diákok részéről kellene, hogy az igazgató, ha a demokrácia mellett foglal igazán állást, nekünk számolna be. Minden igazgató pártba tartozik. Így számoljon be a saját pártjának a demokráciaellenes eseményekről, vagy számoljon be a Nemzeti Bizottságnak. Pártok nem tudják, hogy demokráciaellenes dolgok folynak az iskolákban. Kiértékelhetjük és megállapíthatjuk, hogy mind a 3 pártban van komoly hiba, hogy a párt tagjai nem számolnak be, feltétlen a Nemzeti Bizottság elé kell hozni és most is megállapodtunk, hogy idehívjuk az iskolák vezetőit és itt arra szeretnénk felhívni a figyelmet, ami ilyen értelmű utolsó figyelmeztetés lenne, hogy minden egyes személy a pártjával szoros kapcsolatot teremtsen, továbbá a Nemzeti Bizottsággal, hogy ne forduljon elő, hogy diákokat kelljen kicsapni. Ha hamarabb bekapcsolódtunk volna az ügybe, nem kellett volna diákokat kicsapni és tanárokat eltávolítani.”

A hozzászólásra való felszólítás után elsőként Öllös Sarolta kért szót:

„Én a tankerületi főigazgatóságnál jelentést tettem és személyesen is eljártam. Az a növendékcsoport, akik Jancsó mellett voltak, ott bajok voltak. Jancsó plébánost magát is behívtam és figyelmeztettem, hogy óvakodjék minden olyan munkától, amely a növendékek munkáját megakasztja. Legutóbbi alkalommal azt mondtam Jancsónak, hogy nem engedem a Czollner téri templomba a növendékeket, mert az messze van, és ezután történt a tüntetés. Én az osztállyal is foglalkoztam. Nem úgy áll egészen a helyzet, hogy a tanári kar nem tudott a nyomozásról. Amikor a diákönkormányzat hozzánk jött, azt mondtam, nagyon örülök és most együtt tudjuk elintézni az ügyet. Ez volt a tanári kar elgondolása is, mert hiszen szűk tanári körben az eltávolítás mellett döntöttünk és a 4 lánynak az ügye¹⁵² is tudott dolog volt. Az iskola megtette a jelentését, lehet azonban, hogy ilyen nagy nyugtalansággal szemben, amely Jancsó eltűnésével merült fel, kevés volt, de tett az iskola lépéseket és semmiesetre sem nézte el, hanem nagyon is rosszállotta ezeket a kérdéseket. Amikor pedig a tüntetés volt, nem tartózkodtak az iskolában a növendékek. A tanárok pedig azért nem jelenhettek meg, mert tantervkülönbözeti vizsgálat volt, amelyet budapesti kiküldött vezetett. Én magam jártam végig az osztályokat, bent az iskolában nem volt senki. Jancsó azután nem tartózkodott az iskolában, elment. Akik bent maradtak, betegek voltak, azokat le is küldtem a betegszobába. Csak egy osztály maradt ott véletlenül, akik nem kapták meg az értesítést, mert távollévő épületben voltak énekórán. Az alatt, amíg a tüntetés volt, ez a növendékcsoport nem tartózkodott az iskolában. Tisztelettel kérem ennek az ügynek, a tanári kar nevében is, kivizsgálását, és így egészében látná a bizottság és világosan, hogy a tanári kar nem volt elnéző, vagy hanyagoló ezen a téren. Lehet, hogy nagyobb erő kellett volna a dolgokhoz. Az pl., hogy a rendőrségen voltak, véletlenül jutott tudomásomra, viszont amikor a növendékek nem jöttek iskolába, azt mondtam, várjuk meg a második napot, akkor derült ki, hogy mit akarnak. És másnap én küldtem a növendékeket, hogy menjetek és nézzétek meg, hogy miért nem jöttek iskolába.”

Ezt követően a többi igazgató beszélt. Majd ismét Zalai Sándor szólt hozzá:

„nem tartottak kapcsolatot a Nemzeti Bizottsággal és a saját pártjukkal sem, sőt akkor sem tartották fenn a kapcsolatot, amikor Zalai bizottsági tag kérte erre a Bethlen Kata tanítónőképző tanári karát, hogy ezáltal közelebb hozzák a szálakat és hogy megbeszéljék a kérdéseket. Ezen felkérés, illetve figyelmeztetés a nyár folyamán történt, de úgy látszik tőlem nagyon félhettek... és figyelmeztettek, hogy ne is álljanak

¹⁵² Vélhetően a kicsapottakkal való együttérzésüket nyíltan vállaló négy tanulóra utalt az igazgatónő.

szóba; hogy le fogom internáltatni, holott én senkit sem internáltattam le Kecskeméten. Ezzel szemben azt tapasztaljuk, hogy a kapcsolatot nem tartják fenn, bár a pártunkba beléptek, hogy fedőszervük legyen a párt, de ők nem a demokrácia szellemében jártak el, tisztelet az egész kevés kivételnek, nem is tartják velünk a kapcsolatot, csak akkor, amikor olyan dolog történik, hogy a párt álljon ki mellettük, diákokért, vagy a tanárokért. Viszont abban, hogy az igazgató úrnő és a tanárnők nem voltak okai a bekövetkezett eseményeknek, csupán negatívumot lehet megállapítani. Szerintem, ha tettek volna intézkedéseket két hónappal ezelőtt nem történt volna meg a szervezkedés.”

Erre Öllös Sarolta közölte, hogy

„nevelő vonalon akarta megoldani az átnevelést, amelynek eredménye tapasztalható is volt, mert egészen más képe van a Jancsó csoportnak, amikor szeptemberben lépett be hozzájuk, vagy amikor most belép. ... Én mindig reméltem, hogy nevelő vonalon tudjuk elérni a növendékek átnevelését.”¹⁵³

Ezt követően az iskolák vezetői távoztak, majd határozatot hoztak:

„kimondja a bizottság, hogy a Bethlen Kata Tanítónőképző Intézet igazgatónőjét az iskola éléről és az iskolából való eltávolításra javasolja. Kerekes Ferencné tanárnő helyeztessék el Kecskemétről, 5 tanuló kizárásán kívül 21 tanuló kizárását javasolja a diákönkormányzatnak azzal, hogy a diákönkormányzat vegye vizsgálat alá bűnösségük súlyát és szociális helyzetüket.”¹⁵⁴

Ezzel a kecskeméti középiskolák igazgatói és tanárai számára a Diákszövetséggel való együttműködés, a Nemzeti Bizottsággal és az abban helyet foglaló pártokkal való politikai kapcsolattartás, és a „klerikális reakció elleni harc” nyomatékos kötelezővé tételéhez illusztrációként, ürügyül használt tanítónőképzős történet érdemi része lezárult. A pedagógusok sorsa teljesen, a diákok sorsa részben eldőlt. Ezt csak nyomatékosította, hogy a MDP Nagykecskeméti Pártbizottságának titkára, Fehér István a nála is megfordult képzős vizsgálati iratoknak a tankerületi főigazgatóhoz való visszaszármaztatása során közölte:

„a határozatok meghozatalában Pártunk mindenütt támogatta a vizsgálóbizottságokat, valamint a diák-szövetség önkormányzatát, és így határozatuk Pártunk Végrehajtó Bizottságának véleményével teljesen egyezik. Kérjük ennek megfelelően mielőbbi szíves intézkedését.”¹⁵⁵

¹⁵³ „Az összevonásra tett javaslatba a magam részéről nem könnyen mentem bele, mérhetetlen felelősséget, gondot és munkatöbbletet vállaltam. Mindezt a demokrácia érdekében tettem, jót akartam. A kezem alá került új növendéksereg átnevelésével komolyan és tervszerűen foglalkoztam. Tisztában voltam azzal, hogy ez a feladat nem hajtható végre könnyen, máról-holnapra nem történhet meg. Mert évtizedes hatások ellensúlyozásáról vagy összetöréséről van szó. Itt gyors munkával, átmázolással vagy csupán jelszavakkal nem lehet tartós és mélyreható változást elérni. Hosszú és alapos munka vezethet eredményre. Feladatom lényegét ismertem. A módszerre nézve éppen pedagógiai tapintatból a barátságos magatartást választottam az újonnan jöttekkel szemben. Taktikai szempontból is ezt láttam helyesnek, a stratégiai vonalvezetéssel sem kerültem ellentétbe, mert magatartásom nem a demokrácia ellen irányult, hanem annak érdekében állt” – írta bővebben 1949. március 30-án, a miniszternek írt „észrevételeiben”, Öllös Sarolta. MNL OL XIX-I-1-u-1040-Ö-2-1949. 158. d.

¹⁵⁴ Kecskeméti Nemzeti Bizottságának 1948. december 27-i ülésének jegyzőkönyvében. MNL BKML XVII. 46. 710/1948. N. B.

¹⁵⁵ 1949. január 3-án az MDP Nagykecskeméti Pártbizottságának titkára Fehér István megküldte Angyal János főigazgatónak az iratokat, véleményt nyilvánítva. MNL OL XIX-I-1-u-1040-Ö-2-1949. 153. d.

A kecskeméti ÁVO, s a tanügyigazgatási szervek vizsgálatai, döntései – a kecskeméti képzős tanárok kollégáik melletti kiállása

Az 1948/1949 fordulóján, a hercegprímás letartóztatása után az országban egyértelművé vált hatalmi helyzetben a tantestületeknek, tanügyigazgatási szerveknek alig maradt önálló mozgástere. Nem voltak abban a helyzetben, hogy érdemben figyelmen kívül hagyják a Nemzeti Bizottság és az MDP Bizottság állásfoglalásait. Csak annak végrehajtására, azon belül részletek finomítására, szabályozására, illetve a formálisan létező jogi keretekbe illesztésére/kényszerítésére gondolhattak. A kommunista *Kecskemét* csúsztatásokat, alaptalan állításokat valós elemekkel keverő, lényegében az államvédelmi osztály értelmezési keretét megjelenítő cikke már egyértelműen jelezte: a továbbiakban szó sem lehet az ügy árnyalt, tárgyyszerű kezeléséről. A formalitások betartásával koncepciók eljárást vittek végbe a képzős pedagógusok vizsgálat alá vett kollégáikról alkotott véleményét teljesen figyelmen kívül hagyva.

Az államvédelmi osztály Öllös Saroltáról

A Nemzeti Bizottság, a párt- és társadalmi szervezetek véleményének formálódását nagymértékben befolyásolta a kecskeméti államvédelmi osztály 1948. december 21-én Öllös Saroltáról adott „környezettanulmánya”:

„...[I]gazgatóvá történt kinevezése után házvezetőnőt fogadott dr. Miklós Gézané személyében. Házvezetőjének megtiltotta, hogy a doktori címet használja, azzal a megindokolással, hogy az igen visszatetsző lenne, ha a cseléd lányát doktornak szólítanák.

Az 1930-as évek elején a VI. fizetési osztályba léptették elő. Elöléptetése után a volt kollégáit arra szólítottak fel, hogy tovább ne tegezzék, hanem szólítsák nagyságos asszonynak. 1938-ban megbízhatósága és története következtében a m. kir. kormánytól megkapta a kormányfőtanácsosi címet, illetve méltóságosnak szólíttatta magát. Beosztott tanáraival szemben antiszociális magatartást tanúsított. Heti 75 óra tartására kötelezte a tanárokat akkor, amikor rengeteg tanár és tanító állás nélkül volt. Ebben az időben fel is szólították hivatalosan, hogy a túlórákat állás nélküli tanárokkal és tanítónőkkel oldja meg, azonban... ezt nem volt hajlandó, még a tanári kar kérésére sem teljesíteni.¹⁵⁶ Zsarnoki természete miatt mindenki haragudott rá.¹⁵⁷

Politikai pártnak tagja nem volt, politikával nem foglalkozott, de a múlt rezsime mindenben hűen kiszolgált. Ezt bizonyítja a kapott kitüntetése is.

¹⁵⁶ „A tanulóotthonban nevelőtanárok és nevelők működtek. Az első csoportban említettek tanítottak is, a nevelők kizárólag nevelői munkát végeztek. A nevelőtanároknak heti két délután volt 3-10 óráig terjedő, egy-egy óra uzsonna és vacsoraszünettel megszakított inspekciójuk. A nevelőknek az állami rendtartásszerű beosztásuk volt, a megszabott szabadnapokkal, tanítással nem foglalkoztak, ha ritkán mégis előfordult, akkor az óraadásért külön díjazásban részesültek. Egyébként elfoglaltságuk, beosztásuk idején sem volt terhes szolgálat, mert délelőtt a növendékek nem voltak a tanulóotthonban. Ilyenkor a köztartási számadások vezetésében kellett segíteniük, amely legfeljebb egy órai komoly elfoglaltságot jelentett. Nyáron, tavasszal, ősszel az intézet udvarán tarthatták meg a felügyeletet, tehát mindig szabadlevegőn lehettek. A szigorú tanulóórától eltekintve (5-7-ig), ha be voltak osztva, a délutáni felügyeletben és vacsora után saját munkájukkal foglalkozhattak, olvasmány, kézimunka stb. Ellenszolgáltatásuk megvolt, bőséges ellátást kaptak, fűtést, világítást, lakást, mosást, térítményt nem fizettek. Ha rossz sorsuk lett volna a nevelőknek, akkor nem maradtak volna meg hosszú időn át a tanulóotthon szolgálatában, ahonnan többen csak férjhez menésük idején távoztak el, vagy még most is ott szolgálnak” – írta erről Öllös Sarolta 1949. március 30-án a Budapestvidéki tankerületi Főigazgatóság 1949. március 22-i, 881-2/1949. sz. határozatára a miniszterhez írt észrevételeiben. MNL OL XIX-I-1- u-1040-Ö-2-1949. 158. d.

¹⁵⁷ Lásd ehhez a tantestület tagjainak véleményét alább.

A felszabadulás elől Kecskemétre Budapestre menekült. Jellemző a magatartására, hogy a menekülés alkalmával a háztartási alkalmazottnak annak saját holmiját nem engedte elvinni, helyette a szőnyeget vitette vele. A felszabadulás után visszatért Kecskemétre. A tanítónőképző újbóli megindulásakor már ugyancsak, mint igazgatónő működött.

A felszabadulás utáni magatartása megváltozott. Tanáraihoz és az iskola alkalmazottaihoz igen engedékeny lett azért, mert féltette az állását. Tanítványaival szemben továbbra is antiszociális magatartást tanúsított. 1948-ban az iskola államosítása alkalmával például nem vette fel az internátusba sem ingyenes, sem 40 forintos növendékként Kiss Irént, aki egy egyszerű özvegy mosónőnek a leánya. Az ingyenes és a 40 forintos növendékek legnagyobb része jómódú, kulák szülők gyermeke, de olyan is van, akinek az édesapjától a földosztás során földet vettek el.

Különösen az iskola államosítása után tűnt fel Öllös Sarolta régi szellemű tanítása. Többek között a kötelező szemináriumi oktatásra leküldött anyagokat nem adja jól le, azt a saját tetszése szerint magyarázza, például egy időben elő volt írva Darwin elméletének ismertetése, ezt azonban nem ismertette a növendékekkel. Osztályzásnál és a növendékek minősítésénél több tekintetben elfogult. Például kiállt az egyik református pap leánya mellett, azt állította, hogy református pap leányának tornából nem lehet kettes osztályzatot adni. Régi szellemű tanítására és reakciós voltára jellemző, hogy a líceum IV. osztályát az iskolaév elején felekezet szerint párhuzamosította, a fennálló rendelkezések ellenére. A Diákszövetség munkáját igyekezett mindenben megakadályozni.

Az igazgatása alatt álló tanítónőképzőben és líceumban már több antidemokratikus megnyilvánulás történt, azonban ezeknek felderítésére semmilyen intézkedést nem fogantatott. 1948. október végén például egy kifüggesztett »Március 15-e« plakátra valaki ráírta, hogy »piszkos kommunista«. Erre leszedte a plakátot, de semmi intézkedést nem tett, hogy a tettes kiletét megállapítsa. Hasonló eset történt ugyanebben az időben a III. évfolyam... osztályában, ahol egy hasonló kifüggesztett plakátot az osztály növendékei eltüntettek. Növendékei közül többen a »Március 15-e« c. ifjúsági lap vásárlása és terjesztése ellen agitáltak. Sem ezért, sem pedig az előző megnyilvánulásokért a növendékeket nem figyelmeztette.

Iskolájában fordult elő, hogy Jancsó Imre, a megtartott hittanórák alkalmával és a hittanórákon kívül rendezett Mária kongregáción a katolikus növendékeket klerikális befolyás alatt igyekezett tartani, ennek megakadályozására sem tett intézkedéseket.¹⁵⁸ Többek közt pl. Jancsó Imre agitált a jelenlegi rendszer ellen, a köztársaság vezetői ellen, a kommunisták ellen, a Szabad Nép ellen, a növendékeket Mindszenty melletti politikai irányvonalra térítette rá, biztatta azokat azzal, hogy a rendszer hamarosan meg fog változni, és a népi kollégista növendékek ellen hangulatot keltett.¹⁵⁹ Ugyancsak... iskolájában történt, hogy Kerekes Erzsébet helytelen oktatásban részesítette a növendékeket, például a francia forradalmat úgy értékelte ki, hogy ott a csőcselék zavargott.

Jellemző beállítottságára a közelmúltban történt esemény. F. hó 9-én [7-én] iskolája növendékei bevonásával egy Mindszenty ellenes tüntetésen 5 diák fasiszta magatartást tanúsított. A nyilasindulót énekelték, antiszemita, sovíniszta dalokat énekelték. Ezért a magatartásukért a MINSZ kizárásra ítélte őket. Az erről szóló határozati javaslatot Öllös Saroltának adta át továbbítás végett. Mint később kiderült a határozat továbbítása nem történt meg.¹⁶⁰ Iskolájában a harmadik évfolyamos növendékek előtt kijelentette, hogy nem kell annyira elszomorodni, mert az 5 diákleány nem biztos, hogy ki lesz zárva. Hogy milyen megbeszélés történt nevezett és a diákok között, azt nem sikerült konkretizálni, ellenben 16-án és 17-én [17–18-án] a III. évfolyambeli leányok közül kb. 25 fő nem jelent meg az iskolában. A hiányt elkönnyelték, azonban Öllös Sarolta erről a felettes hatóságának nem tett jelentést.

19-én [18-án] délután összehívta a tanári kart és a távolmaradó lányokat és a kizárt 5 diákleány ügyében új tárgyalást indított meg. A tárgyalás során azt igyekezett bebizonyítani, hogy a kizárásra ítélt diákokat a népi kollégisták hamisan vádolták, az egész tárgyalásról egy új, mentőjellegű jegyzőkönyvet

¹⁵⁸ „Jancsó Imre rom. kat. hitoktató működését ellenőriztem, bár az iskolán belül megfoghatóan demokráciaellenes magatartást nem tanúsított, többször utasítottam a vallásos nevelés irányvonalát és kereteit illetően. Nem engedtem el búcsújárásra a növendékeket. Korlátoztam az internátusban lakóknak a volt intézetük templomába járását. Tudattam Jancsóval, hogy a kongregációs összejövetelek csak az intézet falain belül tarthatók. Az istentiszteletek (Szentmisék) színhelyét megváltoztattam a tanulók számára, a zárdai templomból a piarista templomba irányítottam őket. Jancsó hatása alól csak akkor lehetett volna mentesíteni a növendékeket, ha őt a felettes hatóság elhelyezi Kecskemétre. Erre nézve nem intézkedhettem, mert Jancsó Imre időközben ismeretlen helyre távozott városunkból” – írta erről 1949. március 30-án a miniszterhez írt észrevételeiben Öllös Sarolta. MNL OL XIX-I-1- u- 1040-Ö-2-1949. 158. d.

¹⁵⁹ Erre vonatkozóan semmilyen forrás nem áll rendelkezésünkre.

¹⁶⁰ Valótlan állítás. Öllös Sarolta már 1948. december 15-én jelentette a főigazgatóságnak, a Diákszövetség javaslatát. MNL BKML VIII. 83.Tk 1286/1948. sz.

vett fel és azt akarta továbbítani. A tárgyalás során a távolmaradó diákok bevallották, hogy valójában azért nem jöttek iskolába, mert szimpátiásztrájkot akartak rendezni. Erre nevezett és még egy-két tanár-nő sírva fakadt. Egyáltalán nem helytelenítették az ifjúságnak ezt a magatartását. Ugyanakkor megígérte nekik, hogy a kizárás még nem biztos és lehet, hogy az 5 kizárt növendék még jár iskolába.

Az összehívott fenti gyűlésen történt, hogy Bende Margit azt a kijelentést tette, hogy ma Magyarországon a zsidók jólétben élnek és dőzsölnek, mások pedig nyomorognak. Öllös Sarolta igazgatónő, mintegy elismerve a fentieket, azt a választ adta, hogy igen, a zsidók törvényesen gazdagok, mert öröklik az elhalt rokonaik vagyonát.

Nevezett, a felszabadulás után NPP-ba lépett be, így jelenleg is a párt tagja, de semmiféle munkát nem végez, pártgyűlésekre nem jár. A pedagógus szakszervezeti gyűléseken történő felszólalásai azt igazolják, hogy ahol csak lehet, igyekszik a demokráciával szembe helyezkedni. Zárkózott természetű, nem igen barátkozik, még a kollégáival sem. Tipikus úriasszony.”¹⁶¹

A környezettanulmány nyilvánvalóan az 1933–1936 között a képzőben nevelőként dolgozott, és Öllös Saroltával és Kerekesnével rossz viszonyban lévő Árva Józsefnétől,¹⁶² Molnár Istvántól és egy-két diákbizottsági tagtársától nyert egyoldalú információk alapján készült.

A tankerületi kiküldött: Sárközy István első vizsgálata

A Kecskemét c. lapban megjelent cikk és a Nemzeti Bizottság határozata után a tankerületi főigazgatóság feladta addigi mozdulatlanságát, és Sárközy István tanügyi titkárt előbb 1948. december 28-án, majd 1949. január 18–20-án az ügy kivizsgálása érdekében Kecskemétre küldte.

Az első alkalommal a tantestületből érdemben az angolkisasszonyoknál a sztrájkoló akkori II. osztály, az összevont képzőben pedig a IV. osztály főnökét, az állami képzőben az igazgatóhelyettes Gyönyör Teklát, a sztrájkoló III. osztály főnökét, Horváth Jolánt és a tanácsadó tanár özv. Kerekes Ferencné hallgatta ki. A történetekről általuk elmondottakat a korábbiakban idéztük, ismertettük.

Sárközy István 1948. december 29-i „az ottani tanítónőképző intézet növendékei körében kirobbant antidemokratikus tüntetés” háttérének kivizsgálása ügyében készített összefoglaló jelentésében az általuk elmondott tények sajátos – az MDP-tag, szakszervezeti vezető, nemzeti bizottsági tag Zalai Sándor által sugallt – megvilágításban jelentkeztek. Sárközy az akkor Budapesten tartózkodó igazgatónővel, és a szünet révén hazautazott diákszövetségi vezetőkkel sem tudott szót váltani.

Zalai Sándor tájékoztatta őt a Nemzeti Bizottság december 27-i határozatáról (talán az ÁVO véleményéről is), s annak nyomán a következőképp összegezte tapasztalatait:

„A beszerzett információk...alapján úgy látom, hogy Öllös Sarolta személye nem alkalmas arra, hogy a – volt Angolkisasszonyok intézete és a volt református intézet egyesítésével létrehozott iskola már ezen heterogén eredete miatt is igen nagy hozzáértést igénylő vezetését megfelelően ellássa. A most kirobbant fegyelmi ügy – melynek folytatásaként a kizárt tanulókkal szolidaritást vállalt 21 tanuló súlyos megbüntetésére kell, hogy sor kerüljön – világosan bizonyítja, hogy az intézet vezetése jelenleg nincs megfelelő kezekben.

¹⁶¹ A kecskeméti ÁVO-n készült környezettanulmány Öllös Saroltáról. MNL OL XIX-I-1-u-1040-Ö-2-1949. 153. d. 8.

¹⁶² Lásd ehhez: Árva Józsefné 1949. január 19-i kihallgatási jegyzőkönyvét (MNL OL XIX-I-1- u- 1040-Ö-2-1949. 153. d. 1–2.) és Molnár István és társai megnyilatkozásait az ügy során.

A tanulók egy csoportja – a volt Angolkisasszonyok iskolájának növendékei – az év eleje óta sorozatosan tanújelét adta határozott antidemokratikus magatartásának (plakátok letétele, diákönkormányzattal szembeni tartózkodás stb.), s ez ellen – megállapíthatóan – semmi intézkedést nem tett az igazgató.

Megállapítást nyert az is, hogy Jancsó Imre, az intézet volt – és december 10-e [8-a] óta megszökött, s jelenleg is ismeretlen helyen tartózkodó – hittanára a hittanórákon túl is foglalkozott az intézetben a növendékekkel, és jórészt éppen ennek volt köszönhető, hogy a tantestület jószándékú tagjainak a demokratikus nevelés érdekében tett kísérletei hatástalanok maradtak. Ezt az igazgató meg nem akadályozta és erről mindeddig jelentést sem tett.

Felelős az igazgató a vezetése alatt álló intézet diákönkormányzati szervezetének működéséért is, nem hagyhatja tehát figyelmen kívül, hogy a tanulók egy – jelentős – csoportja távol tartsa magát annak munkájától (pl. arra hivatkozva, hogy »a közösségért a Mária kongregációban dolgoznak«). De tanácsaival, irányításával segítenie kellett volna tanártársait is nevelőmunkájukban, s nem fogadhatta volna el pl. azt, hogy Horváth Jolán tanár, a III. osztály főnöke demokratikus nevelőmunkájához éppen azt a Jancsó Imre hittanárt hívja segítségül, kinek szívósan végzett reakciós szervezőmunkája eredményezte elsősorban azt, hogy a növendékek egy része mindeddig a demokrácia ellensége maradt.¹⁶³

Mindezek figyelembevételével tisztelettel javaslom Öllös Sarolta állami tanítónőképző intézeti igazgató azonnali szabadságolását, ellene a felügyeleti vizsgálat elrendelését és Dr. Gulyás István tanárnak az intézet vezetésével leendő haladéktalan megbízását annál is inkább, mert – amint a csatolt újsággal közlemény is mutatja – az iskola ifjúságának antidemokratikus megnyilatkozásai már a város közönségét is foglalkoztatják és a közvélemény is követeli ennek a kérdésnek sürgős és megnyugtató rendezését. A tanulók jelenleg folyamatban lévő ügyei sem intézhetők el – éppen a MINSZ vezetőségének és a Nemzeti Bizottságnak Öllös Saroltával szembeni bizalmatlansága miatt – addig, míg megfelelő igazgató nem kerül az intézet élére.

Tisztelettel javaslom továbbá a fegyelmi vizsgálatot megelőző felügyeleti vizsgálat azonnali elrendelését özv. Kerekes Ferencné, Lacher Erzsébet tanárnő ellen, ki – a kapott értesülések szerint az igazgató mellett nagy részben felelős azért, hogy a demokratikus nevelés így kevés eredménnyel járt eddig ebben az intézetben. Tanácsadó tanári tisztét is felületesen látja el: a MINSZ városi vezetőségével eddig semmiféle kapcsolatban nem állt, nem törődik a Március 15. c. lap terjesztésével (nem tudja hány példány jár az intézet növendékeihez), nem tudja pontosan megmondani a tanulókörök számát sem, tehát valószínűleg igen keveset foglalkozott velük.¹⁶⁴ De a nevezett ellen a legdöntőbb érv az, hogy maga a MINSZ vezetőség és saját iskolájának diákönkormányzatának vezetősége is a legteljesebb bizalmatlansággal viseltetik személye és működése iránt.

Remélhető, hogy a fenti intézkedések megtétele után a nyugalom ebben az iskolában is helyreáll és az új, erőskezdő igazgatónak módjában lesz itt is megindítani az eredményes, demokratikus nevelést.¹⁶⁵

Sokatmondó, hogy a tankerület nevében vizsgálatot folytató Sárközy István a szembenálló felek, az igazgatónő és a diákszövetségi vezetők meghallgatása nélkül, a helyi társadalmi, pártvezetők (és az ÁVO?) véleményére támaszkodva javasolta Öllös Sarolta rapid leváltását, és helyére Gulyás István igazgatói megbízását. S az is, hogy Angyal János főigazgató már másnap, december 30-án további-

¹⁶³ „Nevelői eljárásomban eddig is, most is arra törekedtem, hogy megnyugtassam, megértessem a mai helyzett kívánta egyetemleges állásfoglalásunkat, s meggyőzzem őket arról, hogy nem látnak, nem láthatnak tisztán, mert politikailag éretlenek. Gyönyör Tekla tanárnőt és Jancsó hittanárt kértem meg arra, – minthogy ezekkel bizalmasabbak voltak ezek a növendékek –, hogy segítsenek nevelőmunkámban. Ennek eredménye meg is volt, mert a negyedik mindennapi kérdések órájától kezdve fegyelmesebben, figyelmesen hallgatták, amit tárgyaltam, magyaráztam” – mondta Horváth Jolán Sárközy Istvánnak 1948. december 28-án. MNL OL XIX-I-1-g-57-2-K-291445/1948. 250. d.

¹⁶⁴ „Az őszi folyamán felhalmozódott iskolai, osztályfőnöki, szertárosi leltározási munkák mellett heti 26 órámmal, 78-as létszámú osztályok dolgoztatásával mellett azon körülménnyel fogva, hogy négyféle típusú iskolában is tanítottam, fizikai lehetetlenség volt, hogy a Diákszövetség Országos Központjával személyes kapcsolatot keressek, vagy levelezsek. Hihetetlen elfoglaltságom (hónapokig hajnali 4 kor szoktam lefeküdni) magyarázza, hogy a diákszövetség munkájára még intenzívebben nem tudtam felügyelni. Azt sem tudtam, csak december hónapban megjelenő diáklapban olvastam, hogy óratöbblet és díjazás is jár” – jellemezte helyzetét Kerekesné 1949. január 20-i meghallgatása során. MNL OL XIX-I-1- u- 1040-Ö-2-1949. 153. d. 33-39.

¹⁶⁵ Sárközy István jelentése a főigazgatónak kihallgatásai nyomán „az ottani tanítónőképző intézet növendékei körében kiobbant antidemokratikus tüntetés” hátterének kivizsgálása ügyében. MNL OL XIX-I-1-g-57-2-K-291445/1948. 250. d.

totta a VKM-be Sárközy jelentését, annak következtetéseit magáévá téve, támogatva,¹⁶⁶ ahol már 1949. január 2-án 291.445/1948. V. sz. rendelettel Öllös Sarolta igazgatót azonnali hatállyal szabadságolták és az intézet vezetésével – további intézkedésig – dr. Gulyás Istvánt bízta meg.¹⁶⁷

Rövidesen kezdetét vette az Öllös nyugdíjazását és Kerekesné fegyelmi eljárását megelőző felügyeleti vizsgálat, mellyel ugyancsak Sárközy Istvánt bízta meg.

Sárközy István második vizsgálata: a képzős tanárok véleménye Öllös Saroltáról és Kerekes Ferencnéről

1949. január 18–20-a között Sárközy István a tantestület 16 tagját, a diákönkormányzat 4 tagját, Árva Józsefnét és a két érintett pedagógust, Öllös Saroltát és Kerekes Ferencnét hallgatta ki. Árva Józsefné és a diákszövetségi vezetők lényegében megismételték az általuk korábban, vagy az az ÁVO környezeti tanulmányához elmondottakat. Újdonságot a tantestület tagjainak meghallgatása hozott.

Többségük az akkori politikai helyzetben a vizsgáló számára váratlan, a mai szemlélő szempontjából tiszteletre méltó kiállást mutatott a már leváltott igazgatónő, illetve a fegyelmi vizsgálat alá vont tanácsadó tanár felé. Nagyjában és egészében megcáfolták az ÁVO környezettanulmányában Öllös Saroltával szemben felhozott vádakát. A régen ott dolgozó munkatársak egyhangúan cáfolták Árva Józsefné azon állítását, mely szerint Öllös 1945 előtt nagyságos vagy méltóságos asszonynak szólítottatta volna magát, s még a tanárnőkkel sem tegeződött volna. Valamennyien tanúsították, hogy mindkét pedagógus a kornak megfelelő „*haladó, demokratikus nézeteket*” képviselt.

Az Öllös helyére került, így kényes helyzetben lévő megbízott igazgató, dr. Gulyás István a következőképp válaszolt Sárközy vizsgáló kérdéseire:

Vizsgáló: Az iskola egységes szelleme kialakításáért az intézet igazgatója elsősorban felelős. Tapasztalta-e... hogy Öllös Sarolta igazgató ebben a tekintetben valamilyen intézkedést tett a múltban? Ha tett, mik voltak ezek, ... mikor történtek és milyen eredménnyel jártak?

Gulyás: A múlt év bezárásakor igen demokratikus beszédet intézett a gyermekekhez. A Mindszenty tüntetés alkalmával az itt megjelent küldöttség kérésére, amint hallottam, minden ellenvetés nélkül tudomásul vette, hogy a növendékeink kivonulnak. December hónapban a Mindszenty tüntetés után a Diákszövetség kérésére, diákszövetségi ismerkedési estet táncsal egybekötve engedélyezett a zeneteremben, holott ez eddig az intézet életében még nem fordult elő, és azon ő is végig ott volt.

Vizsgáló: A kecskeméti népi szervek egyöntetűen súlyos kifogásokat emelnek Öllös Sarolta működése ellen. Mi lehet ennek az oka?

Gulyás: Úgy gondolom, hogy abban gyökerezik a bizalmatlanság, hogy aki a múlt időket végig szolgálta, nem lehet alkalmas a jelenlegi idők követelményeire.

Vizsgáló: ... 25 éve működik együtt ugyanazon iskolánál Öllös Saroltával. Milyennek ismerte meg őt ez idő alatt? Alkalmasnak tartja-e Öllös Saroltát arra, hogy a szocializmust építő népi demokráciában egy ilyen nagy tanulólétszámú intézetet vezessen?

Gulyás: Öllös Sarolta igen zárkózott természetű egyéniség. S éppen ezért a gyermekek nehezen melegszenek fel vele szemben. De ugyanez áll a tanári testülettel kapcsolatban is. Ebből következett az, hogy a tanári testületben nem alakult ki egy egységes baráti légkör. Hiányzott az összekötő kapocs. Lehet, hogy a magatartásának veleszületett oka volt (félszegség) és az a tény, hogy fiatalon, kb. 27 éves korában

¹⁶⁶ Angyal János főigazgató 2621/1948. számú jelentése a VKM-nek a Sárközy István által lefolytatott vizsgálatról. MNL OL XIX-I-1-g-57-2-K-291445-1948. 250. d.

¹⁶⁷ Angyal János főigazgató közli Öllös Sára szabadságolását, Gulyás István mb. ig. megbízását. MNL BKML VIII. 83. Tk 33/1949. I. 17.

lett egyenlő korú kartársak között igazgató. Én úgy gondolom, hogy a mai idők a tanárok és a növendékek közvetlen bizalmát élvező egyéniséget kívánnak.

Vizsgáló: ... Emlékszik-e, milyen indokolással történt, hogy a líceum IV. osztályát vallásfelekezeti szempontok alapján osztották meg?

Gulyás: ... Öllös Sarolta előterjesztette a gyűlésen, hogy tantervi okok teszik ezt szükségessé. ...[A]hogy a II. és III. osztályt a nagy létszám ellenére is összekapcsoltuk, ugyanígy megtehettük volna a IV. osztállyal is.

Vizsgáló: Van-e tudomása arról, ... hogy Öllös Sarolta a tanulók elbírálásánál az ún. középosztályból származó tanulókat a munkás és paraszt származásúak elé helyezte, pl., hogy egy alkalommal kijelentette, hogy református pap lányának nem lehet tornából kettes osztályzatot adni.

Gulyás: Ilyen irányú megkülönböztetést a felvételeknél nem észlelhettem. Az eredményt látva az osztályaink zöme dolgozók gyermekeiből került ki. A fenti kijelentést nem hallottam.”

Ezt követően a vizsgáló Kerekesnére kérte Gulyás véleményét.

„Gulyás: Igen jó kartárs. Munkabíró, a hivatásának élő kollégát ismertem meg. Az ő szociális érzékének bizonyítéka az, hogy testvérének a lányát ő neveli egész kicsi korától és a másik testvérének a lányát is ő gondozza és egyik testvérének férjével együtt otthont ad. A gyerekekkel közvetlen és úgy láttam a múltban, hogy bírja az ő bizalmukat. Hogy a bizalom a diákság részéről megrendült, úgy gondolom, abban leli magyarázatát, hogy a városi fegyelmi bizottság által szerkesztett jegyzőkönyvet nem volt hajlandó aláírni, azzal az indokolással, hogy olyan részleteket is tartalmaz, amelyet ő nem hallott és mint kijelentette, a diákokra vonatkozó határozatot azok meghallgatása nélkül hozták. Amikor a főigazgatóság az igazgatónak leiratot küldött, hogy ő 3 tanárt terjesszen fel tanácsadó tanárnak, annak ellenére, hogy több ízben hallottam, hogy a diákság engem jelölt, Kerekesné nyert megbízatást. Ordas Kata titkár közölte velem, hogy ők nem Kerekesné jelölték, és a döntés helyesbítésére táviratot fognak küldeni.

Visszatérve az előző pontra, még hallottam, azon a napon, amikor kb. 6 hold igen jókarban tartott szőlőjét kisajátították, a délutáni órákban a dolgozók iskolájában a földreformmal kapcsolatban minden zokszó nélkül beszélt a földreform jelentőségéről. Az egyik tanuló meg is kérdezte, hogy tud erről ilyen nyugodt hangon beszélni, mikor őt is veszteség érte. Erre megjegyezte, hogy ez a történelmi fejlődés rendje.

Vizsgáló: Mint aki maga is volt tanácsadó tanár, sőt... tanfolyamot is végzett, hogyan látja vajon megfelel-e ő a tanácsadó tanári tisztségre?...

Gulyás: A tanácsadó tanár személyét a diákság kell, hogy kijelölje, a bizalom alapján. ... Hogy meg volt-e a bizalom, vagy sem, azt 100%-ban nem tudom. De hogy dolgozott, tanulókörök megszervezése, gyűléseiken jelen volt, vezetésével igen jól sikerült Katalin bált rendezett. Tehát mindenütt ott volt és van, ahol segíteni kell.

Vizsgáló: ...Kerekesné, mint tanácsadó tanár nem felelős azért, hogy az iskola növendékei között ilyen nagyszámú antidemokratikus csoport van ma is?

Gulyás: ... [N]em felelős, mert amennyiben a diákszövetség tisztikara és tagjai, ha valami ilyen irányú jelenséget észleltek volna, kötelességük lett volna a tanácsadó tanárnak, vagy amennyiben vele szemben bizalmatlanok voltak, valamelyik tanárnak jelenteni. Ez nem történt meg. Engem, mint volt, de nem megbízott tanácsadó tanárt is meglepetésként ért egyik városházi pedagógus ankéton, (kb. novemberben) az egyik növendék részéről az intézetet ért vád, úgy emlékszem plakátletépes, amelyről sem én, sem a tanácsadó tanár, sem a tanári testület nem tudott. Ebben a tanácsadó tanárral szemben bizalmatlanságot láttam.

Vizsgáló: A pedagógus ankéton elhangzott vád ügyében milyen intézkedést tett az intézet igazgatója, ill. Kerekesné...

Gulyás: ... Az igazgató magához kérte a diákszövetség vezetőit, és megkérdezte, hogy miért nem jelentették ezt neki, vagy a tanácsadó tanárnak, hogy... a vizsgálatot megindíthassa”.¹⁶⁸

Gulyás István válaszaiból kitűnik: ő már régen ambicionálta az igazgatóságot, melyre a diákok közötti nagy népszerűsége, tanári sikerei, doktori címe, jó szervező- és kommunikációs készsége predesztinálta. Mégis – akkor már bő negyedszázada – Öllös Sarolta töltötte be ezt a posztot, aki a

¹⁶⁸ MNL OL XIX-I-1- u- 1040-Ö-2-1949. 153. d. 4–6.

Horthy rendszerben tanügyi főtanácsossáig vitte, mindent elért, amit egy tanítónőképző igazgatója elérhetett. Szavaiból úgy tűnik: osztotta azt a véleményt, miszerint: „új műsorhoz, új férfi kell”. Abban reménykedhetett, hogy 1945 után talán már rá kerül a sor, de ez nem következett be. A diákok körében népszerű tanácsadói szerepet megkedvelhette, így rossz néven vehette, amikor azt Öllös Sarolta Kerekesnének adta. Ezért vele szemben is sejtette, hogy a diákok őt sikeresebbnek ítélték. Mindazonáltal politikai értelemben egyik kollégájára sem tett semmi terhelő megjegyzést, munkájukat elismerte, a velük szemben hangoztatott valótlán vádakat nem igazolta, kivéve, amelyik a IV. osztály bifurkációjával volt kapcsolatos. Mindent összevetve: nem kívánt ártani Öllösnek és Kerekesnének, de a frissen szerzett igazgatói posztot jobb kezekben látta magánál.

Most tekintsük át milyen véleményt nyilvánított a tanári testület többi tagja:

Kovács Bálintné tanár:

„Velem szemben Öllös Sarolta mindig közvetlen volt és barátságos magtartást tanúsított. Őt mindig igazságosnak, pártatlannak, meggondoltnak és a növendékekkel szemben jóindulatúnak ismertem. Hivatását önfeláldozóan látta el. Láthatóan egyetlen életcélja az iskola volt. ...1934–1939-ig már, mint növendék is ebbe az iskolába jártam, tehát Kerekesné is, Öllös Saroltát is abból az időből ismerem. A becsületes tanuló törekvéseit mindketten mindig értékelték és jutalmazták. ...”¹⁶⁹

Kálmán Lajosné tanár:

„Öllös Saroltát személyem iránt méltányosnak és jóindulatúnak ismertem. ... A tanulókhöz is mindig kedves, szeretetteljes volt. A tanulók is szerették őt. Özv. Kerekesné...a lehető legszociálisabban gondolkozó kartársnőnek ismertem. Amikor Kecskemétre kerültem, éppen ő volt az, aki nehéz gondjaimban mellém állt, még a lakásomat is jórészt ő utánajárásának köszönhetem. ... A növendékekkel is sokat foglalkozott, igyekezett egyénenként is foglalkozni velük, ... a növendékek szeretik őt.”¹⁷⁰

Szemerey Andorné testnevelő tanár:

„Öllös Saroltát mindig jóindulatú, segítőkész kartársnak és igazgatónak ismertem, és... a növendékekkel szemben is mindig szeretettel és jóindulatúan viselkedett. ... Elég erős kezű vezetőnek is tartom ahhoz, hogy megfelelően irányítsa az intézet növendékeinek nevelését. Ilyen tekintetben a felszabadulást követő évek alatt nem is volt kifogás az intézet ellen. Zavarokat csupán az Angolkisasszonyok intézetével történt egyesülés okozott bizonyos tekintetben. Bizonyos eseményekről nem szerzett tudomást az igazgató, mert nem jelentették neki... Pl. csak később tudta meg, hogy egyes tanulókat a rendőrség egy eltűnt plakát ügyében kihallgatott. ...

Vizsgáló: A demokratikus nevelés szempontjából milyen Kerekesné?

Szemerey: Képzett, haladó szellemű tanárnak tartom, és a növendékektől is hasonló véleményt hallottam róla.... Tanári tisztét lelkiismeretesen, szeretettel, odaadással látja el.

...Az általam eddig [szakfelügyelőként] meglátogatott többi iskolával összehasonlítva azt tapasztaltam, hogy az igazgató működése nálunk sok tekintetben megfelelőbb, mint egyéb iskolákban.”¹⁷¹

¹⁶⁹ MNL OL XIX-I-1- u- 1040-Ö-2-1949. 153. d. 6–7.

¹⁷⁰ MNL OL XIX-I-1- u- 1040-Ö-2-1949. 153. d. 7.

¹⁷¹ MNL OL XIX-I-1- u- 1040-Ö-2-1949. 153. d. 10–11.

Kallós Elekné kézimunkatanár:

„Az intézetnek annak idején tanulója voltam, és 10 évvel ezelőtt szereztem diplomát. Összehasonlítva az akkor szerzett tapasztalataimat és a jelenlegieket, meg kell állapítanom, hogy Öllös Sarolta ma már lényegesen közvetlenebb, szívélyesebb, szeretetteljesebb a növendékekkel szemben, mint volt. Tanártársai-val szemben őszinte, kedves egyéniség. Öllös Sarolta a múltban sem volt antidemokratikus, most azonban még inkább demokratikusan gondolkozónak tartom őt.”¹⁷²

Pimper Erzsébet tanár:

„Soha nem tapasztaltam azt, hogy Öllös Sarolta demokráciaellenes magatartást tanúsított volna. Sőt, mindig azt láttam, hogy nagy gondot fordít arra, hogy a demokrácia követelményeinek az iskola megfeleljen. Nagy figyelmet fordított a mindennapi kérdések óráinak helyes felhasználására, az értekezleteken nem egyszer felhívta a tanári testület figyelmét az egy-egy tárgyban a demokrácia szempontjából különösen értékesíthető anyagrészekre. Nem egy ízben fültanúja voltam, hogy figyelmeztette Jancsó hittanárt, hogy még a látszatát is kerülje annak, hogy a vallásórakon kívül foglalkozna a növendékekkel.”

„Vizsgáló: Öllös Sarolta alkalmasnak mutatkozik-e arra, hogy egy ilyen nagy intézet élén a demokratikus nevelést irányítsa?

Pimper: Alkalmasnak tartom őt, de el tudom képzelni, hogy fiatalabbak közül lehetnek nála alkalmasabb erők.”

Kerekesné: „lelkiismeretes, demokratikus gondolkodású tanerőnek ismerem, aki nagy energiával, és véleményem szerint nagy erővel és tudással látja el a tanácsadó tanári tisztségét. ... Az iskolabizottságban néhány népi kollégista diák is helyet foglal. A népi kollégiumok és Kerekesné között bizonyos ellentét állt fenn. A tanév elején ugyanis a Lórántffy Zsuzsanna népi kollégium meghívására intézetünk növendékei néhány alkalommal részt vettek néhány szemináriumon, ahol az egyik alkalommal Széchenyiről és Kosuthról volt szó. A növendékek nem értették egyet a népi kollégisták értékelésével és az iskola legközelebbi történelemóráján megvitatták újból a kérdést. Ennek hatására a népi kollégium igazgatója [Árva József-né] azt a megállapítást tette, hogy »Egyes iskolák nem éppen haladó szellemű tanárai kritika tárgyává teszik a népi kollégiumban folyó munkát«. Föltételezhetően ez azonban félreértésen alapult csupán.”¹⁷³

Tornyai Jenő tanár:

„Öllös ...igazgatót haladó szelleműnek tartom, aki igyekezett lépést tartani a kor követelményeivel.” [Kerekesné is.]¹⁷⁴

Lovass László ny. zenetanár, óraadó

„Kötelességtudó, lelkiismeretes embernek ismertem meg Öllös Saroltát. 1920 óta ismerem. Következetes, a kartársakkal és a növendékekkel való bánásmódja jóindulatú, több esetet tudok, hogy szegényebb sorsú gyermekeken segített. Az államosítás óta is ... demokratikusnak látszott magatartása. Elég haladó szelleműnek tartom, hogy ma is vezesse az iskolát. ...

Vizsgáló: kormányfőtanácsosi kinevezése után méltóságosnak hívatta magát, magázódott Öllös?

Lovass: „Én erről nem tudok, tudomásom szerint a kartársnők továbbra is tegezték. Öllös és Kerekesné baráti viszonyban voltak.”¹⁷⁵

¹⁷² MNL OL XIX-I-1- u- 1040-Ö-2-1949. 153. d. 11.

¹⁷³ MNL OL XIX-I-1- u- 1040-Ö-2-1949. 153. d. 11–14.

¹⁷⁴ MNL OL XIX-I-1- u- 1040-Ö-2-1949. 153. d. 15.

¹⁷⁵ MNL OL XIX-I-1- u- 1040-Ö-2-1949. 153. d. 18.

Nitsovits Éva tanárjelölt:

[Kerekesné] „haladó szellemű, demokratikus gondolkozása nyilvánvalóvá vált előttem, olyan embernek ismertem meg őt, akinek legfontosabb feladata, hogy hivatását maradéktalanul és a felettes hatóságok teljes meglegedésére lássa el. ... Minket, kezdő tanárokat készséggel segített tanácsaival.”

[Öllöst] „alkalmasnak tartom, mert az iskola vezetésével és az iskola szervezetével tökéletesen tisztában volt és az adminisztrációban fönnakadás az ő igazgatósága alatt nem fordult elő. Magánbeszélgetések során kialakult véleményem az, hogy haladó szellemű.”¹⁷⁶

Dr. Gál Dezső rajztanár:

„Öllös Saroltát régebbi idő óta ismerem. Neve és személye köztisztületnek örvend, pedagógiai tudását szakkörökben is elismerik. ... Nemcsak a tanároktól, de a növendékektől is megkívánta a jó bizonyítványt, ... kitüntetés számba ment a kecskeméti tanítóképző növendékének lenni. A felszabadulás után úgy láttam, hogy nagy pedagógiai tapintattal és igyekezettel azon fáradozik, hogy az új szellemnek megfelelően vezesse az intézetet. ... Mindent elkövetett, hogy az újabb rendelkezéseknek eleget tegyen. ... Minél több demokratikus plakátot készített az iskola növendékeivel. ... Tömegesen készítetünk a demokratikus szellemnek megfelelő felírásokat. Célunk az volt, hogy ezáltal is neveljük az ifjúságot a szegény népet fel-emelő nemesebb szellemnek. ... A két tanárnő és az ifjúság közötti kapcsolatnak egy kis zökkenőjét is láttam abban, hogy ők már egy bizonyos tisztos kort elérték, akik lehiggadtan, korukhoz, pedagógiai tapasztalatukhoz méltóan bírálgatják a véleményt, míg az ifjúság fűgőbb szellemmel ítélkezik, s követelőbb természetű. ... Ebben látom az ellentétet a két tanár és a diákság között.”¹⁷⁷

Gyönyör Tekla igazgatóhelyettes:

„Öllös Saroltát.... a f. tanév kezdete óta ismerem alaposabban. Mint embert, szociális gondolkodásának ismertem meg. Mint tanárt, csupán a gyakorlati kiképzés óráiról ismerem, ahol nagytudású, tapasztalt pedagógusnak láttam. Mint igazgatót körültekintőnek, kicsit lassúnak, de nagyon alaposnak ismertem meg. Az adminisztrációs munkák mellett csaknem minden tanuló családi körülményeiről alaposan tájékozódott. A gyakorló általános iskola egyik megtévedt (lopást követett el) tanulója ügyében tartott rendkívüli értekezleten igencsak meglepett komoly szigorúsága mellett az a jóság, amellyel ezt a gyereket felkarolta és további sorsára vonatkozólag igen bölcsen intézkedett. Anyagi vonalon is elősegítette ennek és még számos tanulónak a továbbhaladását. Mint igazgató a tanártestület tagjaihoz sem volt túlságosan szigorú, sőt minden kérdésben a tanárok meghallgatása után döntött. Nem kis feladat volt a két felekezeti tanítónőképző és leánylíceum egyesítése után a nagy létszámú tanulóval rendelkező intézet vezetése. A tanulók irányításában törekedett arra, hogy a növendékek megismerjék a demokratikus államrendet és maguk is demokratikusan gondolkodóvá és cselekvővé váljanak. Véleményem szerint Öllös Sarolta alkalmas arra, hogy az iskola élén álljon. ... Özv. Kerekes Ferencné adottságainál fogva alkalmasnak tartom a diákszervezet tanácsadó tanári tisztének betöltésére. ... Nyugodtsága, tapasztaltsága és világnézeti felfogása megfelel annak, hogy helyes irányítást adjon a diákszövetség munkájának.”¹⁷⁸

A hosszas idézetsorért olvasóink megértését reméljük. Ezt a történelmi igazságszolgáltatás szempontjából tartottuk elkerülhetetlennek. A két pedagógusra szórt rágalom, melyek környezet-tanulmányban, feljelentésekben, újságcikkekben, és végül méltatlan fegyelmi határozatokban öltöttek testet, kollégáinknak az oktatásirányítást képviselő vizsgáló nyilvánvaló elítélési törekvésével szemben vállalt bátor véleménynyilvánításával más megvilágításba kerülhetnek.

¹⁷⁶ MNL OL XIX-I-1- u- 1040-Ö-2-1949. 153. d. 19–20.

¹⁷⁷ MNL OL XIX-I-1- u- 1040-Ö-2-1949. 153. d. 20–21.

¹⁷⁸ MNL OL XIX-I-1- u- 1040-Ö-2-1949. 153. d. 27–28.

Sárközy István második vizsgálata: a vizsgáló végkövetkeztetései, javaslatai

A magyar oktatáspolitikai-történetnek sajnálatosan visszatérő jelensége, hogy a felsőbb hatóságok – ilyen-olyan politikai törekvések szolgálatában – szemrebbenés nélkül figyelmen kívül hagyják az érintett pedagógusok véleményét, javaslatait. Így történt ez 1949. január 21-én is. Sárközy István összefoglaló jelentésében lényegében figyelmen kívül hagyta az Öllös és Kerekesné munkáját, habitusát jól ismerők véleményét. Megbízatásának megfelelően csak a tőle elvárt elmarasztaló konklúziót¹⁷⁹ alátámasztani látszó véleményeket vette figyelembe.

„A kecskeméti állami tanítónőképző intézet növendékei körében (különösen a f. tanév eleje óta, mióta a volt református és a volt Angolkisasszonyok rk. tanítónőképző intézetei egybeolvadtak) olyan aggasztó jelenségek mutatkoztak, melyek a város demokratikus szerveit, a demokratikusan gondolkozó közönséget, sőt – az utóbbi időben – már az államrendőrség államvédelmi osztályát is foglalkoztatták” – kezdte jelentését Sárközy. Majd hosszasan sorolta a diákszövetségi vezetők és az ÁVO, a régi haragos, valamint a Kecskemét c. lap által már többször felsorolt vádakát Öllös Saroltával szemben: „egyenesen gátolta szükségtelen akadékoskodásával a – különben igen rátermett, tisztalátású, kiforrott világnézetű, igen aktív, lelkes növendékek vezetése alatt álló – diákönkormányzati szervezet működését. Eltúrta, hogy az Angolkisasszonyok volt növendékei naponta érintkezzenek volt szerzetestanáraikkal, elnézte – és határozott miniszteri rendelkezés ellenére sem jelentette –, hogy a róm. kat. vallástanár – ki bűnösségét érezve a várható méltó büntetés elől december elején megszökött – minden alkalmat felhasználjon (óraközi szünetekben stb.), hogy a növendékekben a demokráciaellenes magatartást megerősítse, táplálja, őket a demokrácia alkotásai ellen lázítsa (Ld. Molnár vallomását). Sőt, saját szavai szerint: »Ezt nem láttam olyan veszélyesnek, mert a szemem előtt folyt le« (Ld. Öllös vallomását). Segítséget nyújtott a reakciónak azzal is, hogy a liceum IV. osztályát úgy párhuzamosította, hogy az A osztályba kerültek a volt ref. növendékek, a B. osztályba pedig a volt Angolkisasszonyok rk. intézete növendékei.”

Majd újabb – mások által már cáfolt – vádak felsorolása után leszögezte:

„megállapítható, hogy Öllös Sarolta nem alkalmas arra, hogy a szocializmust építő népi demokrácia új értelmiségét képző középiskolájának vezetését ellássa. Ezt még – a rosszul értelmezett szolidaritás álláspontján állva, feltűnően pártfogó – tanártársai is elismerik: »... el tudom képzelni, hogy a fiatalabbak közül lehetnek nála alkalmasabb erők« (Pimper vallomása), »... úgy gondolom, hogy a mai idők a tanárok és növendékek közvetlen bizalmát élvező egyéniséget kívánnak« (Gulyás vall.). Megállapításaikkal határozottan ezen az állásponton állnak a kecskeméti demokratikus szerveknek a helyi viszonyokat tökéletesen ismerő képviselői is. (Ld. az MDP Kecskeméti Pártbizottságának f. évi január 3-án kelt és idecsatolt iratát, valamint a kecskeméti Nemzeti Bizottság 1948. dec. 27-i üléséről készült, ugyancsak csatolt jegyzőkönyv, vonatkozó részeit.)”

„Özv. Kerekes Ferencné Lacher Erzsébet – a lefolytatott vizsgálat adatai szerint – tanácsadó tanári tisztét terhes kötelességként fogta fel (Ld. vallomását), s mindent, ami nem volt a szigorúan vett »kötelesség« fogalma alá vonható, elhárította magától. Nem vett fáradságot arra, hogy a Diákszövetség működésének lényegét megismerje. Nehézkés, akadékoskodó, okoskodó, aki sok esetben inkább gátolta az ifjúság munkáját, ahelyett, hogy segítette volna. »Özv. Kerekesné eljárta ugyan a diákönkormányzati összejövetelekre, többnyire azonban ilyen alkalmakor csak meghallgatta tanácskozásainkat, de tanácsot nem adott és láthatólag nem is segített minket munkánkban« jellemzi működését az iskolabizottság egyik tagja (Ld. Pető vallomását). Nem biztosította a kapcsolatot az igazgató és a diákok között. Magatartásának természetes következménye lett, hogy az ifjúság bizalmát elvesztette (ld. Horváth B., Schippert, Pető, Gulyás, Ordas, Vajda, Molnár vallomásait).

Bár történelmetanár, de politikailag tájékozatlan, világnézete homályos, a korszerű társadalmi és gazdasági problémák iránt érzéketlen, csak demokratikus szölamokat használ. Idealista világnézete

¹⁷⁹ „A rendelkezésemre bocsátott iratokból megállapítható – tanári szolgálatának ellátására politikai és szakszempontból egyaránt alkalmatlan” – olvashatjuk a VKM 164.652/1949. V. sz. bizalmas utasításában a Budapestvidéki Tankerületi Főigazgatónak. MNL OL XIX-I-1-g-57-2-k- 160178-1949. 250. d.

alapján állva próbálja megfejteni és magyarázni a történelmi, társadalmi és gazdasági problémákat, s épp ezért ellentétbe került a Népi Kollégium haladó szellemű, képzett ifjúságával, s ez is elmélyítette a közte és az ifjúság között keletkezett szakadást. »... bátran kiállni nem mer és bizonyos tekintetben megal-
kuvó... Helyesnek tartanám, ha erről a tisztségéről özv. Kerekesné elmozdítanák« jelenti ki vallomásá-
ban Sallai Zoltán a tanítónőképző intézet diákszövetségi instruktora.¹⁸⁰

Mindezekre figyelemmel tisztelettel javaslom Öllös Sarolta ... igazgatónak az 1934: I, tc. 2.§ /2/ bek.
b./ pontja alapján¹⁸¹ leendő végelbánás alá vonását, özv. Kerekes Ferencné, Lacher Erzsébet ... tanárnak
pedig – figyelembevételével, hogy 1944-ben nem menekült el, hanem a helyén maradt, a harcok alatt az inté-
zet sok értékét megmentette, s a felszabadulás után azonnal részt vett az iskolai munka megindításában –
hivatalból, a szolgálat érdekében más állomáshelyre történő áthelyezését.”¹⁸²

Ezzel a két tanárnő munkájának megítélése az oktatásirányítás keretein belül is eldőlt. A korabeli
jogszabályok értelmében még egy fegyelmi bizottság is „megvizsgálta” a két pedagógus ügyét, de – a
teljesen formális eljárás során – figyelmen kívül hagyták az érintettek tárgyszerű észrevételeit, s a
Sárközy István által javasolt állásfoglalásra jutottak.¹⁸³ Öllös Sarolta kérését sem teljesítették arra
vonatkozóan, hogy ha igazgatóként nem is szolgálhat tovább, nyugdíjkorhatára eléréséig hagyják
beosztott tanárként dolgozni valamelyik kecskeméti iskolában.¹⁸⁴

¹⁸⁰ Kerekesné rövidesen lemondott tanácsadói tisztségéről, s helyette Angyal János főigazgató 1949. február 17-én ideiglenesen Bálint
Alajosné bízta meg e feladattal. MNL BKML VIII. 83. Tk 158/1949. II.

¹⁸¹ 1934. évi I. törvénycikk a közszolgálati alkalmazottaknak és a honvédség tagjainak, valamint mindezek hozzátartozóinak ellátását
szabályozó rendelkezések módosításáról c. törvény 2.§ 2. bekezdés b. pontjában olvashatjuk: „A hatályban lévő jogszabályokban
meghatározott eseteken felül szabályszerű elbánás alá kell vonni: ... b) azt, akit fegyelmi úton más hivatali állásra áthelyezésre
ítéltek, ha a fegyelmi ítélet jogerőre emelkedésének napjától számított három hónapon belül a fegyelmi ítéletben megjelölt állásra
bármilyen okból elhelyezni nem lehetett.”

¹⁸² Sárközy István tanügyi s. titkár jelentése a 2621-3/1948. sz. rendelet alapján a VKM 291.445/1948. V. sz. elrendelt felügyeleti
vizsgálatról. MNL OL XIX-I-1- u- 1040-Ö-2-1949. 153. d.

Kerekesné 1949. március 14-én kapta kézhez a VKM 164.652/1949. V. sz. rendeletét: „azonnali hatállyal, hivatalból a szolgálat
érdekében a kecskeméti áll. tanítónőképző intézettől a kalocsai áll. tanítónőképző intézethez helyezem át. Felhívom, hogy az
intézet igazgatójánál szolgálattételre haladéktalanul jelentkezzen.” MNL OL XIX-I-1-g-57-2-k- 160178-1949. 250. d. Kerekesné-
nek rövidesen sikerült elintéznie, hogy Kiskunfélegyházán taníthasson, majd visszakért a kecskeméti tanítónőképzőbe.
Krajcssovski és Krajnyák, 1990. 292–293.

¹⁸³ „Próbálkozott alkalmazkodni a demokrácia követelményeihez, de a fejlődés tempóját követni képtelen volt. Kicsúszott a kezéből az
intézet vezetése és az intézet életében emiatt anarchikus tünetek mutatkoztak. Magatartása miatt nemcsak az intézetnek az
ifjúsága fordult vele szembe, hanem a város közönsége, ill. az ezt képviselő népi szervek is. Bizalmatlanná vált vele szemben a
Diákszövetség. Hosszú éveken keresztül szervesen beilleszkedett és kiszolgált az elmúlt rezsim iskolapolitikáját. Ezzel magyaráz-
ható teljesen polgári beállítottsága, így a népi demokráciának az iskolavezetőkkel szemben támasztott követelményeknek nem
képes megfelelni. Ugyanezért a haladó szellemű világnézeti problémák iránt sem mutatott megfelelő fogékonyságot és a politikai
érzéke éppen zárkózott magtartása miatt időszzerűen kifejlődni nem képes” – állította Öllös Saroltáról 1949. március 17-én a
szabályszerű elbánás alá vonását (idő előtti nyugdíjazását) kimondó 3 tagú bizottság. MNL OL XIX-I-1- u- 1040-Ö-2-1949. 153. d.

¹⁸⁴ „Az ellenem indított vizsgálat megdöbbentett, mert minden erőmmel a magyar nép és a demokrácia érdekeit szolgáltam. Sokan
hangosabb szóval cselekedték ezt, de nem bizonyos, hogy mélyebbre ható eredménnyel. Azt nem vitatom, hogy az igazgatói
tisztség ellátására nálamnál alkalmasabb emberek nincsenek, akik a mai élet követelményének nagyobb mértékben tudnak
megfelelni, mint én. Ezt annál is inkább vallom, mert közérdekünk, hogy minden helyen a legodaillóbb emberek dolgozzanak. De
azt mélyen sajnálom, hogy a tanári munkától el kell szakadnom, hogy a tanári szolgálatom nem tölthetem ki a szabályszerű
ideig, holott erre még erőt érzek magamban. S tudom, hogy a természettudományi tárgyak tanításában nagy szükség van
tanárookra. Kérem Miniszter Urat, vegye megfontolás alá ügyemet, s hagyjon meg valamelyik kecskeméti iskolában tanári
szolgálatban. Alig három esztendő van hátra teljes szolgálati időm kitöltéséhez, ezt a néhány évet szeretném még aktív tanári
munkával értékesíteni” – írta a miniszternek írt „észrevételeiben” 1949. március 30-án Öllös Sarolta. MNL OL XIX-I-1- u- 1040-Ö-
2-1949. 158. d.

Augusztusi nyugdíjazását követően rokonaihoz Tatára költözött. Ott élt, időnként általános iskolában tanított 1961-ben
bekövetkezett haláláig. VKM 1949. 1040-Ö-2/1949. Eln. 8. üo. VH 52771/3. Szolgálati nyugilletményi kimutatás Öllös Sarolta
kecskeméti áll. tanítónőképző int. igazgató részére. 11396. 1949. augusztus 23. MNL OL XIX-I-1-u-1040—2-52771/3-1949. 153. d.

Döntés a fegyelmi vizsgálat alá vont diáklányok ügyében

A tanításról két napig távolmaradt, az iskolalátogatástól a vizsgálat idejére szintén eltiltott 21 tanuló ügyét 1949. január 21-én tárgyalta a tanári testület. Az ülésről ránk maradt jegyzőkönyv meglehetősen kusza, láthatóan egy nehezen követhető, sokszereplős tanácskozásról készült, melynek jegyzőkönyvvezetője nem mindig tudta követni, értelmezni az ott történeteket. Így járhatnának ezzel olvasóink is, ezért inkább Gyulyás Istvánnak január 28-án a tanácskozásról a főigazgatóság számára készült jelentését közöljük, lábjegyzetben a tanári értekezlet jegyzőkönyvében található néhány kiegészítő információval:

„Öllös Sarolta igazgató elnöklete alatt a tanári testület a Diákszövetség javaslatára 1948. december 20-án tartott fegyelmi gyűlésén Bende Margit, Lipóczi Mária, Tapodi Emese III. éves és Kerekes Ilona, Lipóczi Sára II. éves tanulókat az ország összes iskolából leendő kizárásra javasolta. A Diákszövetség erről szóló határozatának kifüggesztését követő napon [napokon] 21 tanuló nem jelent meg az iskolában. Ezek közül néhányan igazolták elmaradásukat, többségük azonban nem.

A Diákszövetség ez ügyben vizsgálatot indított és a hozzám juttatott 1948. december 21-én és 22-én kelt jegyzőkönyv szerint (1. sz.) szigorított megrovásra javasolták Balai Sarolta, Futó Anna, Kovács Ilona, Kupka Mária, Fátrai Mária, Papp Mária, Kovács Veronika és Kisszebeni Rózsa; megrovásra Makai Ilona, Kárpáti Zoltán, Lázár Zsuzsa lic. III. osztály tanulókat.

A január 18-án kelt jegyzőkönyv (2. sz.) szerint a Diákszövetség városi tanácsa Balai Sarolta, Futó Anna, Kovács Ilona, Kupka Mária tanulókat kizárásra javasolta.

Öllös Sarolta igazgató január 16-án egy szűkebb fegyelmi bizottságot bízott meg: Dr. Gulyás István, Horváth Jolán osztályfőnök, özv. Kerekes Ferencné tanácsadó tanár, Gyönyör Tekla, az osztály volt főnöke, Kallós Elekné, Kálmán Lajos testületi tagokból, hogy a tanítási órákról távolmaradt tanulókat hallgassa ki, és a tényállást, az értelmi szerzőket derítse ki.

A bizottság a vizsgálatot lefolytatta (3. sz.), az értelmi szerzőket kideríteni nem tudta.

A Diákszövetség két fenti jegyzőkönyve eltérő javaslata indokoltta tette, hogy a Diákszövetség iskolai és városi vezetőségét, akik a vizsgálatot lefolytatták, a tanári testület fegyelmi gyűlésére meghívjam. Meghívtam a Nemzeti Bizottság képviselőjét, mivel a városszerzte nagy feltűnést keltő ügygel a Nemzeti Bizottság már több ízben foglalkozott, és az ott ebben az ügyben felvett jegyzőkönyvek a tanári testületnek betekintésre nem álltak rendelkezésre.

A fegyelmi gyűlésen a Diákszövetség városi vezetősége előszóval terjesztette elő a fenti tanulók elleni vizsgálat eredményeit,¹⁸⁵ majd a Nemzeti Bizottság nevében Lakos Gáspár a Nemzeti Bizottságnak az ügy kivizsgálása alkalmával felvett jegyzőkönyvei alapján, továbbá az MNDSZ képviseletében Hach Artúrné szólt érdemben az üggyhöz. (4. sz.)¹⁸⁶

Az elhangzottak alapján a tanári kar beigazoltnak látta a tanórákról távolmaradt tanulóknak a kizárásra felterjesztett tanulókkal való együttérzését – szolidaritását – ezzel demokráciaellenes magatar-

¹⁸⁵ A tanári értekezleten a december 21–22-i diákszövetségi vizsgálat eredményéről Horváth Bendegúz közölte: „Balai, Kovács meg Kupka különösen vétkesek. Ezeket azért akarjuk kitenni, mert a sztrájkot ők irányították és szervezték meg.” Ordas Katalin „véleménye szerint elég terhelő bizonyíték, hogy a IX. fokú fegyelmi büntetést megkapták. ... Tulajdonképpen sztrájk történt, és megállapítottuk, hogy ezek a lányok voltak a sztrájk megszervezői.” Vajda Valéria a képző diákbizottságának főtítkára hozzátette: „Később terhelőbb adatokat tudtunk meg, és ezekből indultunk ki. Lapu kijelentette, hogy csütörtökön csoportosulás volt az osztályban, s a lányok elhatározták, hogy nem jönnek iskolába. Ezeket kihallgattuk, s ennek alapján tudtuk meg a dolgokat. Elsősorban Balai Sára volt a szervezője. Mi azt gondoltuk, hogy az ügy mögött felnőtt is áll.” Végül Ordas Katalin hozzátette: „most népi demokrácia van. Ha valaki nyilas indulót énekel, akkor aki sajnálja, az szolidaritást vállal. Kupka azt mondta, hogy ő az angol himnusz hallotta.” Jegyzőkönyv a tanári kar 1949. január 21-i rendkívüli üléséről a kizárások ügyében. MNL BKML VIII. 83.) Moduna (Balai) Sarolta 2003-ban és 2024-ben határozottan tagadta, hogy a sztrájk szervezője lett volna. Lakatosmester édesapja révén a család anyagi helyzete sem engedte volna meg számára, hogy elveszítse a jó tanulásból és anyagi szükségességből fakadó előnyeit – mondta –, ezért sem expolnáhlatta magát.

¹⁸⁶ „A Nemzeti Bizottság nevében Lakos elvtárs: ... kéri az iskola tanárait, hogy minden rendkívüliséget szüntessenek meg a diákok körében. Hoch et-nő a MNDSZ nevében... alátámasztotta és támogatta a Diákszövetség határozatát.” Jegyzőkönyv a tanári kar 1949. január 21-i rendkívüli üléséről a kizárások ügyében. MNL BKML VIII. 83.

tását, továbbá döntésével elejét kívánja venni, hogy újabb hasonló jelenségek megtörténhessenek – egyhangúlag elfogadja a Diákszövetség javaslatát, amely szerint:

Balai Sarolta szül. 1931. Ferenc lakatosmester,
Futó Anna sz. 1931. Ferenc, ny. főmozdonyvezető,
Kovács Ilona szül. 1931. István, kőműves,
Kupka Mária szül. 1929. István, kereskedő, elváltak Jakab Mária
lic. III. osztályú tanulókat – nevezetteknek előző években fegyelmi büntetésük nem volt – a Rendtartási Szabályzat 46.§ 2. fejt. IX. fokú fegyelmi büntetésben – az ország összes középiskolájából kizárásra javasolja.¹⁸⁷

A tanügyi bürokrácia malmai lassan őröltek. 1949. február 26-án született meg a VKM 64.072/1949. sz. határozata az ügyben:

„A kecskeméti állami tanítónőképző intézet tanulóinak fegyelmi esetével kapcsolatban értesítem a Főigazgató Urat, hogy a tanulók vétségének elbírálásánál nem kívántam elvágni a népi demokratikus szellemben való átnvelésük minden lehetőségét és ezért a javasolt IX. fokú fegyelmi büntetésüket VII. fokúra enyhíttem. Ennek alapján a következő tanulókat Kecskemét összes középiskolájából kizárom: Balai Sarolta, Bende Margit, Futó Anna, Kovács Ilona, Kupka Mária, Lipóczy Mária és Tapody Emese liceumi III. oszt. tanulókat, valamint Lipóczy Sarolta és Kerekes Ilona liceumi II. oszt. tanulókat.” – írta Dr. Gyálmós János miniszteri osztályfőnök. E határozatot a főigazgatóságról március 7-én továbbította Janson Vilmos tanügyi főtanácsos, s azt március 10-én érkezett a tanítónőképzőbe,¹⁸⁸ ahol vélhetően már napokkal azelőtt tudomást szerezhettek a döntésről a Magyar Közlöny március 4-i 1949. évi 49. számának 2. oldaláról.

Ettől fogva a kilenc kizárt leány bizonyítványát kiadták, benne a város iskoláiból kizáró VKM határozatra utalással. A sztrájkolók közül a többiek bizonyítványába osztályfőnökük bejegyezte: „Tűrhető magaviseletet osztályzat 10 óra igazolatlan mulasztásért Horváth ofő”¹⁸⁹ Kotvits Jánosné (Pap Mária) 2003. évi levelében megjegyezte: „Amikor visszavettek az iskolába, látszólag rendben ment minden. Az osztálytársak többsége rendes volt, a tanárok semmit sem éreztek velünk.”

Moduna (Balai) Sarolta a kizártak egy közös próbálkozásáról tudósított:

„Kizárásunk után mind a kilencen jelentkezünk Kiskunfélegyházán. Fel is vett az igazgató úr Schronk Jenő, de 1-2 nap múlva, amikor már tanításra mentünk, nagy meglepetésünkre közölte, hogy sajnos mégse vehet fel bennünket, mert Kecskemétről megfenyegették.¹⁹⁰ Nagyon elszomorodtunk, azt hittük, örökre vége szép diákéletünknek. Így is történt, kivétel csak én vagyok. Egyedül én lettem tanítónő,¹⁹¹ a többiek, ki előbb, ki utóbb, ki esti tagozaton, ki levelezőn, vagy egy debreceni egyházi iskolában leérettségizett, egy kivételével. Lett belőlük tisztviselő, egészségügyi vagy vállalati dolgozó, de pályájuk derékba tört, mert eredetileg mind tanítónő szeretett volna lenni”

– írta levelében 2003. május 13-án.

¹⁸⁷ MNL BKML VIII. 83. Tk. 82/1949. „Gulyás István felszólította a tanári kart, hogy elfogadja-e a javaslatot? S még megkérdezte: az ország összes iskoláiból zárják ki őket, vagy csak a helybeliből. Horváth Bendegúz: amit itt megcsinálnak azt máshol is folytatják. A javaslat szerint az összes iskolából kizárjuk őket. A tanári kar ezt egyhangúlag elfogadta. A határozatra vonatkozólag: addig míg a minisztérium döntése meg nem érkezik, nem szabad, hogy a gyerekek fülébe jusson” – olvashatjuk a jegyzőkönyvben. Jegyzőkönyv a tanári kar 1949. január 21-i rendkívüli üléséről a kizárások ügyében. MNL BKML VIII. 83.

¹⁸⁸ MNL BKML VIII. 83. Tk 211-1949. III. 10.

¹⁸⁹ MNL BKML VIII. 83. osztály anyakönyvek 1948/49.

¹⁹⁰ A kiskunfélegyházi államosított Constantinum tanítónőképzőjébe, a Kiskunfélegyházi Állami Leányliceum és Tanítónőképző Intézetbe próbáltak átjelentkezni, melynek mb. igazgatója az államosítástól kezdve Schronk Jenő volt. A Kiskunfélegyházi, 1948–49.; Eddig, 1948.

¹⁹¹ Balai Saroltát 1949 szeptemberében felvették a szegedi tanítónőképzőbe. „Természetesen a 3. évet újra kellett kezdenem, de teljesült az álmom. 51-ben leérettségiztem, majd 1 év gyakorlótanítás után, képesítőttem és megkaptam a tanítói oklevelet. Jó tanulóként, és munkásszármazásom miatt sok kedvezményben is részesültem szegedi diákként. A 3. osztály elvégzése után Dr. Gulyás István igazgató úr megpróbált visszahívni Kecskemétre, mondván, hogy nagy túlkapás volt a mi kizárásunk, de én, a történet után nem akartam visszajönni. Pályafutásom során soha nem éreztek velem, hogy mi történt 1948-ban” – írta 2003. május 13-án.

A számunkra nyilatkozó egykori katolikus képzősök közül többen megjegyezték, hogy már 1949-től újra kapcsolatba kerültek Jancsó Imre atyával, akivel barátságukat fél évszázadon át megőrizték, ahogy a kapcsolatot is volt osztálytársaikkal. A kizártakat is szívesen látták késői osztálytalálkozóikra a kecskeméti képzőben végzettek az évek során.

Petőfi Népe **Olvasói**

2000. SZEPTEMBER 27., SZERDA

Találkozó, kicsapott diákokkal

A Kecskeméti Állami Tanítóképző Intézet 50 éve érettségizett tanulói találkoztak a közelmúltban a mai tanítóképző főiskola Kaszap utcai épületében. Az osztály történetének jellemző érdekessége, hogy 7 kicsapott diák is rendszeresen eljár a találkozókra. Annak idején az államosított katolikus és református tanítóképző diákjaiból verbuválódott az osztály, s 1947/49-ben javában dúlt az antiklerikális kultúrharc. A kommunista diákszervezet – egyházi tanítóképzőből indult – aktivistáinak tevékeny közreműködésével kicsaptak az évfolyamból 7 olyan tanulót, akik nem az elvárásoknak megfelelően viselkedtek egy diáktüntetés alkalmával. Mindszenty bíboros elleni tüntetésre vezényelték (volna) az egész iskolát, de az angolkisasszonyok egykori növendékeinek egy része szabotálta a demonstrációt. Konceptiós fegyelmi eljárás indult ellenük, amelynek komoly sajtóvisszhangja is volt. A találkozó szervezői azonban a kicsapottakról sem feledkeznek meg... Képzünk együtt az egész osztály. (Már aki él még, s el tudott jönni...)

Találkozó (2000) kicsapott diákokkal (Olvasói családunk.).

Petőfi Népe 55(227), 2000. szeptember 27., 9.

<https://tinyurl.com/2tk9mnb2>

Epilógus helyett: egy jelentés a „klerikális reakció” elleni képzelt harcról, „győzelemről” – néhány reflexióval

Ezzel véget ért a kecskeméti 1948. decemberi tanítónőképzős diáksztrájk történetének és közvetlen következményeinek felidézése. Befejezésül egy különös és tanulságos dokumentumrészletet szeretnénk olvasóink figyelmébe ajánlani a történeteket sajátos megvilágításba helyező 1949. januári – 1948 decemberéről szóló – kecskeméti pártbizottsági jelentésből, annak illusztrálására, hogy milyen ködképzetek, tévedések, szándékos torzítások vezették az akkori döntéshozókat a képzőben történtek „rendezésekor”.

„A klerikális reakció az elmúlt hónapban a legnagyobb tevékenységet a középiskolákban fejtette ki. Különösen azután, ami kor mintegy kétezer főnyi diák tüntető felvonulást rendezett Mindszenty ellen. A diákok tüntetése lelkes volt. Felvonultak a Városháza elé, ahonnan küldöttséget küldtek a polgármesterhez, követelve, hogy kívánságukat továbbítsa az illetékes minisztériumba. Innen a parókia elé mentek, ahol a plébánostól ugyanazt kérték. A parókiától fegyelmезetten visszamentek az iskolákba. Mire visszamentek az iskolákba, ahol a tanárok jelentős része bent maradt, s néhány iskolában a diákok közül is többen, fasiszta jelszavakat írtak a padokra, asztalokra.¹⁹² Letépték a falról az ott elhelyezett demokratikus vezetők képeit. Például ez az eset a Bethlen Kata tanítóképzőben történt. A tüntetésről visszatérőket a bent lévők fasiszta indulók éneklésével fogadták.¹⁹³ Erre a diákszövetség közülük ötöt kizárt az iskolából, akiknek szülei is közismerten jobboldali elemek.

A diákszövetség határozatára akcióba léptek az iskola tanárai, akik a kicsapott leányok védelmére kelve megvádolták a diákszövetséget. Az ottani iskola igazgatónője, Öllös Sarolta és még két másik tanárnő, azzal vádolták a diákszövetséget, hogy az egész csak személyeskedés.¹⁹⁴ Mi a diákszövetség védelmére pártközi értekezletet hívtunk össze, mivel a parasztpárt városi titkára parasztpárt elleni hajszának minősítette a tanárnőkkel szembeni fellépésünket, mivel nevezettek az ő tagjaik. A Nemzeti Bizottság is foglalkozott az ügygel, mivel a kicsapott leányok védelmében 25 [21] osztálytársuk három napon át távol maradt az iskolától. A Nemzeti Bizottság megállapította, hogy a tanárnők irányították a sztrájkban résztvevő lányokat és tudomásuk volt a sorozatos demokrácia ellenes tevékenységről, ami az iskolában folyt.¹⁹⁵

Ezzel egyidőben a tüntetés után való napokban a város különböző részein papírból kivágott kereszteteket helyeztek el ablakokban, kapuk alá »Hittel a terror ellen« és egyéb felírásokkal. A rendőrség is akcióba lépett ekkor és megállapították, hogy abban az iskolában működő Jancsó hitoktató volt az irányító.¹⁹⁶ Mikor érezte, hogy baj van a városból megszökött. A Nemzeti Bizottság úgy határozott, hogy az iskola vezetőjét azonnal le kell váltani, a másik két tanárnőt pedig más városba kell áthelyezni.¹⁹⁷ Ilyen értelmű határozatot terjesztettünk fel a közoktatásügyi minisztériumba. Közben a Nemzeti Bizottság behívatta az össze iskolák igazgatóit, ahol figyelmeztettük őket az iskolákban történő demokrácia ellenes megnyilvánulásokra és felelőssé tettük őket az iskolákban történtekért. Ez az erélyes fellépésünk visszavonulásra készítette a klerikális reakció tevékenységét az iskolákban” – írta 1949. január 3-án Fehér István, a MDP Kecskeméti Szervezetének titkára a MDP Központi Vezetősége Szervezési Osztályának és a MDP Pestmegyei Bizottságának.¹⁹⁸

¹⁹² Fasiszta jelszavakról nincsenek forrásaink. Vélhetően az akkori általános gyakorlatnak megfelelően itt is minden ellenzéki, Mindszenty melletti stb. jelszót fasisztának minősítettek.

¹⁹³ Mint a fentiekben bemutattuk: a tüntetés december 7-én volt, Bende Margit állítólagos – mindössze két tanú előtt zajlott – lépcsőházi éneklése, dúdolósa 14-én történhetett. Más ilyen esetről nincs forrásunk.

¹⁹⁴ Ezt csak a diákszövetségi vezetők állították a december 18-i tanári értekezlet sajátos percepciója alapján.

¹⁹⁵ Minden alapot nélkülöző állítás, ezt még a tanárnők elleni fegyelmi folyamat során sem állította senki.

¹⁹⁶ Jancsó Imre az 1950-es években, majd 2003-ban élőszóban, számomra is tagadta, hogy bármi köze lett volna ehhez az akcióhoz.

¹⁹⁷ Valójában egy tanárnő, Kerekes Ferencné áthelyezését kezdeményezték. MNL BKML XVII. 46. Kecskemét VB jegyzőkönyvek, 1948. december 27. 710/1948.

¹⁹⁸ MNL BKML XXXV. 43. 20. ő. e. 5. 3–4. Köszönet Gönczi Gergőnek e dokumentum megismeréséhez nyújtott segítségéért.

A nyilvánvalóan téves, légből kapott állítások sorát tartalmazó jelentést az a Fehér István párttitkár írta alá, aki maga is részt vett és felszólalt a Nemzeti Bizottság 1948. december 27-i ülésén, így tanúja volt annak, hogy miről is határozott akkor az a grémium. E jelentés elkészítésének napján, 1949. január 3-án küldte el ugyanő a tankerületi főigazgatónak az ügyre vonatkozó, addig nála lévő iratokat. Így minden lehetősége meg volt arra, hogy legalább a sztrájkolók és az áthelyezésre ítélt tanárnők számáról valós jelentést adjon. Jelen volt a kiküldött albizottság beszámolóján a Nemzeti Bizottság ülésén, és Öllös Sarolta hozzászólásait is hallhatta akkor.

Így tisztában lehetett volna azzal, hogy az igazgatónőt és a tanácsadó tanárnőt nem a sztrájkoló lányok szervezkedésének irányításával, hanem a vizsgálat során velük szemben tanúsított tárgyyszerű magatartásuk révén fellépésük erélyességének hiányával vádolták. A két pedagógus tapintatos pedagógiai eljárását hibáztatták, s – a diákszövetségi információkat készpénznek véve – az éppen szárba szökkenő pártállami mentalitással elfogadhatatlannak tartották, hogy az igazgatónő és a tanári kar (az erre vonatkozó tanügyigazgatási szabályoknak megfelelően) alapos vizsgálatot folytatott a diákszövetség által kizárásra javasolt 5 diáklány ügyében. Ebben az alaptalanul önmagukat sértve érző diákszövetségi vezetők téves percepciójával azonosították magukat, s a „védelmükre keltek”, ahelyett, hogy felvilágosították volna a tájékozatlan fiatalokat az érvényben lévő, erre vonatkozó jogszabályokról.

Nem tették ezt, s nem zavartatták magukat a tények által, hiszen, ahogy az idézett december havi jelentés általunk kiemelt részében olvasható: számukra a „Mindszenty féle reakció” elleni kampányban való aktív részvételük demonstrálása, s a városi iskolák igazgatóinak a tanítónőképzős diákok és kollégáik fegyelmiyeinek fenyegető bemutatása volt fontos. Igazodj, támogasd az aktuális politikai kampányokat, a Diákszövetséget, vagy röpdülj – ezt üzenték az igazgatóknak, pedagógusoknak, és a növendékek elleni retorzióval a városi diákságnak is. Tették ezt Kecskeméten, egy velük szemben érezhetően tartózkodó városban militáns hangon, fenyegetően, ahogy a *Kecskemét* c. lapjuk december 25-i számának idézett cikkénél is láthatjuk. Pontatlan, valótlan információikat – ahogy az országban másutt is, az ÁVO sugalmazására – politikailag hasznosnak gondolt koncepcióba rendezve tárgyalták a Bethlen Kata-tanítónőképzőben történeteket.

Így lett a diákjait katolikus hitük, egyházukhoz való ragaszkodásuk és kongregációjuk megőrzésére biztató, mindenfajta politikai akciótól, illegális fellépéstől, röpdulázástól, feliratozástól, a Mindszenty elleni tüntetéstől való demonstratív távolmaradástól óvó Jancsó Imréből „a diák-összeesküvés irányítója, a diáksztrájk előkészítője”. Ebben semmi egyéni vonás nem volt. Ahol 1948-ban más tanítóképzőkben sor került bármiféle az államosítás elleni vagy később az államosítást követő rohamos szovjetizálásra, politikai-világnézeti nyomulásra, s ennek jegyében a diákok elleni nyomásgyakorlásra s annak eszköze a Diákszövetség elleni fellépésre (Sopronban, Esztergomban, Zalaegerszegen, Pécsen stb.), az ÁVO közreműködésével mindenütt belekevertek „felbujtó” klerikusokat. A spontán akciókat koncepciók eljárások során tudatos szervezkedéseknek állították be. A nagy nyilvánosság, sajtó bevonásával súlyos szankciókat alkalmaztak (kizárások, elbocsátások, áthelyezések, internálások, börtönbüntetések).

A kecskeméti ügy csak néhány egyéni sajátossággal rendelkezett. Másutt nem tapasztaltuk, hogy az eljáró hatóságok ennyire trehányan jártak volna el. Érthetetlen, hogy miként fordulhatott elő, hogy a valójában 1948. december 7-én lezajlott diáktüntetés idejét szinte minden állami, ÁVO, párt és egyéb hivatalos dokumentum, – maguk a diákszövetségi szervezők is – visszatérően december 9-re datálják.

Eddigi kutatásunk során még nem találkoztunk azzal, hogy néhány diákszövetségi vezető – köztük több tanítónőképzős is – ennyire szisztematikusan, a helyi ÁVO-val együttműködve magára vette volna a purifikátor szerepét diáktársaival és pedagógusaikkal szemben. A Bethlen Kata Állami Tanítónőképző Intézet tanárai ellenben párját ritkítóan kollegiálisak, tisztességesek, bátrak voltak, amikor tárgyyszerű véleménynyilvánításukkal – a maguk módján – opponálták az Öllös Sarolta és Kerekes Ferencné elleni igazságtalan eljárást. Abban is egyedi ez a történet, hogy a VKM nem egyszerűen jóváhagyta vagy szigorította a diákokkal szemben javasolt szankciókat, hanem enyhített azokon, lehetőséget adva a kizárásra ítélt lányoknak, hogy másutt folytathassák tanulmányaikat. Indirekt módon, szándékolatlanul ezzel arra utaltak, hogy Öllös Saroltaék tapintatos, differenciált pedagógusi megközelítése, eljárása jogosult volt, még ha politikai nyomásra őket ezért méltatlanul szankcionálták is.

S végül: egyedi vonása az 1948. decemberi kecskeméti diáksztrájknak az is, hogy még maguk a résztvevők sem tudják pontosan, miért és kinek a kezdeményezésére sztrájkoltak. Kizárt társaikért? Mindszentyért? Az ellene való tüntetés ellen? Mindhárom feltételezésről szóltak a számunkra elérhető kortársak. Olvasóink majd eldöntik, hogy melyik értelmezést preferálják. A magunk részéről akciójukban a katolikus identitásuk, egyházuk, számukra fontos kongregációjuk, hittanáruk elleni támadás, az erőltetett Komszomolozás, a diáktársaik elleni retorzió által kiváltott spontán tiltakozást tartjuk a legvalószínűbbnek – ahogy a korábbi zalaegerszegi diáksztrájk esetében is.¹⁹⁹

Rövidítések

ÁBTL = Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára

KREL = Kecskeméti Református Egyházközség Levéltára

MNL BAVL = Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Vármegyei Levéltára

MNL BKML = Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Vármegyei Levéltára

MNL OL = Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára

MNL PVL = Magyar Nemzeti Levéltár Pest Vármegyei Levéltára

MNL VAVL = Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Vármegyei Levéltára

MNL ZVL = Magyar Nemzeti Levéltár Zala Vármegyei Levéltára

PTI SZKL = Politikatörténeti Intézet Szakszervezetek Központi Levéltára

VPL = Váci Püspöki Levéltár

¹⁹⁹ Donáth, 2025.

Források*

- 45 hold földet „találtunk” (1948). Zalaegerszeget akar előkészíteni Kecskeméten a mindszenhysta papság? *Kecskemét*, 2(46), 1948. november 21., 3. <https://tinyurl.com/zke66w5t>
- A katolikus diákság (1948) hatalmas tiltakozása a Mindszenty-reakció ellen. A volt kegyesrendi gimnáziumból indult ki a sikeres mozgalom. *Kecskemét* 2(49), 1948. december 12., 1. <https://tinyurl.com/333hr78y>
- A kecskeméti katolikus (1948) diákok levele a miniszterhez Mindszenty József népellenes politikájáról. In: Dancs Istvánné (szerk. 1979): *Dokumentumok a magyar közoktatás reformjáról 1945-1948*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest. 755.
- Alexits György (1948): Az iskola és a politika. *Embernevelés* 5(1), 30-33. <https://tinyurl.com/7t498jvv>
- Az angolkisasszonyok (1948) volt növendékei kérik az egyházi reakció megfékezését. Mindszenty fasiszta működése ellen foglalt állást a szülők munkaközössége, az üzemek és az OTI dolgozói. *Kecskemét* 2(48). 1948. december 5., 3. <https://tinyurl.com/yc236apw>
- A Nemzeti Bizottság (1948) levele a Diákszövetséghez. *Kecskemét* 3(1), 1949. január 1., 3.
- Az ő legfontosabb (1948) feladatuk. *Március Tizenötödike : Ifjúsági hetilap*, 1[2](31), 1948. november 19., 3. <https://tinyurl.com/5c2kkwyf>
- Az üzemi (1948) ifjúság Mindszenty lemondását követeli. A plébánián adták át memorandumukat. *Kecskemét* 2(50), 1948. december 19., 1. <https://tinyurl.com/3zdxk2ae>
- Beke Margit (szerk.) (1997): Mindszenty József (1948): *Egyházam és hazám. Mindszenty József hercegprímás szentbeszédei*. III. Esztergom-budapesti Főegyházmegye – Szent Gellért Kiadó, Budapest.
- Csütörtökön (1948) lesz döntés a kizárt diákok ügyében. *Kecskeméti Lapok* 82(14), 1949. január 18., 2. <https://tinyurl.com/3bwzju47>
- Dunántúli (1948) papok levele a püspöki karhoz: „Együtt a hívők milliós tömegével, mondjanak megálljt Mindszenty népellenes cselekedeteinek.” *Szabad Nép* 6(283), 1948. december 8., 5. <https://tinyurl.com/kchebpr3>
- „Eddig (1948) havi 250 forintot fizettem” – mondja egy constantinumi bentlakó. *Félegyházi Közlöny* 3(28), 1.
- Egy igazgatót (1948) és négy tanárt felfüggesztettek, számos diákot eltiltottak az iskola látogatásától a fasiszta provokációk miatt. *Dunántúli Napló* 5(264), 1948. november 17., 2. <https://tinyurl.com/3zbxtrwd>
- Farkas László (szerk.) (1998): *A kecskeméti római katolikus plébánia története*. Kiadja a Kecskeméti Főplébánia, Kecskemét.
- „Hírös Város (1948) ünnepi napjai”. *Kecskeméti Lapok* 81(229), 1948. október 5., 1. <https://tinyurl.com/mwe4wzes>
- Kecskeméti diákok (1948) tüntetése Mindszenty ellen. *Kecskeméti Lapok* 81(283), 1948. december 8., 2. <https://tinyurl.com/83cmk4bz>
- Iskolaigazgatók (1948) Nemzeti Bizottság előtt. *Kecskeméti Lapok* 81(300), 1948. december 29. 1. <https://tinyurl.com/mut5yyks>
- Kiűzzük (1948) az árnyakat az iskola falai közül. *Dunántúli Napló* 5(266), 1948. november 19., 5. <https://tinyurl.com/2db7z449>
- Kizárások (1948) a Bethlen Kata Állami Tanítónőképzőből. *Kecskeméti Lapok* 81(293), 1948. december 19., 2. <https://tinyurl.com/466xjfpn>
- Mi történt (1948) a „Bethlen Kata” tanítónőképző III. osztályában? A lányok egyrészét megfertőzte a kerekgyházi rémhírközpont, majd Jancsó Imre katolikus hitoktató és az eredmény: 26 kicsapás az ország összes iskoláiból. *Kecskemét* 2(51), 1948. december 25., 1-2.
- Nem olvassák fel (1948) az egyházmegye templomaiban Mindszenty népellenes pásztorleveleit. Virág Ferenc megyéspüspök válasza a déldunántúli katolikus ifjúság küldöttségének. *Dunántúli Napló* 5(283), 1948. december 9., 3. <https://tinyurl.com/3y6xs5tc>
- Nyolcszáz (1948) pedagógus és a szülői munkaközösségek erélyes tiltakozása az ifjúságot megméltató mindszentista uszítás ellen. *Dunántúli Napló* 5(276), 1948. december 1., 5. <https://tinyurl.com/3veahrtuy>
- Ortutay Gyula (1948): Az új iskola kibontakozásának alapelvei. *Embernevelés*, 5(1), 1949/január, 3-9. <https://tinyurl.com/e3da7f7j>
- Öllös Sarolta (szerk.) (1947): *A Kecskeméti Református (1947-47) Kollégium Nőnevelő Intézetének Leánylíceuma, a Tanítónőképző Intézet, a Madas-árvaház, a Dolgozók Iskolája évkönyve az 1946-47. iskolai évről. A Leánylíceum IX., a Tanítónőképző Intézet és Madas-árvaház fennállásának XXIX. évében*. Kiadja az intézet igazgatósága, Kecskemét.

* A tanulmányban előforduló webes hivatkozások utolsó ellenőrzési dátuma: 2025. május 1.

- Payer M. O. (szerk.) (1947): *Az Angolkisasszonyok (1946–47) Kecskeméti Sancta Maria Intézet Római Katolikus Tanítónőképző és Leánylíceumának évkönyve az 1946–47. iskolai évről. Az iskola fennállásának XXX. évében.* Hungária Nyomdabérlet, Kecskemét.
- Révai József: Köznevelésünk feladatai. *Embernevelés* 5(1), 1949/január, 1–3. <https://tinyurl.com/4dc8xndw>
- Schronk Jenő (szerk.) (1948): *A Kiskunfélegyházi (1948–49) Állami Leánylíceum és Tanítónőképző Intézet évkönyve az 1948–49. iskolai évről.* Kiadja az iskola igazgatósága, Kiskunfélegyháza.
- Serényi Antal (1943): *A tanügyi jog. Népoktatásügyi rész.* Második, átdolgozott kiadás. Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda, Komárom.
- Viharos gyűlésen (1948) követelte a pécsi ifjúság az iskolákban történt fasiszta provokációk megtorlását. Mind-szenty ügynökeit (1948) el kell távolítani a középiskolákból. *Dunántúli Napló* 5(263), 1948. november 16., 3. <https://tinyurl.com/3uuf9djb>

Felhasznált irodalom

- Balai F. István (1992): Kecskeméti pap, aki bezárta az ÁVOsokat. *Kecskeméti Lapok* 1992. április 17. 9.
- Beke Margit (szerk.) (1996): *A magyar katolikus püspöki tanácskozások története és jegyzőkönyvei 1945–1948 között.* Argumentum, Köln-Budapest.
- Donáth Péter (2008): *Oktatáspolitikai és tanítóképzési Magyarországon 1945–1960.* Trezor Kiadó, Budapest. 1–165.
- Donáth Péter (2008/I.): Súlyos következményekkel járó játszmák a katolikus tanító(nő)képzők államosítása körül. In: Szabó Csaba és Szigeti László (szerk.): *Az egyházi iskolák államosítása Magyarországon, 1948.* A Lénárd Ödön Közhasznú Alapítvány évkönyve 2008. Lénárd Ödön Alapítvány – Új Ember, Budapest. 139–170.
- Donáth Péter (2009): A református tanító(nő)képzők államosításáról 1918–1919-ben és 1946–1948-ban. In: Fürj Zoltán (szerk.): *Állami oktatás – közoktatás – egyházi oktatás. Hatvan éve történt az iskolák államosítása.* Kölcsény Ferenc Református Tanítóképző Főiskola, Debrecen. 18–61.
- Donáth Péter (2022): *Konszenzuserősítő reformer a válságok és szélsőségek korában. Imre Sándor a nemzeti együttműködés akadályairól, művelődéspolitikai szerepvállalásáról, a köznevelésről, s a magyar pedagógiáról.* Trezor Kiadó, Budapest.
- Donáth Péter (2024/1., 2.): Az Esztergomi Érseki Tanítóképző diákjainak és tanárainak megpróbáltatásai az 1948. évi államosítás körüli küzdelmek kapcsán. *Neveléstudomány* 12(3) 110–135. <https://doi.org/10.21549/NTNY.47.2024.4.3> és 12(4), 33–61. <https://doi.org/10.21549/NTNY.46.2024.3.6>
- Donáth Péter (2024): „Sopronból nem lesz Pócspetri”. *Iskolakultúra*, 34(10), 34–66. <https://doi.org/10.14232/iskult.2024.10.34>
- Donáth Péter (2025): Rapid minisztériumi utasítás néhány órát „sztrájkoló” tanítóképzős diáklányok megtizedelésére, tanárok eltávolítására. Zalaegerszeg, 1948. október-december 11. *Pannon Tükör* (30)1. és 30(2), Megjelenés alatt.
- Gergely Ferenc (2014): A B-lista és a pedagógusok. Az MKP vezette politikai tisztogatás 1946–1947-ben. *Új Pedagógiai Szemle* 64(3–4), 16–46. <https://tinyurl.com/r4t28sma>
- Golnhofer Erzsébet (2004): Pedagógusok változó politikai viszonyok között. *Iskolakultúra* 14(10), 75–83. <https://tinyurl.com/maetssk9>
- Kardos József (2007): *Iskola a politika sodrásában 1945–1993.* Gondolat Kiadó, Budapest.
- Krajcsovics József és Krajnyák Nándor (1990): A gazdasági szaktanítóképzéstől a tanítóképző főiskoláig. In: Micheller Magdolna (szerk.): *Fejezetek a pedagógusképzés történetéből I.* Bács-Kiskun Megye. MTA Területi Bizottsága, Szeged. 186–348.
- Lukács Sándor: A szocialista köznevelésért. Részletek a III. Küldöttgyűlésen elhangzott főtitkári beszámolóiból. *Embernevelés* 5(1), 1949./január, 10–25. <https://tinyurl.com/y22va9j3>
- Molnár János (1976): A közoktatás új rendje a Duna–Tisza közén. In: Arató Ferenc (szerk.): *Az államosítás közoktatásunkban.* Tankönyvkiadó, Budapest. 75–95.
- Rigó Róbert (2011): *Elitváltás Kecskeméten (1938–1948).* Bölcsészdoktori értekezés, kézirat. PTE BTK Interdiszciplináris doktori iskola, Pécs. <https://pea.lib.ptt.hu/handle/pea/16154>
- Sáska Géza (2018): Igény az igazság monopóliumára I–II: A politikai és világnézeti marxizmus-leninizmus a sztálini kor pedagógia tudományában. *Pedagógiatörténeti Szemle* 4(1–2), 1–52. <https://tinyurl.com/42rhxfxr> | <https://doi.org/10.22309/PTSZEMLE.2018.1.1>
- Somogyvári Lajos, Polyák Zsuzsanna és Németh András (2019): Új elméleti keretek a szocialista neveléstudomány vizsgálatára: a politikai vallás. *Magyar Pedagógia* 121(1), 85–97. <https://doi.org/10.17670/MPed.2021.1.85>

- Szabados László (2000): *A Kecskeméti Református Kollégium története 1945-től az 1948-as államosításig.* Kecskeméti Református Kollégium Gimnáziuma, Kecskemét.
- Szabó Bence (2010): Oktatás (és) politika. Káderpolitikai kérdések Bács-Kiskun Megye közoktatásának területén. In: Gyenesei J. (szerk.): *Bács-Kiskun Megye Múltjából* 24. Kecskemét, 2010. 290–319.
- Szabó Bence (2017): Oktatás pártfelügyelet alatt. Tanügyi irányváltás Kecskeméten 1945 és 1950 között. In: Gyenesei József (szerk.): *Bács-Kiskun Megye Múltjából* 27. Kecskemét, 2017. 279–423.
- Találkozó (2000) kicsapott diákokkal (Olvasói családuknk.). *Petőfi Népe* 55(227), 2000. szeptember 27., 9. <https://tinyurl.com/2tk9mnb2>

